

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI
İKTİSAT TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

GAZİANTEP İLİ'NİN SOSYO-EKONOMİK YAPISININ ANALİZİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

Murat UÇKAN

GAZİANTEP - 2019

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI
İKTİSAT TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

GAZİANTEP İLİ'NİN SOSYO-EKONOMİK YAPISININ ANALİZİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

Murat UÇKAN

TEZ DANIŞMANI

Doç.Dr. Filiz GÖLPEK

GAZİANTEP - 2019

**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
YÜKSEK LİSANS KABUL VE ONAY FORMU**

İktisat Anabilim Dalı **İktisat** Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi **Murat UÇKAN** tarafından hazırlanan “**Gaziantep İli’ nin Sosyo-Ekonomik Yapısının Analizi**” başlıklı tez, **14 / 10 / 2019** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucu **başarılı** bulunarak jürimiz tarafından **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

<u>Görevi</u>	<u>Unvanı, Adı ve Soyadı</u> <u>Kurumu/Üniversitesi</u>	<u>İmzası:</u>
Jüri Başkanı	Doç. Dr. Filiz GÖLPEK Hasan Kalyoncu Üniversitesi	
Tez Danışmanı		
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Zeynep KÖSE Hasan Kalyoncu Üniversitesi	
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Esra ÇIKMAZ Gaziantep Üniversitesi	

Bu tez Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen yukarıdaki jüri üyeleri tarafından uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulu kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mazlum ÇELİK
Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Gaziantep İlinin Sosyo-Ekonomik Yapısının Analizi**” başlıklı çalışmanın tarafımca, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve onurumla doğrularım.

14/10/2019

Murat UÇKAN

ÖNSÖZ

“Gaziantep İlinin Sosyo-Ekonomik Yapısının Analizi” konusu, günümüzde giderek önem kazanan “ekonomik” bağlamında üzerinde durulmaya değer bulunmuş bir konudur. Tez çalışmam süresince çalışmalarında bana her türlü yardımı sağlayan ve ilgisini esirgemeyen danışmanım Doç.Dr. Filiz GÖLPEK’e sonsuz teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Tez jürisinde yer alan üyelere ve yetişmemde katkıları olan tüm hocalarıma da minnettar olduğumu ifade etmek isterim. Bütün yaşamım boyunca iyi ve kötü her durumda sonsuz, karşılıksız ve şartsız desteklerini hep yanımda hissettiğim, kıymetli babam ve kıymetli anneme sonsuz teşekkürlerimi ve şükranlarımı sunarım.

Gaziantep, 2019

Murat UÇKAN

ÖZET

Sosyo-ekonomik yapı, toplumu oluşturan bireylerin istenen kaynaklara erişiminin bir ölçüsüdür. Sosyo-ekonominin herkes tarafından kabul edilen belirgin bir tanımı bulunmamaktadır. Sosyo-ekonomi demokratik ve katılımcı karar verme süreçleri temelinde çalışan, piyasa ve piyasa dışı mal ve hizmetleri üreten resmi olarak teşkilatlanmış özel işletmeler ve ağları kapsayan bir yapı olarak tanımlanabilir. Sosyo-ekonomik yapı; ekonomi, sağlık, eğitim, demografi ve sosyal statü gibi birçok alanı ilgilendiren öğeleri içermektedir. Bir bölgenin sosyo-ekonomik yapısı analiz edilirken; sağlık hizmetleri, para, mal, güç, güvenlik gereksinimleri, istihdam şartları, eğitim fırsatları gibi faktörler kısmen veya bütün olarak dikkate alınmaktadır.

Araştırmanın merkezi durumundaki Gaziantep, bulunduğu bölgenin gerek nüfus, istihdam, eğitim ve sağlık hizmetlerine ulaşım, gerekse de diğer çeşitli sosyal göstergeler bakımından her ne kadar ülkenin diğer metropollerinden geri olsa da Güneydoğu Anadolu Bölgesi için önemli bir sosyo-ekonomik merkez olma niteliği taşımaktadır. Bu araştırmanın amacı, Türkiye’de önemli bir yere sahip olan Gaziantep’in sosyo-ekonomik yapısının ve statüsünün analizinin yapılması, bölge ve ülke için önemini araştırılmasıdır.

Anahtar kelimeler: Türkiye, Gaziantep, sosyo-ekonomik yapı.

ABSTRACT

The socio-economic structure is a measure of the access of individuals who make up the society to the desired resources. There is no clear definition of socioeconomics accepted by all. Socio-economics can be defined as a structure that includes officially organized private enterprises and networks that produce market and non-market goods and services based on democratic and participatory decision-making processes. Socio-economic structure; includes items of interest in many areas such as economy, health, education, demography and social status. While analyzing the socio-economic structure of a region; factors such as health services, money, goods, power, security requirements, employment conditions, educational opportunities are considered in whole or in part.

Gaziantep, which is the center of the research, is an important socio-economic center for the Southeastern Anatolia Region where the region is located, even though it is back from other metropolises of the country in terms of population, employment, education and health services and various other social indicators. The purpose of this research is to be analyzed socio-economic structure and the status of the of Gaziantep where has an important place in Turkey, to be investigated the importance for the region and country.

Keywords: Gaziantep, socio-economic structure, cultural structure

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar LİSTESİ	vii
ŞEKİLLER TABLOSU	viii
KISALTMALAR LİSTESİ	ix
BİRİNCİ BÖLÜM	
GİRİŞ	1
1.1. Sosyo-Ekonomik Yapının Kavramsal Çerçevesi	3
1.1.1. Sosyal Yapı.....	3
1.1.2. Sosyal Yapının Göstergeleri	6
1.1.3. Nüfus	6
1.1.3.1. Köy-Şehir Nüfusu	7
1.1.3.2. Nüfusun Yaş Yapısı	8
1.1.3.3. Nüfusun Cinsiyet Yapısı.....	8
1.1.4. İstihdam	8
1.1.5. Eğitim	9
1.1.6. Sağlık.....	9
1.2. Ekonomik Yapı	9
1.2.1. Ekonomik Yapının Göstergeleri.....	10
1.2.1.1. Tarım.....	10
1.2.1.2. Yatırım.....	10
1.2.1.3. Hizmet.....	11
1.2.1.4. İnşaat.....	11
1.2.1.5. Sanayi	11
İKİNCİ BÖLÜM	
TÜRKİYE'NİN SOSYO-EKONOMİK YAPISI	15
2.1. Türkiye’de Nüfus Gelişimi.....	15
2.1.1. Köy-Şehir Nüfusu.....	16
2.1.2. Nüfusun Yaş Yapısı.....	17
2.1.3. Nüfusun Cinsiyet Yapısı.....	20
2.2. Türkiye’de İşsizlik Durumu ve İstihdam Politikaları.....	21
2.2.1. Türkiye’de İstihdam ve İşsizlik Oranları	22
2.2.2. Türkiye’de İstihdamın Sektörel Dağılımı.....	24

2.3. Türkiye’de Eğitim Sistemi ve Eğitim Politikaları.....	25
2.3.1. Türkiye’de Sağlık Sistemi ve Gelişimi.....	29
2.4. Türkiye Ekonomisi ve Ekonomik Gelişimi.....	30
2.4.1. Türkiye’de Tarım ve Hayvancılık Sektörü.....	32
2.4.2. Ormancılık Sektörü	34
2.4.3. Madencilik Sektörü	35
2.4.4. Türkiye’de Yatırım Sektörü	36
2.4.5. Türkiye’de Hizmet Sektörü	37
2.4.6. Türkiye’de Sanayi Sektörü ve Gelişimi	39
2.5. Türkiye’de Dış Ticaret Dengesi: İthalat ve İhracat Verileri	42

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GAZİANTEP’İN SOSYO-EKONOMİK YAPISININ ANALİZİ	44
3.1. Gaziantep’in Coğrafi Konumu.....	44
3.2. Gaziantep’in Tarihi	45
3.3. Gaziantep’in Kültürü	45
3.3.1. Gaziantep’in El Sanatları	46
3.3.2. Gaziantep’in Beslenme ve Mutfak Kültürü	46
3.3.3. Gaziantep’in Türküleri ve Halk Oyunları	47
3.3.4. Gaziantep’in Tarihi Yerleri	47
3.3.5. Gaziantep’in Kardeş Şehirleri	48
3.4. Gaziantep’in Sosyal Yapısının Genel Görünümü.....	48
3.4.1. Gaziantep’te Nüfus Gelişimi.....	48
3.4.1.1. Köy-Şehir Nüfusu.....	49
3.4.1.2. Nüfusun Yaş Yapısı.....	50
3.4.1.3. Nüfusun Cinsiyet Yapısı.....	51
3.4.2. Gaziantep’te İstihdam	52
3.4.3. Gaziantep’te Eğitim Durumu	52
3.4.4. Gaziantep’te Sağlık Yapısı.....	53
3.5. Gaziantep’in Ekonomik Yapısı.....	53
3.5.1. Gaziantep’te Tarım Sektörünün Yapısı.....	54
3.5.2. Hayvancılık Sektörü	55
3.5.3. Madencilik Sektörü	56
3.5.4. Ormancılık Sektörü	56
3.5.5. Gaziantep’te Yatırım Alanları	56
3.6. Gaziantep’te Hizmet Sektörünün Yapısı.....	57
3.6.1. Ulaştırma Hizmeti	57
3.6.2. Turizm Hizmeti	58
3.6.3. Gaziantep’te İnşaat Sektörünün Yapısı	59
3.7. Gaziantep’te Organize Sanayi ve Sanayi Sektörünün Yapısı	59
3.7.1. Tekstil Sanayi	62
3.7.2. Gıda Sanayi	63
3.7.3. İmalat Sanayi.....	63
3.7.4. Gaziantep’te İthalat ve İhracat Verileri	64

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ, ÖNERİLER VE TARTIŞMALAR..... 68

KAYNAKLAR..... 74

TABLULAR LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1. 1927-2017 Döneminde Türkiye'nin Nüfus Verileri (Kişi - %).....	16
Tablo 2. 1927-2017 Döneminde Cinsiyete Göre İl/İlçe ve Belde/Köylerin Nüfusu (Kişi)	17
Tablo 3. 2008-2018 Döneminde Türkiye'de Yıllara ve Yaş Grubuna Göre Nüfus Durumu	19
Tablo 4. 1927-2017 Yıllarında Türkiye'nin Nüfusunun Cinsiyete Göre Dağılımı (Kişi)	21
Tablo 5. Türkiye'de 2000-2012 Yıllarında Cinsiyete Göre İşgücü Göstergeleri (%)	23
Tablo 6. Türkiye'de 15-24 Yaş Grubundaki Genç Nüfusun İşgücü Durumu (Bin Kişi-%).....	23
Tablo 7. Türkiye'de 15-64 Yaş Grubundaki Nüfusun İşgücü Durumu (Bin Kişi-%)	24
Tablo 8. Türkiye'de İstihdam Edilenlerin İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı (%).....	25
Tablo 9. Türkiye'de İlköğretim Seviyesinde Eğitim İle İlgili Veriler (%- Kişi)	27
Tablo 10. 2012-2018 Döneminde Türkiye'de İlkokul Seviyesinde Eğitim İle İlgili Veriler (%-Kişi).....	28
Tablo 11. 2012-2018 Döneminde Türkiye'de Ortaokul Seviyesinde Eğitim İle İlgili Veriler (%-Kişi).....	28
Tablo 12. 2007-2018 döneminde Türkiye'de Ortaöğretim İle İlgili Veriler (%-Kişi).....	29
Tablo 13. 2000-2018 Dönemi Türkiye'de Sanayi Üretim Verileri (Milyar \$)	43
Tablo 14. 2017 Yılında Gaziantep İl ve İlçelerinin Nüfus Artış Oranları (Kişi-%)	49
Tablo 15. 2018 Yılı Gaziantep'teki Kayıt Dışı Çalışma Oranları (%)	52
Tablo 16. 2017 Yılında Gaziantep İlinde Cinsiyete Göre Eğitim Durumları (%)	53
Tablo 17. 2017 Yılında Gaziantep İlindeki Tarım Alanları (Dekar)	54
Tablo 18. 2017 Yılı Gaziantep İlindeki Hayvan ve Hayvansal Üretim Sayıları.....	55
Tablo 19. 2018 Yılı Türkiye ve Gaziantep'teki Kümes Hayvanları Sayısı (Milyon-Bin).....	55

ŞEKİLLER TABLOSU

Sayfa No.

Şekil 1. 2017 Yılında Türkiye’de Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (%).....	20
Şekil 2. 2017 Yılında Türkiye’de Nüfusun Cinsiyet Gruplarına Göre Dağılımı (%)	20
Şekil 3. Türkiye’de 2003-2017 Dönemine Ait Sağlık Harcamaları Verileri (%).....	30
Şekil 4. Türkiye’de 2001-2017 Döneminde Canlı Hayvan Sayısı	33
Şekil 5. Türkiye’de 2001-2017 Dönemi Toplam Tarım Alanları ve Ekilen Alan (Hektar)	35
Şekil 6. Türkiye’de 2018 Verilerine Göre Maden Rezervleri (Ton).....	36
Şekil 7. 2017 Yılında Türkiye’de Yabancı Yatırımın Dağılımı (%).....	37
Şekil 8. 2017 Yılında Türkiye’de Hizmetler Sektörü Dağılımı (%)	39
Şekil 9. 2000-2016 Döneminde Türkiye’de Sanayi Üretim Verileri (%)	42
Şekil 10. Gaziantep İli’nin Araştırma Alanını Gösteren Lokasyon Haritası	44
Şekil 11. 2017 Yılına Ait Gaziantep Nüfusunun İlçe Merkezlerine Göre Dağılımı	49
Şekil 12. 2017 Yılına Ait Gaziantep Nüfusunun Şehir-Köy Dağılımı (%).....	50
Şekil 13. 2017 Yılında Gaziantep Nüfusunun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (Kişi).....	50
Şekil 14. 2017 Yılında Gaziantep Nüfusunun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (%)	51
Şekil 15. 2017 Yılında Gaziantep Nüfusunun Cinsiyet Dağılımı (%)	51
Şekil 16. 2018 Yılı Gaziantep İlindeki Maden Rezervleri (Ton).....	56
Şekil 17. 2017 Yılı Gaziantep’in İhracatında Önemli Ürün Grupları (%)	66

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	:	Avrupa Birliği
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
BDT	:	Bağımsız Devletler Topluluğu
BİT	:	Bilişim ve İletişim Teknolojileri
DPT	:	Devlet Planlama Teşkilatı
Dr.	:	Doktor
EFTA	:	Avrupa Serbest Ticaret Birliği
FAO	:	Gıda ve Tarım Örgütü
GAP	:	Güneydoğu Anadolu Projesi
GB	:	Gümrük Birliği
GSYH	:	Gayri Safi Hâsıla
GSO	:	Gaziantep Sanayi Odası
GSYH	:	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
GTO	:	Gaziantep Ticaret Odası
HDI	:	Gelişme Endeksi
İTO	:	Istanbul Ticaret Odası
KOBİ	:	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KSS	:	Küçük Sanayi Sitesi
Md.	:	Madde
MEB	:	Milli Eğitim Bakanlığı
MTA	:	Maden Tetkik ve Arama
OECD	:	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OSB	:	Organize Sanayi Bölgesi
TC	:	Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi

TİM : Türkiye İhracatçılar Meclisi

TL : Türk Lirası

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

YÖK : Yüksek Öğrenim Kurumu

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Sosyal yapı, bir bölgede yaşayan nüfusun sosyal gelişmişlik ve yaşam kalitesini ifade eden, bölgenin sosyal, kültürel ve ekonomik yapısını gösteren faktörlerdir. Sosyal yapı, bir toplumun kültürel ve fiziksel yapısından oluşmaktadır. Kültürel yapı, toplumun yaşam biçimi, din, gelenek ve görenek, aile yapısı ve dil gibi unsurları içerirken; fiziksel yapı ise nüfus, yerleşim, konut, sanayi, ekonomi ve eğitim unsurlarını içermektedir. Sosyal yapı, her toplumda farklı özellikler gösterdiği için bir toplumun fiziksel ve kültürel gelişimini ortaya çıkarmaktadır (Bayraktar, 2003: 13). Sosyal veya demografik yapı, bir şehrin, bölgenin, ülkenin nüfus yapısı ile o bölgede yaşayan nüfusun istihdam, eğitim, sağlık, ekonomi gibi sosyal yapısını belirleyen faktörlerin o bölge ile bölgede yaşayan nüfusla ilgili bilgi veren unsurları barındırmaktadır.

Sosyo-ekonomik yapı veya statü, içerisinde birçok faktörü barındıran önsüzli bir kavrayışın ötesine geçmektedir. Sosyo-ekonomik yapı, sosyal hiyerarşide bir konumun, hiyerarşinin nasıl yapılandırıldığını ve çoğu zaman birey ve toplumların yaşam koşulları ve standartları hakkında bilgi vermesi nedeniyle sosyal bilimler için önemli bir unsur durumundadır. Sosyo-ekonomik farklılaşma ve mekânsal ayrışmaya yönelik yapılan araştırmalar, sosyo-ekonomik statünün tanımlanmasında çok daha detaylı sosyo-ekonomik özelliklerin incelendiğini göstermektedir. Buradan hareketle sosyo-ekonomik statü tanımı içine mal, para, güç, sağlık hizmetleri, eğitim fırsatları, istihdam gibi bireyin istenen kaynaklara ulaşım imkânını gösteren unsurlar dâhil edilmektedir (Mutlu ve Varol, 2017: 89).

Sosyo-ekonomik yapının belirlenmesi hakkında birçok görüş bulunmaktadır. Bazı araştırmacılar sosyo-ekonomik yapıyı, yıllık gelir gibi basit, ölçülebilir şeylere eşdeğer olarak tanımlarken, bazı araştırmacılar ise sosyoekonomik yapının tanımı içine ırk, din, dil gibi unsurları da katmaktadır. Sosyo-ekonomik statü sadece geliri değil, aynı zamanda eğitimsel kazanımı, finansal güvenliği ve sosyal statü ile sosyal sınıfın öznel algılarını da kapsamaktadır. Sosyo-ekonomik statü, yaşam kalitesi özelliklerinin yanı sıra toplum içindeki insanlara sunulan fırsat ve ayrıcalıkları da kapsayabilmektedir. Dahası sosyo-ekonomik statü, fiziksel ve psikolojik sağlık da dâhil olmak üzere, yaşam süresi boyunca çok çeşitli sonuçların tutarlı ve güvenilir bir tahmincisidir. Dolayısıyla, sosyo-ekonomik statü, davranışsal ve sosyal bilimlerin tüm alanları ile ilgilidir. Bazı araştırmacılar da sağlık yapısının sosyo-ekonomik

yapı ölçeğinin bir parçası olması gerektiğine inanmaktadır. Zira sosyo-ekonomik yapı ile sağlık birbiriyle ilişkili ve birbirini etkilemektedir. Bir ülkenin sağlık sistemi, sağlığa erişim imkânı, sağlık yatırımları, hastane, doktor, hemşire sayısı gibi sağlık istatistiklerini verirken, bu durum dolaylı olarak nüfusun yaş yapısı, doğum ve ölüm oranı, yaşam süresi gibi unsurları da etkilemektedir (Erkenekli, vd., 2012: 128).

Hangi terimler kullanılırsa kullanılsın, 21. yüzyıl dünyasında, sosyo-ekonomik statünün tanımlanması önceki dönemlere göre daha zordur. İlk olarak sosyo-ekonomik yapı fiziksel güç, aile gibi faktörlere dayandırılırken modern dönemde gelir, eğitim kazanımı, mesleki itibar, istihdam, sağlık gibi sosyal unsurlar sosyo-ekonomik statünün önemli göstergeleri olmuştur. Sosyo-ekonomik statü, fiziksel ve zihinsel sağlık dâhil olmak üzere genel insan işleyişini etkilemektedir. Düşük sosyo-ekonomik statü ve eğitim başarısı, yoksulluk ve sağlık gereksinimlerinin yetersizliği nihayetinde toplumu etkilemektedir (Erkenekli, vd., 2012: 126).

Sosyo-ekonomik yapı ve bu yapının analizi, özellikle gelişmekte olan ülkeler için önemlidir. Bir bölge veya ülkenin analizi ve yapısının anlaşılması için o bölge veya ülkenin sosyal ve ekonomik yapısının iyi bir şekilde analizini gerektirmektedir. Sosyo-ekonomik yapının analizi nüfus artış eğilimleri, kent/kır nüfus oranları, yaş ve cinsiyet dağılımı, göç hareketleri, okullaşma oranı-eğitim durumu, doğurganlık oranı gibi demografik ve istihdam, tarım, sanayi, hizmet sektörü, ulaşım, ormancılık, istihdamın dağılımı, ticari ilişkiler ve yatırımlar gibi ekonomik göstergeler ile yapılmaktadır.

Gaziantep'in sosyo-ekonomik yapısının analizinin yapıldığı bu araştırmada, başta TÜİK olmak üzere, çeşitli kurum ve kuruluşların yayınladığı güncel verilerden yararlanılmıştır. Bu araştırmanın amacı, Güneydoğu Anadolu Bölgesinin ve Türkiye'nin sosyo-ekonomik yapısında önemli bir konumda olan Gaziantep'in sosyo-ekonomik yapısının analizinin yapılması, ilin bölge ve ülke için öneminin araştırılması, karşılaştırılması ve şehrin konum itibarıyla öneminin ve yapısal analizinin ortaya konulmasıdır.

Bu araştırma üç temel bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın ikinci bölümünde sosyo-ekonomik yapının kavramsal çerçevesi üzerinde durulmuştur. Sosyo-ekonomik yapının belirgin bir tanımı olmadığı için sosyal yapı, ekonomik yapı ve bu kavramların alt başlıkları ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde Türkiye'nin sosyo-ekonomik yapısı, sosyo-ekonomik yapının bütün alt başlıklarına göre açıklanmıştır. Türkiye'nin geçmişten

günümüze değin nüfus değışimi, ekonomisinin değışim oranları, eğitim ve kültür alanlarındaki değerler ele alınmıştır. Dördüncü bölüm Gaziantep şehrinin sosyo-ekonomik yapısının analizinden oluşmaktadır. Bu bölüm Gaziantep şehrinin sosyo-ekonomik yapısı ve bu yapı içerisindeki başlıkların değerlendirilmesini içermektedir. Buna göre; şehrin tarihi, Kültürü, demografik yapısı, sağlık şartları, ekonomi, istihdam, tarım, hayvancılık, ihracat, ithalat ve eğitim şartlarının değışimi gibi birçok konu üzerinde durulmuştur.

1.1. Sosyo-Ekonomik Yapının Kavramsal Çerçevesi

Bu bölümde, sosyal yapı kavramı teorik olarak incelenerek, sosyal yapının göstergelerinden olan nüfus, istihdam, eğitim, sağlık kavramları açıklanacaktır. Ayrıca sosyo-ekonomik yapıyı belirleyen ekonomik yapı kavramı ise ekonomik yapının göstergeleri olarak kabul edilen tarım, yatırım, hizmet, inşaat ve sanayi sektörleri çerçevesinde ele alınacaktır.

1.1.1. Sosyal Yapı

Sosyal yapı, sosyolojideki en temel kavramlardan biri olmasına rağmen bunun ne anlama geldiğiyle ilgili tartışmalar bulunmaktadır. Bu anlaşmazlık, sosyologların sosyal yapıyı kavramsallaştırma şeklindeki farklılıklarından kaynaklanmaktadır (Başar, 2013: 3). Sosyal hayat, mikrodan makroya kadar birçok yapı taşından oluşmaktadır. Bu yapı taşı toplumsal yapıyı meydana getirmek için birleşmektedir. Toplumsal yapı, bir toplumun organize edildiği yatay ya da dikey olabilen toplumsal kalıpları kapsamaktadır. Geriye dönük olarak, yatay sosyal yapı, bireylerin ait olduğu toplumların sosyal ilişkileri, sosyal ve fiziksel özelliklerine atıfta bulunurken, daha çok sosyal eşitsizlik olarak adlandırılan dikey sosyal yapı, bir toplumun veya grubun bir hiyerarşi içinde insanları sıraladığı yolları ifade etmektedir (Barkan, 2011: 11).

Bir oluşumun ya da bir organizmanın yapısından farklı olarak, sosyal yapı doğrudan görülemez. Gözlemlenebilir hareketler ve bireylerin eylemleriyle kanıtlanır ancak bunlara indirgenemez. Temel kurumsal normlar ve anlamlar yalnızca bireylerin akıllarında paylaşılan fikirler ve temsiller olarak var olan kültürel olgulardan oluşmaktadır. Kültürel sosyalleşme, bir toplumsal yapının sürdürülmesinde merkezi bir noktadır. Bununla birlikte sosyal yapı, sadece bu tür kurumsal bağlantılardan ibaret değil aynı zamanda insanlar kurumsallaşmış rol beklentileri üzerinde hareket etmektedir. Bunun sonucunda toplumdaki bireyler birbirleriyle kesin ve tekrarlayan ilişkiler içerisinde bulunmaktadır. Kurumsallaşmış beklentiler ile fiili sosyal ilişkiler arasında nadiren mükemmel bir uyum bulunmasına rağmen “sosyal yapı”

terimi kurumun bu önemli bileşimini ve bir toplumun “anatomi” sini oluşturan ilişkileri de belirlemektedir. O halde, sosyal yapı hem “kurumsal yapı” hem de “ilişkisel yapı” yı içermektedir (Yüksel, 2007: 5).

Sosyal yapının en büyük bileşeni belirli bir bölge içinde yaşayan ve bir kültürü paylaşan bir grup insandan oluşmasıdır. Toplumların bazıları popülasyonda daha büyük, bazıları daha küçük, bazıları modern ve bazıları daha az modern olmak üzere birçok yönden farklılıklar göstermektedir. 19. yüzyılda oluşan sosyolojinin kökenlerinden beri sosyologlar modern endüstriyel toplumun nasıl ve niçin geliştiğini anlamaya çalışmışlar ve bu anlayışın bir kısmı gelişmiş ve daha az gelişmiş toplumlar arasındaki farklılıkların belirlenmesini içermektedir (Akyıldız, 2006: 16).

Topluma verilen vurgu, bireye verilen vurgu, geleneksel ve endüstriyel toplumlar arasındaki en önemli farklardan birini oluşturmaktadır. Geleneksel toplumlarda toplum hissi ve grup taahhüdü genellikle sosyal hayatın köşe taşları olmasına rağmen endüstriyel toplumda bireysellik ön plana çıkmaktadır. Geleneksel toplumlardaki insanlar, günlük bağlara yakın olsalar da endüstriyel toplumlardakiler, bir kişinin diğer kişiyi tam olarak tanımadığı gruplar olmaktadır. Bunun sonucunda topluma olan bağlılığın az olduğu anlaşılmaktadır (Daniels, vd., 2017: 32).

Sosyoloji yalnızca toplumu değil, başka sosyal birliktelik tarzları ile birlikte toplumu ve diğer sosyal uyum biçimlerini de inceleyen, ancak en önemli faaliyet alanı toplum olan bir bilim dalıdır. Uzun zamandan beri yaygın olarak bilinen toplum olgusunun ve kavramının, sosyolojinin tek konusu olmadığı görülmektedir. Sosyo-kültürel yapı kavramsal olarak incelendiğinde, sosyallik ve kültüreliliğin basitçe bir araya gelmesi anlamında olmadığı görülmektedir. Sosyal ve kültürel gerçeklik birbirilerinden ayrı olarak kavramsallaştırılıp incelenmektedir. Bunun nedeni, sosyal ve toplumsal ayrımı görmezden gelerek batı sosyolojisinden günümüz sosyolojisine yalnızca "toplumsal" olarak aktarılan kavramın, diğer bütün sosyal birliktelik yapı tarzlarını yok farz etmesinin yol açtığı negatif sonuçların aradan geçen zaman ile giderek daha fazla idrak edilmeye yani anlaşılmasına başlamasıdır. Bu kavramsallaştırmayı giderek daha karmaşık ve güçleştirmede, sosyal ve kültürel ayrımının beraberinde, sosyal ve toplumsal ayrımının da oldukça mühim bir faktör olduğuna dikkat çekmek gerekmektedir. Bütün bu anlatılanlar çerçevesinde sosyal gerçeklik kavramının da bu anlamda kendi içinde sosyal ve toplumsal olarak ayrı ayrı ele alınması sonrasında, “sosyo-kültürel yapı” kavramının niçin bu şekilde mecburi hale geldiğine değinilmesi gerekmektedir.

Son yıllarda sosyo-kültürel yapı kavramı, sosyolojik bakış açısı çerçevesinde giderek önemini arttırmıştır. Bunun sebebi sosyolojinin sadece toplum bilimi olmadığı gerçeğinin giderek daha çok benimsenmeye ve anlaşılır olmaya başlamasıdır (Çelebi 2001: 195; Akyıldız, 2006: 16).

Sosyo-kültürel yapıların yalnızca sanayileşme ve kentleşme odaklı toplumsal yapılar bazında meydana geldiği görüşüne varmak doğru bir yaklaşım değildir. Sanayi Devrimi öncesinde oluşan sosyal birliktelik yapılarını ve tarzlarını dikkate almamak demektir. Yeni toplum yapıları daha modern çağlarda ortaya çıkmış ve bu yapılar geçmiş dönemlerdeki sosyal birliktelik tarzlarından son derece dikkat çekici bir kopuşun neticesini oluşturmaktadır. Modern dönem öncesi yaşanan topluluk yapılarında yaşanan değişim aşamalarında ve deneyimlenen süreçlerde yoğun şiddette ve etkili olan bir sosyal değişme sürecinin ortaya çıkışı ve yaşandığı hususunda bilgi veren kaynaklara tesadüf edilmemiştir (Güzel, 2006: 61).

Modern-sanayi toplumları sanayi devriminin bir ürünü olarak meydana gelmiştir. Bu toplumların genel bir tablosunun çizilmeye çalışılması klasik sosyoloji tarafından fazlasıyla önem verildiğini göstermektedir. Toplumsal yapı kavramı, dünya tarihinin kültürel aşamasındaki öteki sosyal birliktelik tarzlarının tümünü yalnızca toplumsal yapıya indirmediği ve bunun giderek çok daha iyi idrak edildiği için toplumsal yapı kavramının kullanımından kaynaklanan olgu-kavram uyumsuzluğu giderilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda sanayi devriminin meydana getirdiği bu toplumun var olan tek sosyal birliktelik tarzı olmadığı hususu idrak edilmeye başlandığı için modern sanayi toplumunun meydana gelişi ile etkilerine gereken önem verilmeyerek sosyal antropologlara bırakılan kültürel boyuta yönelik süreci başlamıştır. Ancak, bahsi geçen bu yönelik sürecinde makro kuramlardan mikro kuramlara doğru dönüşün sağladığı katkıyı da unutmamak ve dikkate almak son derece önem taşımaktadır (Tamer ve Bozbeyoğlu, 2004: 13).

Modern-sanayi toplumunun açıklanması için rasyonel bir araç olarak ortaya konulan “sosyal yapı” kavramını nesnel bir şekilde hangi kavrama denk geldiği hem geçmiş için hem de bugün için açıkça görülememektedir. Sosyal yapı kavramı, Fransa'nın değişen sosyal yapısının, sosyolojik ve felsefi temellerini yazmak için E. Durkheim tarafından ortaya atılan, birinin köy diğerinin şehir tipi yapılaşmayı içeren mekanik-organik olarak iki farklı türde dayanışma saptanmıştır (Zenner, 1992: 174).

1.1.2. Sosyal Yapının Göstergeleri

Literatürde, sosyal veya demografik yapının göstergeleri şehir, bölge, ülkenin nüfus yapısı ile o bölgede yaşayan nüfusun istihdam, eğitim, sağlık, ekonomi gibi nüfusla ilgili bilgi veren unsurlardan oluşmaktadır. Yani sosyal yapı, bir bölgede yaşayan nüfusun sosyal gelişmişlik ve yaşam kalitesini ifade eden, bölgenin sosyal, kültürel ve ekonomik yapısını gösteren faktörleri kapsamaktadır (Sökmen, 2014: 42). Başka bir tanıma göre ise sosyal yapı veya demografi, en dar biçimde birlikte yaşayan bireylerin oluşturduğu topluluklardır. Demografi veya nüfus bilimi, insan nüfusunun büyüklük, yapı ve gelişimini inceleyen bir bilim dalı olmakla birlikte nüfus yapısının bilimsel olarak incelenmesini sağlamaktadır (Başar, 2013: 1).

Sosyal yapının ölçümünde modernleşme teorisi ve kültürel rölativizm gibi farklı yorumlar ve eleştiriler getirilmiş olup bu kavramı ölçebilmek için endeksler geliştirilmiştir. Bu endekslerin en çok bilineni olan İnsani Gelişim Endeksi (HDI) okuryazarlık oranı, bebek ölüm oranı, ortalama yaşam beklentisi, yetişkin nüfusun eğitim süresi, okullaşma oranı ve kişi başına düşen milli gelir gibi verilerin belirli ağırlıklarla değerlendirilmesiyle elde edilmektedir (Yüksel, 2007: 5). Bu bakımdan sosyal yapıyı nüfus oranı, nüfusun eğitim seviyesi, sağlık, istihdam durumu gibi sosyal ve demografik faktörler belirlemektedir.

Demografi temel çalışma alanına nüfusun yapısal büyüklüğü, yaş yapısı, doğum ve ölüm oranları, göç oranları gibi nicel verilerle birlikte, aynı zamanda eğitim seviyesi gibi nitel veriler de girmektedir. Demografi, nüfusu sadece sayısal değil aynı zamanda yapısal ve ekonomik açıdan da incelemektedir. Bağımlılık oranı, yaş yapısındaki değişiklikler ve bunların işgücü piyasasına nasıl etki edeceği ve etkilerin sonuçlarına göre ne gibi politikalar uygulanabileceğine dair bulgular elde etmektedir (Güneş, 2011: 2).

1.1.3. Nüfus

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD)'nin tanımına göre nüfusu, bir ülkede geçici olarak bulunmayan tüm vatandaşlar ve bir ülkede kalıcı olarak yerleşmiş olan yabancı uyruklular oluşturmaktadır. Bu gösterge, genellikle bir alanda yaşayan insanların sayısını göstermekte ve nüfusun yıl içindeki doğumlardan, ölümlerden ve net göçten kaynaklanan yıllık değişimler ile nüfusun büyüme oranını ifade etmektedir (OECD, 2019).

Toplam nüfus, yurt dışında yerleşik ulusal silahlı kuvvetler, denizde ticari denizciler; yurt dışında bulunan diplomatik personel; ülkede yaşayan sivil yabancılar ve ülkede yaşayan

göç etmiş kişilerden oluşmaktadır. Bununla birlikte nüfus, ülkede bulunan yabancı silahlı kuvvetler; ülkede bulunan yabancı diplomatik personel ve ülkede geçici olarak sivil yabancıları kapsamamaktadır. Nüfus projeksiyonlarının yaygın bir demografik araç olması hükümetlere karar vermelerine yardımcı olmak için diğer istatistik projeksiyonları temelini oluşturmaktadır (OECD, 2018). Bu temel göstergeler; a) Köy-şehir nüfusu, b) Nüfusun yaş yapısı, c) Nüfusun cinsiyet yapısı, d) İstihdam, e) Eğitim, f) Sağlık şeklindedir.

1.1.3.1. Köy-Şehir Nüfusu

Şehir büyüklüğüne göre kentsel nüfus, nüfus yoğunluğu ve işe alım paritelerine göre belirlenir. Bu durum, idari sınırlara ek olarak şehirlerin ekonomik işlevini daha iyi yansıtmaktadır. OECD ülkelerindeki kentsel alanlar şu şekilde sınıflandırılmıştır: 1,5 milyon ya da daha fazla nüfusu varsa büyük metropol alanlar nüfusları 500 bin ile 1,5 milyon arasında ise büyükşehir alanları nüfusu 200 bin ile 500 bin arasındaysa orta ölçekli kentsel alanlar ve nüfusları 50 bin ile 200 arasındaysa küçük kentsel alanlar olarak bilinmektedir. Bu gösterge, ulusal nüfusun yüzdesi olarak ölçülmektedir (OECD, 2018: 13).

Birçok ülkede kentsel gelişmeler, yaşam alanlarında kentsel fenomenin genişleyen bir yayılımı ile neredeyse bölgesel bir ölçek kazanmıştır. Bununla birlikte yeni ulaşım araçları ve her yerde bulunan teknolojik gelişmeler belirleyici bir rol oynamaktadır. Teknolojik olarak gelişmiş ülkelerde sağlık, eğitim, ulaşım gibi kentsel işlevlerin birbirine yakın mesafede veya ev ve iş yerlerinden yakın mesafelerde yer alma zorunluluğu bulunmamaktadır. Bunun sonucu olarak kentsel bölgelerde nüfus alanları geniş bir coğrafi alana yayılmaktadır. Kentsel alandaki bu genişleme endüstriyel faaliyetler, kentsel konut türleri, alışveriş alanları ve daha önceleri sadece şehirlerin çekirdek alanlarıyla sınırlı diğer çeşitli hizmetler ile ilgili olmaktadır. Yeni alt bölgesel veya bölgesel kompozitler metropolitan alanlar olarak tanımlanmaktadır. Bu bölgeler sıkı bir kentsel çekirdeği, ana ulaşım arterleri boyunca büyük ölçüde kentleşmiş dokunaları ve alt yerleşim yoğunluğunun geniş bitişik alanlarını oluşturmaktadır. İkinci bölgeler, ulaşım ve şehir içi ulaşımdan kaynaklanan yüksek sıklık nedeniyle yaşam tarzının, "şehircilik" in sosyolojik kriterlerinin bazılarını karşıladığından derin bir etki yaratmaktadır (Sökmen, 2014: 46).

Kırsal alanların işlevleri büyük şehirlerinkinden daha azdır fakat baskın bağlılığın tarım için olduğu tipik köylerden daha fazla olması bazı tarım köylerinin ticari, endüstriyel, idari veya madencilik kasabalarından daha büyük boyutlara ulaşmasını mümkün hale getirmektedir. Bu durum, yerleşimlerin kent olarak kabul edilmesi gereken belirli bir

büyükölük sınırının oluşturmasını zorlaştırmaktadır. Kırsal alanlar, büyük Őehirlerle ilgili etki alanlarının dış coğrafi alanları olarak tanımlanabilir. Şehirleri kesin bir Şekilde ayıran unsurların ortadan kalkması ve toplu taşımanın geniş banliyölerin büyümesinin kolaylaştırmasıyla birlikte Őehirlerarasında ilave yerleşim bölgeleri ve birleşmeler kabul edilmektedir. Bu sayede Őehirler, ilçeleri veya mahalleleri olan Şehir merkezlerini oluştırmaktadır. Bu özellikler, Şehir bölgesindeki ulaşım ve iletişim ile ilişkilendirilebilmektedir (Daniels, vd. 2017: 61).

1.1.3.2. Nüfusun Yaş Yapısı

Nüfusun yaş itibariyle çalışan ve çalışmayanlardan oluştuğu, çalışan nüfusun hem kendinin hem de çalışmayanların ihtiyaçlarını karşılamak zorunda olduğu nüfusa bağımlı nüfus denmektedir. Genç bağımlılık oranı, günlük ihtiyaçları için başkalarının desteğine bağlı olması muhtemel olan gençlerin sayısının bu desteği sağlayabilecek olanların sayısına oranıdır. Demografik eğilimler genellikle emeklilik, sağlık, eğitim gibi etkilere sahip olmakla beraber daha spesifik olarak ekonomik büyüme veya refahı da etkilemektedir. Bu göstergeler de nüfusun yüzdesi olarak ölçülmektedir (OECD, 2018: 13).

1.1.3.3. Nüfusun Cinsiyet Yapısı

Bir Şehir, bölge veya ülkede yaşayan kadın nüfusun erkek nüfusa oranına nüfusun cinsiyet yapısı denilmektedir. Normal ortamlarda bir bölge veya ülkedeki kadın ve erkek nüfusu dengeli bir artış göstermektedir. Savaş ve göç gibi olağanüstü durumlarda bu denge bozulabilmektedir. Genel olarak savaş altındaki ülkelerde veya göç edilen bölgelerde kadın nüfusu yüksekken göç alan bölgelerde erkek nüfusu daha yüksektir (OECD, 2018: 13).

1.1.4. İstihdam

İstihdam, çalışma yaşı aralığındaki nüfusun işgücüne katılımını ifade ederken istihdam edilememe durumu ise işsizlik olarak adlandırılmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütüne (ILO) göre istihdam sahibi kişiler; istihdam kategorileri, ücretli istihdam ve serbest meslek olarak tanımlanmaktadır. ILO, istihdam edilen ve ücretli ya da serbest meslek sahibi olanlar Őeklinde iki ana grup arasında ayırım yapmaktadır (ILO, 2013: 21).

ILO'ya göre genç işgücü, belirli bir referans dönemi boyunca istihdam edilen veya edilmeyen 15 ila 24 yaş arasındaki tüm kişileri kapsamaktadır. Aynı zamanda ILO, ücretli bir işte çalışmayanları, serbest meslekle uğraşmayanları, bir aile Őirketi veya çiftlik gibi yerler

için ücretsiz iş yapmayanları, bir ekonomik faaliyette bulunmayanları, şu anda çalışmayıp bir iş için mevcut durumda olanları veya aktif olarak iş arayanları (örneğin, belirli bir dönemde - genellikle son dört hafta- iş aramak için aktif adımlar atan) genç işsiz olarak tanımlamaktadır (ILO, 2015: 31).

İstihdam olgusunu belirleyen ana faktör yerli ürün ve hizmetlere olan talep olmasına rağmen, istihdamın talep tarafını Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYH) oluşturmaktadır. Bunun nedeni GSYH ile istihdamın doğrudan orantılı olmasından kaynaklanmaktadır. Üretimde kullanılan teknoloji, işçilik maliyeti, kapasite kullanım oranı, ithalat ve ihracat gibi faktörler istihdamı etkileyen diğer faktörlerdir (Akyıldız, 2006: 55).

1.1.5. Eğitim

Eğitim, toplumlar için yüzyıllardır önemi artan ve toplumların sosyal, kültürel, iktisadi ve demografik özellikleri başta olmak üzere, birçok alanıyla direkt veya dolaylı olarak etkileşimde olan önemli bir unsurdur. Eğitim, bir toplumun sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel gelişmişliğini ve aynı zamanda o bölgenin kültürel, demografik, ekonomik, sosyal yapısı ve hatta coğrafi durumu hakkında bilgi veren bir faktördür (Tamer ve Bozbeyoğlu, 2004: 13).

1.1.6. Sağlık

Nüfusun yaş oranı, gençlik ve yaşlılık oranı gibi sosyo-demografik yapıyı etkileyen bir faktördür. Birey ve toplum sağlığı ile doğrudan alakalı olmakla beraber bu kapsamda sağlık hizmeti, birey ve toplum sağlığının iyileştirilmesi, toplumun sağlıklı bireyler yetiştirmesi sağlıklı nesillerin gelişiminde önemli etkenleri oluşturmaktadır (Daniels, Hanefeld, ve Marchal, 2017: 50).

1.2. Ekonomik Yapı

Bir bölgenin, ülkenin veya toplumun sosyokültürel yapısı ile çok yönlü bir ilişki içinde olan ekonomik yapının sadece ekonomik terimler ile analiz edilmesi mümkün olmamaktadır. Ekonomik yapı analizlerinin soyut şemalar arkasındaki insan unsuru ve onun tepkileri dikkate alınmadıkça analizi doğru olarak yapılamamaktadır. Çünkü ekonomik yapının bir yüzünde maddi unsurlar bir yüzünde sosyal yapıya ait unsurlar bulunmaktadır. Ekonomi, üretimi ve kullanımı bakımından devamlı ilişki içinde bulunan ve farklı yapısal nitelikler gösteren sektörlerden oluşmaktadır. Sektör içinde bulunan firmaların yapı ve

davranışları hem sektörün yapısını etkilemekte hem de bu durumdan etkilenmektedir (Alfaro vd. 2003: 10).

1.2.1. Ekonomik Yapının Göstergeleri

Ekonomik yapı, araştırma kapsamına göre çeşitli ölçekler kullanılarak izlenebilmekte ve analizi çeşitli göstergelerle yapılabilmektedir. Bu bölümde, ekonomik yapının temel göstergelerinden a) tarım, b) yatırım, c) hizmet, d) inşaat, e) sanayi sektörleri ele alınacaktır.

1.2.1.1. Tarım

Tarım sektörü bir ülkenin ekonomik yapısı hakkında bilgi veren, yerleşik yaşamla birlikte faaliyet gösteren bir sektör durumundadır. Tarımın ülke ekonomisindeki önemi ile ilgili olarak çok sayıda çalışma yapılmış ve bunların çoğu bu ekonomik sektörün hem geçiş ekonomilerine sahip olduğu hem de ekonomik krizi hafifletme açısından rolü ve etkisini analiz etme ve anlama ihtiyacını ortaya koymuştur. Tarım sahip olduğu kaynakları ve kırsal topluluklarda sahip olduğu önemli rolü harekete geçirerek, ülke ekonomisine önemli bir yere sahip olan bir ticaret koludur (Andrei ve Gheorghe, 2014: 45). Dolayısıyla tarım sektörü, özellikle gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere önemli bir gelir kaynağı olmaktadır.

1.2.1.2. Yatırım

Müteşebbislerin bugün tüketmek yerine gelecekteki herhangi bir belirsizlik durumunda ihtiyatlı davranmaları için ellerindeki kaynakları gelecekte üretken yatırımlar için kullanacakları sermaye harcamalarına yatırım denir (Güven, 2013: 1).

Yatırım, sürekli ekonomik büyüme ve gelir artışı bakımından önemlidir. Yatırım ekonominin büyümesine yardımcı olmakta, mal, hizmet alımları ve istihdam gibi ekonomik faaliyetleri oluşturmaktadır. Yatırım, yerli yatırımcılar ve yabancı yatırımcılar tarafından olmak üzere iki taraf tarafından yapılabilmektedir. Yerli yatırım, bir ülke içinde bulunan yerel yatırımcılar yine kendi ülkelerinde yapmış olduğu yerli sermaye tarafından yapılan yatırımlardır. Yabancı yatırım ise, yerli-yabancı ortaklık ve tamamen yabancı sermaye tarafından yabancı bir ülkede yapılan yatırımlardır. Yabancı yatırımlarda en çok dikkat çeken yatırım türü doğrudan yabancı yatırımlardır (Deichmann, vd., 2003: 50).

Doğrudan yabancı yatırımların (DYY) teknoloji transferleri yaratmadaki rolü ve yerli firmalara karşı olumlu yayılımlar, politika yapıcıları DYY çekmeye yönelik politikaları

başlatmaya yönelmiştir. Bu tür faydalarına, DYY'nin diğer sermaye akışı şekillerine göre istikrarı eşlik etmekte, sermaye akışlarıyla daha da artmakta olan son ekonomik kriz ışığında önem kazanmaktadır (Alfaro, vd., 2003: 12).

1.2.1.3. Hizmet

Hizmet kavramının tanımında uluslararası anlamda kabul edilen bir görüş birliği yoktur. Bunun nedeni, hizmet faaliyetlerinin heterojen nitelikte olmasıdır. Hizmet sektörü, birçok iş kolunu kapsayan, büyük bir yelpazeyi barındıran geniş bir kavram ve aynı zamanda tüm işletme sektörlerinin yarısından fazlasını barındıran bir ana sektör durumundadır. Hizmet sektörü hastanelerden okullara, ulaşım işletmelerinden gıda işletmelerine, otellerden iletişim işletmelerine kadar her bir işletme hizmet sektörü içinde yer almaktadır. Bu işletmeler, yapmış oldukları hizmet üretimi nedeniyle birer hizmet işletmesi durumunda olup tüm bu işletmelerin oluşturduğu sektör ise hizmet sektörü olarak isimlendirilmektedir. Hizmet sektöründe satın alınan bir ürün veya sistemin kendisi değil onun gördüğü işlev olmaktadır (Aslan, 1998: 68).

1.2.1.4. İnşaat

Ekonomik gelişme ve ekonomik faaliyetlere katkısı ile inşaat sektörünün herhangi bir ülkenin gelişiminde önemli bir etkisi bulunmaktadır. İnşaat sektörü büyük ve hassas bir sektördür ve diğer sektörlerle güçlü bir bağlantı vardır. Böylece ekonomiyi kilit bir sektör olarak doğrudan etkileyebilmektedir. Başka bir ifadeyle, inşaat sektörünü ekonomide güçlü kılan ve diğer sektörler arasındaki bağlantılar yoluyla büyük ölçüde ekonomik çıktıyı artırmakta ve ekonomik büyümeyi büyük ölçüde teşvik etmektedir. Bu nedenle, inşaat sektörünün sosyo-ekonomik gelişmeye ve ekonomik büyümeye katkısını anlamak gerekmektedir (Durdyev ve İsmail, 2012: 61).

1.2.1.5. Sanayi

Sanayi, ham maddelerin işlenmesini ve değerlendirilmesini sağlayan işlem ve araçların tamamına denmektedir. Sanayi sektörünü aşağıdaki alt sektörler oluşturmaktadır (Bayar ve Tokpunar, 2014: 69; Koç, vd., 2016: 43; Akin, 2012: 17; Özdemir, 2004: 199; İSO, 2011: 2; Yıldız, 2018: 2; Ertin, 1998: 178):

İmalat Sektörü: Sanayi sektörü içerisinde yer alan imalat sanayi hemen hemen tüm ülkelerde hem üretim değeri hem de istihdam hacmi bakımından en büyük paya sahiptir. İmalat sanayi

sektöründe, sanayi dallarına ayrılmış üç alt birim tüketim malları, ara mallar ve yatırım malları bulunmaktadır. Tüketim malları kapsamında yiyecek, içecek, tütün, dokuma, giyim eşyası, ahşap, mobilya ve ayakkabı gibi sanayi dalları bulunmaktadır. Çırçır, ahşap-mantar ürünleri, kâğıt, baskı, deri işleme, kauçuk-plastik kimyası, petrokimya, petrol ürünleri, gübreler, çimento, pişmiş toprak, seramik, cam, demir çelik, demir dışı metaller bu grupta yer almaktadır. Yatırım mallarında ise, metal eşya, elektrikli olmayan makine, tarım makinesi, bilimsel ve profesyonel ölçüm cihazları, elektrikli makine, elektronik, karayolu ve demiryolu araçları, gemi yapımı, uçak imalatı sanayi dallarından meydana gelmektedir (Koç, vd., 2016: 43).

Besin (Gıda) Sanayi: Gıda (yiyecek ve içecek) sektörü, imalat sanayinin bir alt sektörüdür. Dünyanın artan gıda ihtiyacını göz önünde bulundurarak uluslararası standartlara uygun ürünler üretebilecek bir yiyecek ve içecek endüstrisinin ekonominin önde gelen sektörlerinden biri olduğu söyleyebilir. Yiyecek ve içecek ihtiyacı yadsınmaz bir ihtiyaç olduğu kadar hayatidir. Bu nedenle tedarikin kesintisiz olması bir zorunluluktur. Yiyecek ve içecek ürünlerinin bir başka özelliği de üretim ve tedarik süreçlerinde kalite standartlarına uymanın hayati önem taşıdığıdır. Bu özellikler yiyecek ve içecek endüstrisini yapısal olarak diğer sektörlerden ayırmaktadır (Akin, 2012: 17).

Dokuma Tekstil ve Deri Sanayi: Dokuma yani tekstil sektörü önemli sanayi alanlarından birisidir. Dokuma endüstrisi hazır giyim endüstrisine hammadde sağlamaktadır. Son yıllarda sermaye yoğun (teknoloji tabanlı) bir üretim alanı olarak kabul edilirken hazır giyim oldukça emek isteyen bir üretim alanıdır. Bilindiği gibi modern endüstrinin en karakteristik özelliği makine kullanımınıdır. Dokuma endüstrisi temel olarak iplik yapımına uygun elyaflardan yapılmış dokuma (veya örme) iplikler ile kaplanmaktadır ve daha sonra giysi ve diğer amaçlar için kullanılmaktadır. Dokumanın alt dalları her türlü elyaf, iplik, dokuma, örme, hazır ürünler ve döşeme olarak sınıflandırılmaktadır. Ülkeler dokuma endüstrisi ile sanayileşmeye başlamaktadır. Dokuma endüstrisi elyaftan başlayıp iplik ve kumaş olarak devam eden bir üretim sürecini kapsamaktadır. Deri sanayisinde tekstil sektörü içerisinde yer almaktadır (Özdemir, 2004: 199).

Maden Sanayi: Dünyanın en eski faaliyetlerinden biri olan madencilik, hem hammadde hem de nihai ürün olarak günümüz ekonomilerinin en temel sektörlerinden biridir. Madencilik sektörü özellikle dünya çapındaki imalat sanayinde, enerji ve inşaat sektörlerinde birçok sektörle yoğun girdi-çıktı bağlantılarına sahiptir. Hanehalkının tüketim ihtiyacını karşılamada

da önemli rol oynayan madencilik sektörü, dünya çapında yıllık yaklaşık 1.5 trilyon dolarlık bir üretim sözkonusudur (Çeştepe vd, 2016: 15). Madencilik sektöründeki gelişmeler bir yandan ülkenin maden kaynaklarına ve bu madenlerin ulusal ve uluslararası pazarlarındaki gelişmelere bağlıdır (Akin, 2012: 22).

Makine Sanayi: Makine imalat endüstrisi, ülkelerin kendi üretim ve ürün teknolojilerine sahip olmaları ve böylece sanayileşmiş bir ülkenin karakterini kazanmaları için belirleyici bir endüstridir. Bu nedenle, ülkeler makine sanayisinin gelişmesine ve rekabet edebilirliklerini artırmaya önem ve öncelik verilmektedir. Gelişmiş ve sanayileşmiş ülkelerin çoğu makine sanayinde kendi üretim ve ürün teknolojilerine sahiptir (Akin, 2012: 23).

Kimya Sanayisi: Geniş bir ürün yelpazesine sahip olan kimya sektörü hemen hemen tüm endüstri dallarına hammadde ve ara madde ürettiği için hem kimya endüstrisinin hem de diğer endüstrilerin gelişimine katkıda bulunmaktadır. Genel olarak hizmet verilen alt sektörlerle göre kimya sektörünü 3 gruba ayırmak mümkündür. Bunlar:

- Tüketici kimyasalları: Kimya sektörü üretiminin %10,4'ünü oluşturan bu gruba sabun, deterjan, parfüm ve kozmetik ürünler dâhil olmaktadır.
- Farmasötik kimyasallar: Sektörün % 24,9'unu oluşturmaktadır.
- Ana ve özel kimyasallar: Toplam kimya endüstrisi üretiminin %64,7'sini oluşturan bu kimyasal ürünler, farklı endüstriler için üretilmiş kimyasallardır. Bunlar; plastikler ve sentetik kauçuklar, petrokimyasallar, suni ve sentetik lifler, gübreler, endüstriyel gazlar, patlayıcılar ve ana kimyasal maddeler (% 33,7), koruyucu maddeler ve diğer özel kimyasal ürünler olan diğer temel inorganik maddelerdir.

Kimya sektöründe üretim, araştırma ve geliştirme (Ar-Ge) faaliyetleri yürütülmektedir. Bu sayede kimya endüstrisinde ve diğer sanayi sektörlerinde yeni ürün ve yeni teknolojilerin gelişmesi desteklenmektedir. Ayrıca, kimya sektörü yarattığı katma değeri ve nitelikli iş gücü ile ülke ekonomisinin ve sosyal gelişiminin itici gücüdür (İSO, 2011: 2).

Orman Ürünleri Sanayisi: Orman ürünleri endüstrisi, orman ürünlerinden elde edilen ürünleri kapsayan bir endüstri türüdür. Orman ürünleri endüstrisi esas olarak kereste, kâğıt, mobilya ve ahşaba yöneliktir. Bugün, kereste sektörü oldukça popüler bir orman ürünüdür. Orman ürünleri endüstrisinin taşınması kolay olduğu için hammaddeye yakın bir yere kurulmasına gerek yoktur (Yaldız, 2018: 2).

Çimento ve Cam Seramik Sanayisi: Bu sanayi dalı temel olarak seramik, cam, çimento, tuğla, fayans ve kil gibi inşaat sektörlerinden oluşmaktadır. İnşaat sektörünün bel kemiği olan çimento üretimi eski zamanlardan beri yapılmaktadır. Gelişmiş endüstri biraşlarından biri de biberon endüstrisidir. Ek olarak yüksek kalitede kaolin ve hammaddesi yaygın olarak bulunabilen diğer killerin üretilmesi önemlidir (Ertin, 1998: 178).

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN SOSYO-EKONOMİK YAPISI

Bu bölümde Türkiye'nin sosyal yapısının genel görünümü ile ekonomik görünümü ele alınacaktır. Türkiye'nin sosyal yapısı alt başlığında ülke nüfusu, işsizliği, eğitim, sağlık; ekonomik yapısı alt başlığında da, tarım ve hayvancılık, ormancılık, madencilik, yatırım ve hizmet sektörü analiz edilecektir.

2.1. Türkiye'de Nüfus Gelişimi

Türkiye'de ilki 1927 yılında yapılmak üzere, 1935 yılından 1990 yılına kadar her 5 yılda bir, 1990 yılından 2000 yılına kadar bir defalık 10 yılda bir olmak üzere 14 genel nüfus sayımı yapılmıştır. 2007 yılında Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne geçilmesiyle birlikte nüfus sayımları her yıl otomatik olarak yapılmaktadır. Türkiye'de 1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımında Türkiye nüfusu 13.648.270 kişi olarak belirlenirken, bu miktar devamlı bir artış göstererek 2017 yılında 80.810.525 kişi olmuştur. Ancak, nüfus sayısındaki artış oranları her sayım döneminde aynı artışı göstermemiş ve nüfus artış hızları dalgalanmıştır (TÜİK, 2018). Tablo 1'deki nüfus artış verileri bu genel durumu destekler niteliktedir.

Tablo 1. 1927-2017 Döneminde Türkiye'nin Nüfus Verileri (Kişi - %)

Yıl	Toplam Nüfus (kişi)	Nüfus Artış Hızı (%)
1927	13 648 270	-
1935	16 158 018	21,1
1940	17 820 950	19,6
1945	18 790 174	10,6
1950	20 947 188	21,7
1955	24 064 763	27,8
1960	27 754 820	28,5
1965	31 391 421	24,6
1970	35 605 176	25,2
1975	40 347 719	25,0
1980	44 736 957	20,7
1985	50 664 458	24,9
1990	56 473 035	21,7
2000	67 803 927	15,1
2007	70 586 256	18,2
2008	71 517 100	13,1
2009	72 561 312	14,5
2010	73 722 988	15,9
2011	74 724 269	13,5
2012	75 627 384	12,0
2013	76 667 864	13,7
2014	77 695 904	13,3
2015	78 741 053	13,4
2016	79 814 871	13,5
2017	80 810 525	12,4

Kaynak: TÜİK (2018). Nüfus ve Demografi.

Tablo 1'e göre, Türkiye nüfusu 1927 yılında 13.648.27 kişi iken 1990 yılında 56.473.035'e yükselmiştir. 2017 yılında ise 80.810.525 olarak gerçekleşmiştir. Yani, Türkiye nüfusu 50 yılda 6 kat artmıştır.

2.1.1. Köy-Şehir Nüfusu

Kentsel yerleşimler; ticaret, sanayi, emek, işgücü ve yönetim faaliyetlerinin yoğun olduğu alanlar olarak tanımlanmaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından "şehir" olarak tanımlanan yerleşim yerlerinin büyüklüğü 20.000 kişi olarak belirlenmiştir. 20.000 nüfusun altındaki yerlere ise "kırsal alanlar" denilmektedir. Bu bağlamda sosyolojik şehirlerin ortak özellikleri; belirli nüfus yoğunluğu olan, iş paylaşım, profesyonellik ve homolog olan yerler olarak belirtilmektedir (Gür, Çağdaş ve Demir, 2003: 66). Bu özelliklere istinaden, Türkiye'de son 80 yılda il¹, ilçe², belde³ ve köylerde⁴ kadın ve erkek nüfusu sürekli artmıştır. Tablo 2'deki veriler de bu durumu destekler niteliktedir.

¹ Eodev,"İlçe", İdari bakımından mülki taksimatta ilden sonra gelen yerleşim birimidir, 2015, <https://eodev.com/gorev/5300228>, (18.06.2019)

Tablo 2. 1927-2017 Döneminde Cinsiyete Göre İl/İlçe ve Belde/Köylerin Nüfusu (Kişi)

Yıl	İl ve ilçe merkezleri			Belde ve köyler		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
1927	3 305 879	1 710 482	1 595 397	10 342 391	4 853 397	5 488 994
1935	3 802 642	1 969 968	1 832 674	12 355 376	5 966 802	6 388 574
1940	4 346 249	2 332 558	2 013 691	13 474 701	6 566 354	6 908 347
1945	4 687 102	2 503 342	2 183 760	14 103 072	6 943 238	7 159 834
1950	5 244 337	2 817 318	2 427 019	15 702 851	7 755 239	7 947 612
1955	6 927 343	3 743 059	3 184 284	17 137 420	8 490 362	8 647 058
1960	8 859 731	4 771 433	4 088 298	18 895 089	9 392 455	9 502 634
1965	10 805 817	5 783 813	5 022 004	20 585 604	10 213 151	10 372 453
1970	13 691 101	7 312 714	6 378 387	21 914 075	10 694 272	11 219 803
1975	16 869 068	9 004 842	7 864 226	23 478 651	11 739 888	11 738 763
1980	19 645 007	10 272 130	9 372 877	25 091 950	12 423 232	12 668 718
1985	26 865 757	14 010 662	12 855 095	23 798 701	11 661 313	12 137 388
1990	33 326 351	17 247 553	16 078 798	23 146 684	11 359 494	11 787 190
2000	44 006 274	22 427 603	21 578 671	23 797 653	11 919 132	11 878 521
2007	49 747 859	24 928 985	24 818 874	20 838 397	10 447 548	10 390 849
2008	53 611 723	26 946 806	26 664 917	17 905 377	8 954 348	8 951 029
2009	54 807 219	27 589 487	27 217 732	17 754 093	8 872 983	8 881 110
2010	56 222 356	28 308 856	27 913 500	17 500 632	8 734 326	8 766 306
2011	57 385 706	28 853 575	28 532 131	17 338 563	8 679 379	8 659 184
2012	58 448 431	29 348 230	29 100 201	17 178 953	8 607 938	8 571 015
2013	70 034 413	35 135 795	34 898 618	6 633 451	3 337 565	3 295 886
2014	71 286 182	35 755 990	35 530 192	6 409 722	3 228 312	3 181 410
2015	72 523 134	36 376 395	36 146 739	6 217 919	3 134 796	3 083 123
2016	73 671 748	36 936 010	36 735 738	6 143 123	3 107 640	3 035 483
2017	74 761 132	37 470 193	37 290 939	6 049 393	3 064 942	2 984 451

Kaynak: TÜİK (2017). Nüfus ve Demografi.

Tablo 2'ye göre, ilk nüfus sayımının yapıldığı 1927 yılında toplam nüfus 10.342.391 kişi iken, 1985 yılında bu rakam 23.798.701'e yükselmiştir. 1927 yılındaki şehir nüfusu 3.305.879 kişidir ve 1985 yılında kent nüfusu 26.865.757 olmuştur. Buna göre, 1927 yılında belde ve köylerin nüfusu şehir nüfusuna göre daha yüksek iken, 1985 yılında şehir nüfusu daha yüksek olmuştur. Başka bir ifadeyle 1927 yılında toplam nüfusun %24,2'si şehirlerde yaşarken bu oran köylerde %75,8 olmuştur. 1935 yılında ise, köy nüfusu toplam nüfusun %76,5'ine yükselirken şehir nüfusu %23,5 oranına inmiştir.

2.1.2. Nüfusun Yaş Yapısı

Yakın geçmişte Türkiye'deki nüfus artışının hızlı bir seviyede olması nedeniyle genç bir nüfusa sahiptir. 2000 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre, nüfusun üçte birinin 15 yaş ve

² Eodev, "İlçe", İdari bakımından mülki taksimatta ilden sonra gelen yerleşim birimidir, 2015, <https://eodev.com/gorev/5300228>, (18.06.2019)

³ Tdk, "Belde", İlçeden küçük, belediye ile yönetilen yer, 2019, <https://sozluk.gov.tr/?kelime=BELED%C4%B0YE>, (20.06.2019)

⁴ EğitimSistem, "Köy", 150 kişinin yerleşik olarak bulunduğu yerleşim yerlerine köy adı verilir, 2018, <https://www.egitimsistem.com/il-ilce-belde-mahalle-koy-cadde-sokak-nedir-58232h.htm>, (20.06.2019)

altında, 65 yaş ve üzeri nüfus ise yaklaşık %6'dır. Ancak demografik değişiklikler nüfusun yaş yapısını etkilemiş özellikle son 30 yıl içinde doğurganlık hızında önemli azalmalar meydana gelmiştir. Doğurganlık hızı oranı 1970'li yıllarda ortalama 5 çocuk, 1990'lı yıllarda 2.65 çocuk ve 2014 yılında yaklaşık 2.26 çocuk seviyesindedir (TÜİK, 2014: 6).

Nüfusun yaş durumu ile ilgili göstergelerden biri olan ve nüfusu ikiye bölen ortanca yaş giderek artmaktadır. Türkiye nüfusunun orta yaş grubu, 1935 ile 1990'li yılları arasında 20 dolaylarındayken, 2014 yılında ise orta yaş 30,7 olmuştur. Nüfus projeksiyonlarına göre, 2023 yılında beklenen ortanca yaş 34 olurken 2050 yılında 42,9 ve 2075 yılında 47,4 olarak gerçekleşmesi düşünülmektedir. Türkiye'de nüfus artış hızı yaş gruplarına göre incelendiğinde, yıllara göre önemli değişimlerin gerçekleştiği görülmektedir. Genç yaş grubunda olan nüfus artış hızı son yıllarda azalırken ileri yaş grubunda olan nüfus Türkiye ortalamasından daha hızlı artmıştır. 2014 yılında yaklaşık %8 olan yaşlı nüfus, 2023 tahminlerine göre %10 civarında olacaktır. Bu durum Birleşmiş Milletler'in (BM) nüfus tanımına göre Türkiye'nin "çok yaşlı" nüfuslu ülke statüsünde olmasına neden olacaktır (TÜİK, 2014: 15). Son güncel verilere göre yıllar itibariyle nüfusun yaş yapısı aşağıda, Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. 2008-2018 Döneminde Türkiye’de Yıllara ve Yaş Grubuna Göre Nüfus Durumu

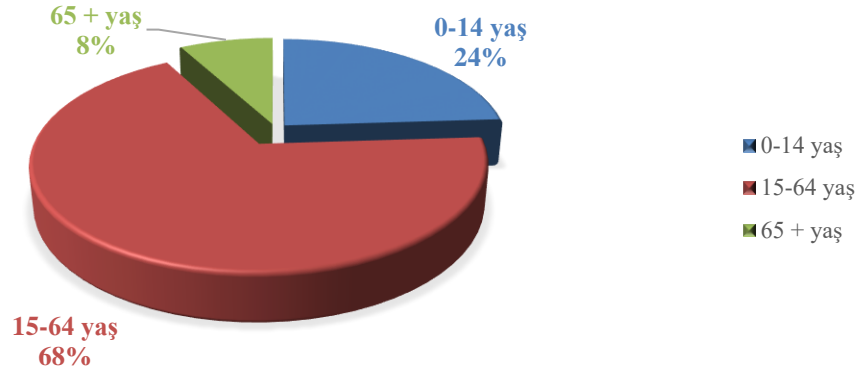
Yıllar	Yaş Grubu	Toplam Nüfus
2008	Toplam	71 517 100
	0-14	18 788 587
	15-64	47 835 090
	65 +	4 893 423
2009	Toplam	72 561 312
	0-14	18 859 334
	15-64	48 618 564
	65 +	5 083 414
2010	Toplam	73 722 988
	0-14	18 878 582
	15-64	49 516 670
	65 +	5 327 736
2011	Toplam	74 724 269
	0-14	18 886 575
	15-64	50 346 979
	65 +	5 490 715
2012	Toplam	75 627 384
	0-14	18 857 179
	15-64	51 088 202
	65 +	5 682 003
2013	Toplam	76 667 864
	0-14	18 849 814
	15-64	51 926 356
	65 +	5 891 694
2014	Toplam	77 695 904
	0-14	18 862 430
	15-64	52 640 512
	65 +	6 192 962
2015	Toplam	78 741 053
	0-14	18 886 220
	15-64	53 359 594
	65 +	6 495 239
2016	Toplam	79 814 871
	0-14	18 925 782
	15-64	54 237 586
	65 +	6 651 503
2017	Toplam	80 810 525
	0-14	19 033 488
	15-64	54 881 652
	65 +	6 895 385
2018	Toplam	82 003 882
	0-14	19 184 329
	15-64	55 633 349
	65 +	7 186 204
	15-64	54 881 652

Kaynak: TÜİK (2019). Yıllara, yaş grubu ve cinsiyete göre nüfus, 1935-2018.

Tablo 3’te 65 üstü yaş grubu yıllar itibariyle artış gösterirken, 0-14 yaş arası nüfus az bir artış göstermiştir. 15-64 yaşlı oluşturan orta yaş grubunda ise yıllar itibariyle istikrarlı bir artış olmuştur.

2.1.3. Nüfusun Cinsiyet Yapısı

Türkiye’de 2017 yılında nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı Şekil 1’de gösterilmiştir.

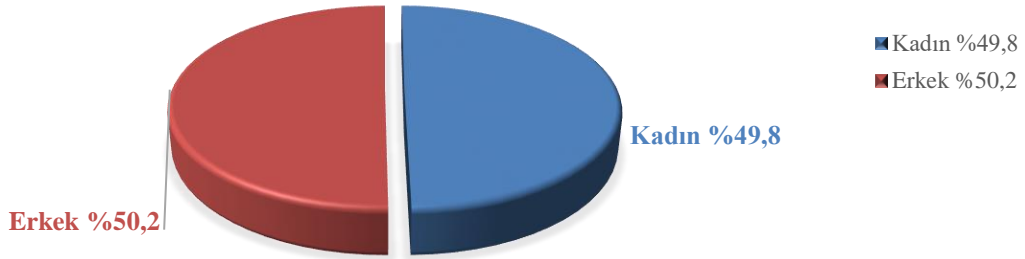

Şekil 1. 2017 Yılında Türkiye’de Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (%)

Kaynak: TÜİK (2018). Nüfus ve Demografi.

Şekil 1’de görüldüğü üzere, nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı 0-14 yaş %24, 15-64 yaş %68, 65 yaş ve üzeri %8’dir. Yani, 15-64 yaş arası nüfus grubu daha fazladır.

Türkiye’de nüfusun cinsiyete göre dağılımında erkek nüfusu ile kadın nüfusunun birbirine çok yakın olduğu gözlemlenmiştir. Şekil 2’deki veriler bu durumu destekler niteliktedir.

Şekil 2. 2017 Yılında Türkiye’de Nüfusun Cinsiyet Gruplarına Göre Dağılımı (%)

Kaynak: TÜİK (2018). Nüfus ve Demografi.

Şekil 2’de görüldüğü gibi erkek nüfus oranı %50,2 ile kadın nüfus oranı %49,8 olarak belirlenmiştir. Yani oranlar birbirine oldukça yakındır. Sadece, erkek nüfusu kadın nüfusundan %0,2 oranında daha fazladır.

Türkiye’de 1927-2017 döneminde Türkiye nüfusunun cinsiyete göre dağılımı Tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4. 1927-2017 Yıllarında Türkiye'nin Nüfusunun Cinsiyete Göre Dağılımı (Kişi)

Yıl	Toplam	Erkek	Kadın
Genel Nüfus Sayımları			
1927	13 648 270	6 563 879	7 084 391
1935	16 158 018	7 936 770	8 221 248
1940	17 820 950	8 898 912	8 922 038
1945	18 790 174	9 446 580	9 343 594
1950	20 947 188	10 572 557	10 374 631
1955	24 064 763	12 233 421	11 831 342
1960	27 754 820	14 163 888	13 590 932
1965	31 391 421	15 996 964	15 394 457
1970	35 605 176	18 006 986	17 598 190
1975	40 347 719	20 744 730	19 602 989
1980	44 736 957	22 695 362	22 041 595
1985	50 664 458	25 671 975	24 992 483
1990	56 473 035	28 607 047	27 865 988
2000	67 803 927	34 346 735	33 457 192
Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi			
2007	70 586 256	35 376 533	35 209 723
2008	71 517 100	35 901 154	35 615 946
2009	72 561 312	36 462 470	36 098 842
2010	73 722 988	37 043 182	36 679 806
2011	74 724 269	37 532 954	37 191 315
2012	75 627 384	37 956 168	37 671 216
2013	76 667 864	38 473 360	38 194 504
2014	77 695 904	38 984 302	38 711 602
2015	78 741 053	39 511 191	39 229 862
2016	79 814 871	40 043 650	39 771 221
2017	80 810 525	40 535 135	40 275 390

Kaynak: TÜİK (2018). Nüfus ve Demografi.

Tablo 4'te görüldüğü gibi, Türkiye'de 1927-2017 yılları arasında nüfus miktarı artmıştır. 1927 yılında kadın nüfus oranı erkek nüfus oranına göre 7.084.391 kişi ile daha fazla olduğu, 1940 ile 1950 yılları arasında kadın nüfusu 10.374,631 kişi ile erkek nüfusu (10.572,557) ile eşitlenmiştir. 2017 nüfusuna göre ise, nüfusun %50,2'si erkek, %49,8'i kadındır.

Türkiye'de 1940 yılına kadar kadın nüfusunun fazla olması, cumhuriyetin ilanına kadar olan savaşların erkek nüfusunu azaltması, 1940 ile 1945 yılları arasında yaşanan 2. Dünya Savaşı sırasında Türkiye'nin savaşa dâhil olmamasına rağmen erkek nüfusun silâh altına alınması nedenleri ile açıklanabilmektedir.

2.2. Türkiye'de İşsizlik Durumu ve İstihdam Politikaları

Türkiye'de aktif çalışan nüfusta büyük bir artış yaşanmış ancak emek talebinde son derece ılımlı bir artış olmuştur. Esasında işgücüne katılım oranları son yıllarda sürekli olarak düşmüş ve kayıt dışı sektörde çalışılmaya başlandığı gözlemlenmiştir. İşsizlik, niteliksiz bir

genç nüfus ve gayri resmi sektörün büyümesi gibi sorunlara neden olmaktadır (Koray, 1991: 61).

2.2.1. Türkiye’de İstihdam ve İşsizlik Oranları

İstihdam kavramı dar anlamıyla işgücüne olan katılımı ifade ederken, geniş anlamıyla da tüm üretim etkenlerinin işe koşulmasını ifade etmektedir. İstihdam edilmeme durumu da işsizlik olgusunu ortaya çıkarmaktadır. İstihdamı belirleyen temel etken, yurt içindeki ürün ve hizmet talebidir. İstihdamın talep yönü, GSYH olup, GSYH ile istihdam doğru orantılıdır. Üretimde yararlanılan teknoloji, işgücü maliyeti ve kapasite kullanım oranı gibi etkenler ve dış alım-dış satım oranları da istihdamı etkilemektedir (Akyıldız, 2006: 77).

Türkiye genç nüfusa sahiptir dolayısıyla istihdam ihtiyacı devamlı olarak artmaktadır. İşgücünde yaşanan arzdaki artışın bir bölümü 1970’li yıllarda yurtdışında çalışma imkânı bulmuş bu durum Türkiye’de istihdam baskısını arttırmış ve işsizliği azaltmıştır. 1980’li yıllarda bu durum değişmiş, işsizlik Türkiye’nin bir sorunu olmaya başlamıştır. Türkiye’de açık işsizlikle birlikte, eksik istihdamın da ciddi boyutlarda olduğu görülmektedir. Bununla birlikte kadınların işgücüne katılım oranı, işsizlikte kent ve kır oranları, işgücü ve istihdamın hesaplanmasında dikkate alınması gereken faktörler içerisinde bulunmaktadır (ILO, 2015: 51). Türkiye’de 2000-2012 yılları arasındaki işgücüne katılım, istihdam ve işsizlik oranları Tablo 5’de gösterilmiştir.

Tablo 5. Türkiye’de 2000-2012 Yıllarında Cinsiyete Göre İşgücü Göstergeleri (%)

		2000			2006			2012		
		Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
İşgücü Katılım Oranı (%)	Kentsel	44,1	70,9	17,2	44,2	69,3	19,5	48,3	71	26,1
	Kırsal	58,7	77,9	40,2	51,2	71,3	33,1	53,6	71,2	36,9
	Toplam	49,9	73,7	26,6	46,3	69,9	23,6	50	71	29,5
İşsizlik oranı (%)	Kentsel	8,8	7,8	13	12,2	11	16,4	11,1	9,4	15,5
	Kırsal	3,9	4,9	2	6,2	7,4	3,9	5,5	6,5	3,5
	Toplam	6,5	6,6	6,3	10,2	9,9	11,1	9,2	8,5	10,8
İş oranı (%)	Kentsel	40,2	65,4	15	38,9	61,7	16,3	42,9	64,3	22
	Kırsal	56,4	74,1	39,4	48	66	31,8	50,7	66,5	35,6
Genel Toplam		46,7	68,9	24,9	41,5	62,9	21	45,4	65	26,3

Kaynak: Başlevent ve Acar (2015: 80).

Tablo 5’e göre, işgücüne katılım oranının 2000 yılında kentsel anlamda genel toplamı %50, 2006’da %46 ve 2012’de %50’dir. İşsizlik oranı 2000’de %6,5, 2006’da %10 ve 2012’de %8,5’dir. İş oranlarına göre, 2000’de %47, 2006’da %41,5 ve 2012’de %45’tir. Yani, işgücüne katılım oranının yükseldiği görülmektedir. Bununla birlikte, iş oranı kentsel bölgelerde artarken kırsal alanlarda azalmaktadır.

Türkiye’de 2014-2018 dönemi 15-24 yaş grubundaki genç nüfusun yıllara göre iş gücü durumu Tablo 6’da gösterilmiştir.

Tablo 6. Türkiye’de 15-24 Yaş Grubundaki Genç Nüfusun İşgücü Durumu (Bin Kişi-%)

Yıllar	15-24 yaşları arasındaki genç nüfus (kişi)	İşgücü (kişi)	İstihdam edilenler (kişi)	İşsiz (kişi)	İşgücüne katılım oranı (%)	İşsizlik oranı (%)	Tarım dışı işsizlik oranı (%)	İstihdam oranı (%)	İşgücüne dâhil olmayan nüfus (kişi)
2014	11 724	4 789	3 930	858	40,8	17,9	21,0	33,5	6 936
2015	11 800	4 958	4 039	919	42,0	18,5	21,4	34,2	6 843
2016	11 845	5 025	4 040	985	42,4	19,6	22,6	34,1	6 820
2017	11 875	5 146	4 077	1 069	43,3	20,8	24,1	34,3	6 729
2018	12 971	5 182	4 130	1 052	44	20,3	25,0	35	6 603

Kaynak: TÜİK (2018). Nüfus ve Demografi.

Tablo 6’ya göre, işgücüne katılım oranı yaklaşık %4 artış göstermiştir. İşsizlik oranı yaklaşık %2 artmıştır. 2014-2018 arası dönemde işgücüne katılım oranı ve işsizlik oranlarının paralel olarak arttığı görülmektedir.

Türkiye’de 2014-2018 dönemine ait 15-64 yaş grubundaki nüfusun yıllara göre iş gücü durumu Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7. Türkiye’de 15-64 Yaş Grubundaki Nüfusun İşgücü Durumu (Bin Kişi-%)

Yıllar	15-64 yaşları arasındaki nüfus	İşgücü	İstihdam edilenler	İşsiz	İşgücüne katılma oranı (%)	İşsizlik oranı(%)	Tarım dışı işsizlik oranı (%)	İstihdam oranı (%)	İşgücüne dâhil olmayan nüfus
2014	50 978	28 098	25 259	2 839	55,1	10,1	12,0	49,5	22 880
2015	51 581	28 929	25 890	3 039	56,1	10,5	12,4	50,2	22 652
2016	52 248	29 773	26 462	3 310	57,0	11,1	13,0	50,6	22 476
2017	53 147	30 822	27 386	3 437	58,0	11,1	13,1	51,5	22 324
2018	53 891	31 400	27 888	3 513	58,5	11,2	13,5	52	22 253

Kaynak: TÜİK (2018). Nüfus ve Demografi.

Tablo 7’ye göre, Türkiye’de işsizlik 2014’den sonra yukarı yönlü bir seyir izlemiştir ve 2018 Nisan itibariyle ise düşüğe geçmiştir. İşsizlik oranı, Nisan 2018 itibariyle %9,8’e düşmüştür. İstikrarlı bir şekildeki bu düşüş %5,9 olan OECD ortalaması ile ters orantılıdır. OECD, Türkiye’nin işsizlik oranının 2018 yılı sonuna kadar %10’un üzerinde kalacağını öngörmektedir. Aynı zamanda, Türkiye’de istihdam oranındaki yaklaşık %3 oranındaki artış yavaş da olsa ülkenin büyüdüğünü göstermektedir.

2.2.2. Türkiye’de İstihdamın Sektörel Dağılımı

İstihdam her ülkede farklılar göstermektedir. Bunun sebebi istihdamın sektörel olarak dağılımının zamanla değişmesidir. Bu durumun temel nedenlerden biri eğitim seviyesinin artması ve insanların zamanla hizmet sektörüne yönelmeleridir. Hizmet sektörüne olan talebin yoğun olması da ülkelerin gelişmişlik seviyeleriyle alakalıdır. 1990’lı yıllardan sonra sektörel yapıda olan değişiklikler küresel istihdam yapısını da etkilemiştir. Türkiye’de istihdamın sektörel gelişimi de yaşanan küresel olaylardan etkilenmiş; hizmet sektöründe çalışan sayısı artarken tarım sektöründe çalışan sayısı da azalmıştır (Başlevent ve Acar, 2015: 94).

2001 yılında Türkiye’de yaşanan ekonomik kriz sonrasında Türk ekonomisi dinamik ve istikrarlı olarak bir büyüme süreci yakalamış, 2002 sonrası Türk ekonomisi ciddi bir değişim geçirirken işgücü piyasaları paralel bir dönüşüm yaşamamıştır. 2002-2007 dönemi içinde Türk ekonomisindeki büyüme performansı güçlü bir şekilde artarken, ortalama büyüme oranı da bu dönemde %6,8 seviyesinde olmuştur. Yaşanan bu artış, işgücünün sektörel hareketliliğini olumlu olarak etkileyen bir faktör olmuştur. 2002 yılında işgücünde tarım sektörünün oranı toplam işgücünün 1/3’ünü oluştururken 2007 yılında bu oran 1/4’e

gerilemiştir. Benzer bir eğilim sınırlı olmakla birlikte işgücü sanayiden hizmet sektörüne doğru kaymıştır (TÜİK, 2010).

Hanehalkı işgücü anketlerine göre, 2012'nin sonunda Türkiye'nin aktif olarak istihdam edilen nüfusu yaklaşık 25 milyonu bulmuştur. Bu işçilerin yaklaşık yarısı hizmetler sektöründe, dörtte biri de tarım sektöründedir. Erkek işgücüne göre kadın işgücünün bileşimi 2000 ile 2012 yılları arasında daha büyük bir dönüşüm geçirmiş, kadın çalışanların payında önemli bir artışa dönüşmüştür. Aile işlerine ücretsiz olarak yardım eden işçilerin oranı %52'den %34'e gerilemiş, tarımda ve hizmetlerde istihdam edilen kadın oranlarında kayda değer bir değişim göstermiştir. 2000 yılında istihdam edilen kadınların %60'ı tarım sektöründe, %26'sı ise hizmet sektöründe; 2012 yılında, kadınların %39'u tarım sektöründe, %46'sı ise hizmet sektöründedir (TÜİK, 2018).

Türkiye'de istihdamın sektörlere göre dağılımında 2013-2018 yılları arasında en çok hizmet sektöründe istihdamın sağlandığı ve bu durumu tarım, sanayi ve inşaat sektörlerinin izlediği Tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo 8. Türkiye'de İstihdam Edilenlerin İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı (%)

Yıllar	Toplam	Tarım %	Sanayi %	İnşaat %	Hizmet %
2013	100,0	21,2	20,7	7,2	50,9
2014	100,0	21,1	20,5	7,4	51,0
2015	100,0	20,6	20,0	7,2	52,2
2016	100,0	19,5	19,5	7,3	53,7
2017	100,0	19,4	19,1	7,4	54,1
2018	100,0	18,4	19,7	6,9	54,9

Kaynak: TÜİK (2018). Nüfus ve Demografi.

Tablo 8'deki verilere göre, hizmet sektörünün istihdam oranı 2018 yılının Ocak ayında %55,4 ile zirveye ulaşmış; sanayi sektöründe de şubat ayında %20 ile düşmüş; tarım ve inşaat sektöründe ise istihdam %17,7 ve %7 arasında artış göstermiştir. 2018 yılı Nisan'da çalışan nüfusun %54,8'i hizmet, %19,5'i sanayi, %18,3'ü tarım ve %7,4'ü inşaat sektöründedir.

2.3. Türkiye'de Eğitim Sistemi ve Eğitim Politikaları

Türkiye'nin 10. Kalkınma Planı'nda kalkınmanın amacı; sermayenin güçlendirilmesi, eğitim alanında diğer alanlarla uyumlu bütünleşik politikalar uygulanması olarak öngörülmüştür. Bireylerin iş ve yaşam ile ilgili bilgi birikimi beceri düzeyinin geliştirilmesi, toplumsal refahın ve kırılmalara karşı güçlü bir toplum yapısının oluşturulması önem arz etmektedir. Toplumda yaşayan bütün fertlerin bölge ve cinsiyet ayrımı yapılmaksızın bilgi ve

iletişim teknolojilerini azami seviyede kullanabilmeleri hedeflenmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 41).

Türkiye’de eğitim sistemi, temel olarak 4 basamaktan oluşmaktadır. Bunlar, okul öncesi eğitim, ilköğretim eğitimi, ortaöğretim ve yükseköğrenimdir. Türkiye’de okul öncesi eğitim veren kurumlar, ilkokullar, ortaokullar ve ortaöğretim okulları Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde (MEB), yükseköğretim kurumları da Yüksek Öğrenim Kurumu (YÖK) denetiminde eğitim vermektedir (MEB, 2018; YÖK, 2018). Okul öncesi eğitim, ilköğretime uygun olmayan 36-72 aylık çocuklar için zorunlu olmayan eğitimin seviyesidir. Eğitim Okul Öncesi Eğitim Kurumları Yönetmeliğine göre, anaokulu, uygulama sınıfı ve ana sınıfında (kreşler, uygulama sınıfları ve anaokulları) sunulmaktadır. 36-72 aylık çocuklar için eğitim vermek amacıyla kreş/uygulama sınıfları olarak, 60-72 aylık çocuklar için eğitim veren kurumlar da anaokulu olarak adlandırılmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2011: 41).

Türkiye’de zorunlu eğitimin ilk basamağı olan ve okul öncesi eğitimden sonra gelen ilk ve ortaokul eğitimi, 6-14 yaş arasındaki her öğrenci için zorunludur. Bu yaş, yılın Eylül ayında çocuğun 5 yaşını doldurmasıyla başlar ve çocuğun 14 yaşını doldurduğu ve 15 yaşına girdiği akademik yılın sonunda sona erer. İlköğretim eğitimi 8 yıl sürmektedir ve devlet okullarında ücretsizdir. Zorunlu eğitim süresinin sonuna ulaşmış olsalar bile okuldan mezun olmayan çocuklara eğitim için en fazla dört yıl verilir (MEB, 2018).

Türk Eğitim Sistemi’ndeki ortaöğretim düzeyi, ilköğretime dayalı olarak en az dört yıllık eğitim veren tüm genel, mesleki ve teknik eğitim kurumlarını kapsamaktadır. Orta öğretim için yaş kategorisi 14-17 yaşlarını kapsamaktadır. İlköğretimden mezun olan ve orta öğretime devam etme hakkı kazanan tüm öğrenciler, lise eğitiminden yararlanma hakkına sahiptir. Orta öğretim, çeşitli müfredatları uygulayan liselerden oluşmaktadır. Özel müfredatı ağırlıklı olarak uygulayan kurumlar lise, teknik lise ve tarım meslek okulu gibi eğitim dallarını gösteren isimlerle ifade edilmektedir. Düşük ve seyrek nüfus oranına sahip ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından uygun görülen yerlerde çoklu müfredatlı liseler, tek bir yönetim altında lise eğitiminin genel ve mesleki-teknik müfredatlarını uygulamaktadır. Ortaöğretim kurumlarında eğitim süresi, uygulanan müfredatın özelliklerine bağlı olarak MEB tarafından belirlenmektedir (MEB, 2018).

Yükseköğretim basamağı Türkiye’de eğitimin en yüksek basamağını oluşturmaktadır ve yükseköğretim üniversiteler tarafından sağlanmaktadır. YÖK, yükseköğretim

kurumlarından sorumlu olmakla birlikte Milli Savunma Üniversitesi doğrudan Savunma Bakanlığı'na, Polis Akademisi de İçişleri Bakanlığı'na bağlıdır. 119'u devlet üniversitesi ve 67'si vakıf üniversitesi olmak üzere Türkiye'de 2018 yılı itibariyle toplam 186 üniversite bulunmaktadır (YÖK, 2018).

Cumhuriyet'in ilanından sonra eğitim alanında radikal düzenlemeler yapılmış, Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile birlikte eğitim kurumları birleşmiş, kız-erkek ayrımı yapılmaksızın tüm ülkede 1928 yılında eğitim seferberliği başlatılmıştır. TÜİK verilerine göre, bu yıldan itibaren okur-yazarlık seviyesi artış göstermiş, 1935 yılında kadınlarda %10, erkeklerde %29 olan okur-yazarlık oranı her yıl artmıştır. 2018'de kadınlarda %87, erkeklerde %97'ye yükselmiştir. 2017 yılı itibariyle 6 yaş ve üzeri okuma-yazma bilen nüfus 69.278.753, okuma-yazma bilmeyen nüfus ise 2.336.847'dir (TÜİK, 2018).

2007-2012 döneminde Türkiye'de ilköğretim seviyesine göre net okullaşma oranı, okul sayısı, öğretmen, öğrenci, derslik, okul başına düşen öğrenci sayısı ve öğretmen başına düşen öğrenci sayıları Tablo 9'da gösterilmiştir.

Tablo 9. Türkiye'de İlköğretim Seviyesinde Eğitim İle İlgili Veriler (%- Kişi)

Öğretim yılı	Net okullaşma oranı (%)	Okul sayısı	Öğretmen sayısı (kişi)	Öğrenci sayısı (kişi)	Derslik sayısı (kişi)	Okul başına düşen öğrenci sayısı (kişi)	Öğretmen başına düşen öğrenci sayısı (kişi)
2007-2008	97,37	34093	445452	10.870.570	315887	310	24
2008-2009	96,49	33769	453318	10.709.920	320393	307	23
2009-2010	98,17	33310	485677	10.916.643	332902	316	22
2010-2011	98,41	32797	503328	10.981.100	339653	322	21
2011-2012	98,67	32108	515852	10.979.301	344710	323	20

Kaynak: TÜİK (2018). Nüfus ve Demografi.

Tablo 9'a göre, Türkiye genelinde ilköğretim okullarında net okullaşma oranı 2007-2008 öğretim yılında %97,37 ve 2011-2012 öğretim yılında yaklaşık %1 oranında artış göstererek %98,67 olmuştur. Buna göre, net okullaşma oranı, bu dönemde 2008-2009 öğretim yılı dışında artmış (%96,49); 2007-2008 öğretim yılı ile 2011-2012 öğretim yılı arasında da okul sayısında (34093, 32.108) düşmüştür. 2007-2008 öğretim yılında toplam 34.093 ilköğretim okulu varken, 2011-2012 öğretim yılında 32.108 olmuştur. Türkiye genelinde 2007-2008 öğretim yılı ile 2011-2012 öğretim yılı arasında öğretmen sayısı artmış (%16); 2007-2008 öğretim yılında 10.870.570 ile 2011-2012 öğretim yılında 10.979.301 ile dalgalı

bir eğilim görülmüştür. Okullaşma ve öğretmen başına düşen öğrenci sayılarında ise, iyileşme olduğu ve diğer seviyelerin ise korunduğu görülmektedir.

Türkiye’de 2012-2016 dönemine ait eğitim kurumları, okullaşma oranı, öğrenci, öğretmen, derslik, okul başına düşen öğrenci sayısı ve öğrenci başına düşen öğretmen sayıları ilkökul seviyesine göre Tablo 10’da gösterilmiştir.

Tablo 10. 2012-2018 Döneminde Türkiye’de İlkokul Seviyesinde Eğitim İle İlgili Veriler (%-Kişi)

Öğretim yılı	Net okullaşma oranı (%)	Okul sayısı	Öğretmen sayısı (kişi)	Öğrenci sayısı (kişi)	Derslik sayısı	Okul başına düşen öğrenci sayısı (kişi)	Öğretmen başına düşen öğrenci sayısı (kişi)
2012-2013	98,86	29169	282043	5593910	234920	192	20
2013-2014	99,57	28532	288444	5574916	243305	195	19
2014-2015	96,30	27544	295252	5434150	237760	197	18
2015-2016	94,87	26522	302961	5360703	246090	202	18
2016-2017	91,20	25.479	292.878	4.972.430	248.270	195	17
2017-2018	91,50	24.967	297.176	5.104.599	252.273	204	17

Kaynak: TÜİK (2018). Nüfus ve Demografi.

Tablo 10’a göre, 2012-2013 öğretim yılında ilkokullarda net okullaşma oranı %98,86; 2013-2014 öğretim yılında %99,57’dir. 2014-2015 öğretim yılında ilkokullarda net okullaşma oranı ise %96,30 iken, 2015-2016 öğretim yılında %94,87’dir. 2012-2013 öğretim yılında okul sayısı 29.169 iken, bu rakam devamlı olarak bir düşüş göstererek 2015-2016 öğretim yılında 26.522 olmuştur.

Türkiye’de 2012-2016 dönemine ait, net okullaşma oranı, okul sayısı, öğrenci, öğretmen, derslik, okul başına düşen öğrenci sayısı ve öğretmen başına düşen öğrenci sayıları ortaokul seviyesine göre Tablo 11’de gösterilmiştir.

Tablo 11. 2012-2018 Döneminde Türkiye’de Ortaokul Seviyesinde Eğitim İle İlgili Veriler (%-Kişi)

Öğretim yılı	Net okullaşma oranı (%)	Okul sayısı	Öğretmen sayısı (kişi)	Öğrenci sayısı (kişi)	Derslik sayısı	Okul başına düşen öğrenci sayısı (kişi)	Öğretmen başına düşen öğrenci sayısı (kişi)
2012-2013	93,09	16.987	269.759	5.566.986	124.584	306	19
2013-2014	94,52	17.019	280.804	5.478.399	128.551	304	18
2014-2015	94,35	16.969	296.065	5.278.107	147.693	292	17
2015-2016	94,39	17.343	322.680	5.211.506	164.943	281	15
2016-2017	95,70	17.879	324.350	5.554.415	177.136	300	17
2017-2018	94,50	18.745	339.850	5.590.134	185.672	288	16

Kaynak: TÜİK (2018). Nüfus ve Demografi.

Tablo 11'e göre, 2012-2013 ile 2015-2016 öğretim yılı arasında ortaokul eğitiminde net okullaşma oranı %93 ile %94 arasında değişmiştir. Okul sayısı 2012-2013 öğretim yılına göre, 2015-2016'da %0,02 artmıştır. Öğretmen sayısı ise, devamlı bir artış göstermiş, Örneğin, 2015-2016 öğretim yılında öğretmen sayısı 2012-2013'e göre %16 artmıştır. Öğrenci sayısı 2015-2016'da %0,6 düşüş eğilimi göstermiştir. 2015-2016'da derslik sayısı ise 2012-2013'e göre %24 artmıştır.

Türkiye'de 2007-2016 dönemine ait veriler, net okullaşma oranı, okul sayısı, öğretmen, öğrenci, derslik, okul başına düşen öğrenci sayısı ve öğretmen başına düşen öğrenci sayıları ortaöğretim seviyesine göre aşağıdaki Tablo 12'de gösterilmiştir.

Tablo 12. 2007-2018 döneminde Türkiye'de Ortaöğretim İle İlgili Veriler (%-Kişi)

Öğretim yılı	Net okullaşma oranı (%)	Okul sayısı	Öğretmen sayısı (kişi)	Öğrenci sayısı (kişi)	Derslik sayısı	Okul başına düşen öğrenci sayısı (kişi)	Öğretmen başına düşen öğrenci sayısı (kişi)
2007-2008	58,56	8280	191041	3245322	100853	352	15
2008-2009	58,52	8675	196713	3837164	109042	384	17
2009-2010	64,95	8913	206862	4240139	110310	408	18
2010-2011	66,07	9281	222705	4748610	117760	428	18
2011-2012	67,37	9672	235814	4756286	121914	395	16
2012-2013	70,06	10418	254895	4995623	129566	382	16
2013-2014	76,65	10955	278641	5420178	140560	375	15
2014-2015	79,37	9061	298378	5691071	151661	466	14
2015-2016	79,79	10550	335690	5807643	182530	405	13
2016-2017	82,50	11076	333.040	5.849.970	189.751	388	13
2017-2018	83,60	11783	347.969	5.689.427	204.268	364	12

Kaynak: TÜİK (2018). Nüfus ve Demografi.

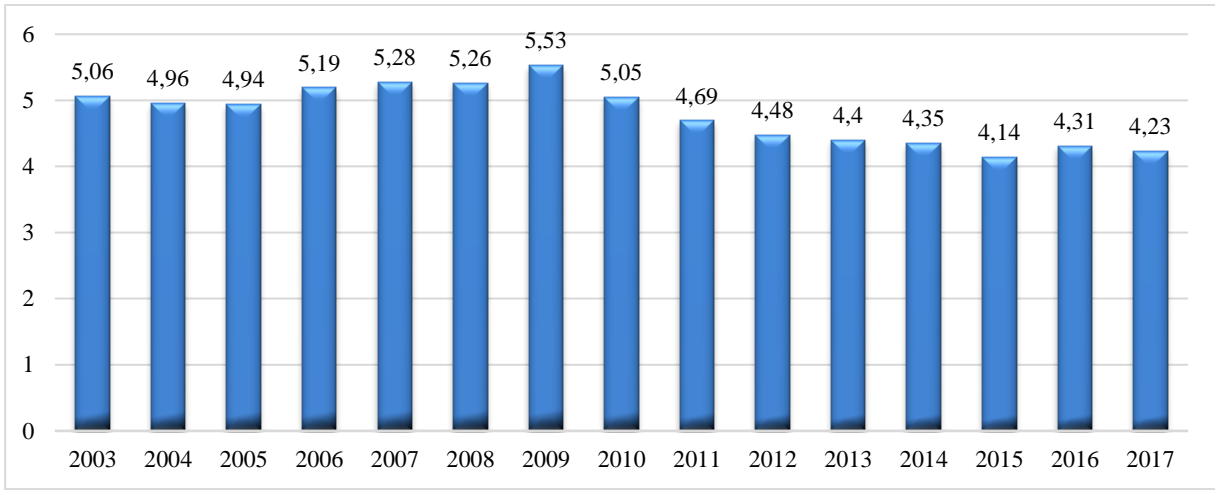
Tablo 12'ye göre, 2007-2008 öğretim yılında ortaöğretimde net okullaşma oranı %58,56 iken bu oran devamlı bir artış göstererek 2015-2016 öğretim yılında takribi %36 artarak %79,79'a yükselmiştir. Okul sayısı ve okul başına düşen öğrenci sayısı 2007-2016 öğretim yılları arasında sırasıyla %30 ve %15 artarken; öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ise takribi %10 düşüş göstermiştir.

2.3.1. Türkiye'de Sağlık Sistemi ve Gelişimi

Türkiye'de son otuz yılda özellikle Sağlıkta Dönüşüm Programı'nın yürürlüğe girmesinden sonra sağlık durumu açısından kayda değer gelişmeler sağlanmıştır. Sağlık sistemi 2003'ten bu yana geniş kapsamlı bir reform sürecinden geçmiş hem sağlık

hizmetlerinin sağlanmasında hem de finansmanında köklü değişiklikler meydana gelmiştir (Tatar, vd. 2011: 65).

2003'ten sonra Türkiye’de sağlık hizmetlerine erişimde eşitliği iyileştirmek için hizmet sunumu reformları ile birleşen sağlık sigortası kapsamının genişliğinde ve derinliğinde iyileştirmeler yoluyla nüfusun mali korunum kapsamı arttırılmıştır (OECD, 2008). 1999 yılında sağlık harcamalarının GSYH’daki payı %4,8 iken 2013 yılında %5,4’e yükselmiştir. Başka bir deyişle 13 yılda cepten yapılan ödemelerde 0,6 puanlık artma olmuştur (TÜİK, 2014: 16).

Şekil 3. 2003-2017 Döneminde Türkiye’nin Sağlık Harcamaları Verileri (%)

Kaynak: OECD (2017). Türkiye’de sağlık sistemi ve gelişimi.

Şekil 3’te Türkiye’de 2003-2017 dönemine ait sağlık harcamaları verileri gösterilmiştir. Şekle göre, Türkiye’de 2003-2017 döneminde sağlık harcamaları yaklaşık %1 azalmıştır.

2.4. Türkiye Ekonomisi ve Ekonomik Gelişimi

Türkiye, dünyanın en büyük 17. ekonomisi olup, GSYH’sı 820 milyar Amerikan dolarıdır. Türkiye, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun yüzüncü yılı olan 2023 yılında dünyanın en büyük 10 ekonomisinden biri olmak için iddialı bir hedef belirlemiştir. Bunu gerçekleştirmek için Türkiye’nin ekonomisini 2 trilyon dolar seviyesinden yukarıya çıkarmasını, 500 milyar dolarlık ihracat sektörünü geliştirmesini ve enerji, bilgi teknolojisi, finans ve fiziki altyapılar için önemli iyileştirmeler yapmasını gerektirecektir. Türkiye’de kentsel nüfusun kırsal nüfusa oranı son 10 yılda önemli ölçüde değişmiştir ve şu anda %75’lik kentsel nüfus güçlü bir endüstriyel üretim temelli ekonomiyi desteklemektedir. Türkiye,

ekonomisinin temelini İstanbul, Ankara ve İzmir'in geleneksel sanayi merkezlerinin ötesine ulaştırarak, birçok Anadolu kentini kapsayacak şekilde genişletmiştir. Bu şehirlerin birçoğu, 2013 yılında dünya ekonomisine 1 milyar dolardan fazla ihracat yapmıştır (Ekonomi Bakanlığı, 2018). Avrupa'da büyüme oranlarının üzerinde seyrederken bu son on yılın ortalamasına göre önemli bir yavaşlamadır. Türkiye'nin ihracatı, Türkiye'nin önde gelen ihracat pazarı olan AB'deki yavaşlamadan olumsuz etkilenmiş, ancak toparlanmaya başlamıştır (TÜİK, 2018).

2011'de Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Türkiye'nin rekabet gücünü ve üretkenliğini arttırmak için önemli alanları belirleyen ve Türkiye'nin orta ve ileri teknolojiye yönelik bir teknoloji üssüne dönüştürülmesini hedefleyen Türkiye'nin Sanayi Stratejisini açıklamıştır. Türkiye ekonomisinin ihracat ve DYY büyümesini artırmaya ve Avrasya'nın teknoloji tabanına dönüşmesine yardımcı olabilecek önemli potansiyel faktörler olarak inovasyona dayalı üretkenlik, orta ve yüksek teknolojili malların üretimini arttırmak, bilgi yoğun sektörler için sermayeyi artırmak, daha güçlü bir bilgiye dayalı ekonominin oluşturulması, iyi eğitilmiş ve yüksek nitelikli iş gücü alanlarını belirlemektedir. Özellikle Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Türkiye'nin 2023 yılına kadar ilk on ekonomisi olma hedefine ulaşmasına yardımcı olacak 24 sanayi sektörünü belirlemiş ve demir-çelik, otomotiv, kimya, makine, elektronik ekipman ve seramik olarak altı öncelikli sektör için özel stratejiler ve eylem planları geliştirmiştir (Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2018).

Türkiye'nin istikrarlı büyüme performansı, Türkiye'nin yükselen bir ülke olarak devam etmesi için uzun bir yol alması kişi başına düşen GSYH'nın çok daha yüksek olmasını sağlamıştır. Sanayileşmiş ülkelerin ekonomik büyüme açısından durgunluğunu takiben Türkiye bu ülkelerde kişi başına düşen milli geliri azaltmıştır. 1990 yılında kişi başına düşen GSYH 2.710 dolar olup OECD ülkelerinin yaklaşık dörtte biri durumuna gelmiştir. Büyüme performansı ile Türkiye 2004 yılında küresel ortalamayı geçmiştir. 2015 itibariyle kişi başına düşen GSYH 9.261 dolar olarak gerçekleşmiştir (Tatlıyer ve Gür, 2016: 77).

2017 ve 2018'de reel GSYH sırasıyla %7,4 ve %7,5 olarak gerçekleşmiştir. Güçlü dış talep ve reel döviz kuru amortismanı ihracatı desteklemiştir. Hükümetin kredi garanti planının büyük bir uzantısı da dâhil olmak üzere mali ve yarı mali teşvikler iç talebi artırmıştır. 2017 yılında yeni istihdam teşvikleriyle 1,6 milyon net yeni istihdam yaratılmış ancak 2018 başlarında güçlü işgücü büyümesi işsizliği %10'a yakın tutmuştur (OECD, 2018).

2.4.1. Türkiye’de Tarım ve Hayvancılık Sektörü

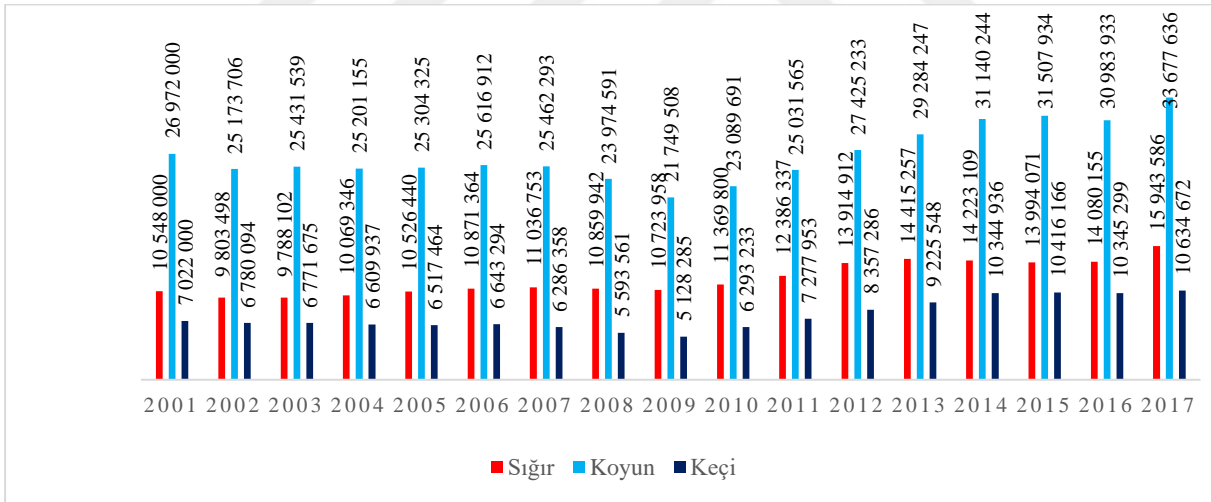
Türkiye ekonomisinde tarımın önemi gıda ihtiyacının karşılanması, sanayi sektörüne girdi sağlanması, ihracat ve istihdam olanaklarının orantısız olarak azalmasına rağmen hala yüksektir. Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu yılda tarımın payı GSYH’da %42,8 iken, 1970 yılında oransız olarak %36, 1980’de %25, 1990’da %16, 2000’de %13,5, 2013’de %7,4, 2017’de %6,2’dir (TÜİK, 2018). Türkiye’de 2010 ve 2013’de (sırasıyla, 24.395 ve 23.081) tarım sektörü payının azalması, sanayileşme ve hizmet sektörlerindeki gelişmelere daha fazla önem verilmesinin bir sonucu olmuştur (Aytop, vd. 2014: 60).

Türkiye’nin tarım ekonomisi, dünyanın en büyük 8. ekonomisidir. Ülkenin yaklaşık %50,6’sı tarım arazileri ve %14,6’sı ormandan oluşmaktadır. Türkiye’nin tarımsal üretim değeri yaklaşık 41 milyar dolardır. Tarım sektöründe, bitkisel üretim oranı %71,3, hayvansal ürün oranı %28,7’dir. Türkiye’nin nüfusunun %18,3’ü tarım sektöründe istihdam edilmektedir. Türkiye’nin tarımdaki kadın emeği 2016’da %32,5 ile dünyanın 3’üncü en büyük tarımdaki kadın istihdamıdır (İTO, 2018). Türkiye’de birçok tarımsal ürün üretilmekle birlikte buğday, şeker pancarı, domates, arpa, patates, üzüm, mısır, karpuz ve elma üretiminde ön plandadır. Kayısı, vişne, kabuklu fındık, incir, ayva ve haşhaş tohumu Türkiye’nin dünyadaki en çok üretilen tarımsal ürünleridir (Aytop, vd. , 2014). TÜİK verilerine göre 2017 yılında tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerde üretim bir önceki yıla göre %4,2, sebzelerde %1,8, meyvelerde %9,7 artmıştır (TÜİK, 2018).

2014’te Türkiye’nin en büyük üç tarımsal ihracat ürünü sırasıyla buğday, domates, limondur. Tarım ihracatında ilk sırayı Irak almaktadır. Irak’a ihraç edilen malların değeri yaklaşık 2,3 milyar dolardır. Bunu Almanya ve Rusya izlemektedir (Çukadar, 2014). Türkiye İhracatçılar Meclisi verilerine göre, 2017 tarım üretimi ihracatı 21.235.089.000 Amerikan doları olarak gerçekleşmiştir (TİM, 2018). 2012’de Türkiye tahıl (buğday, arpa ve mısır); şeker pancarı, pamuk, patates ve tütün; meyve ve sebze (özellikle elma, narenciye, üzüm, incir, fındık, zeytin ve çay); koyun ve keçi eti üreticisidir. Türkiye’nin tarımsal ihracatı çok çeşitlilik göstermemektedir; meyve, fındık ve sebze başlıca ihracat kategorileridir (toplam tarımsal ihracatın yaklaşık %60’ı). Tütün, tahıl ve şeker, %20 daha fazla bir payı içermektedir. Türkiye’nin toplam ticaret açığına rağmen tarımsal ticaret dengesi önemli ölçüde olumludur ve bir miktar rahatlama sağlamaktadır. AB’nin 27 ülkesi, Türkiye’nin tarımsal ihracatının yaklaşık %46’sı için önemli bir yere sahiptir. Ürün ticaretinin aksine Türkiye’nin tarım alanında AB ile ticaret fazlası bulunmaktadır. AB, Türkiye’nin tarımsal

ihracatının neredeyse yarısını oluşturmaktadır. Türkiye'nin tarımsal ithalatının AB pazar payı da toplam Türk tarımsal ithalatının %17'sinden fazlasını oluşturmaktadır (Akkaraca ve Köse, 2012: 57). 2014 yılına gelindiğinde ise soya fasulyesi ve ayçiçeği tohumu, Türkiye'nin tarımda en büyük ithalat ürünleridir. Tarım ithalatında ilk sırada ABD bulunurken, Ukrayna ikinci, Rusya üçüncü sıradadır (Aytop vd. 2014: 75).

Coğrafi olarak Türkiye'nin her türlü hayvan yetiştiriciliğine uygun bir ortam ve potansiyele sahip olduğu görülmektedir. Tarım sektöründe önemli bir yere sahip olan hayvancılık, ülkenin beslenme ihtiyacını sağlamasının yanında, hayvancılığa dayalı olan sanayiye hammaddenin temini kapsamında da önem arz etmektedir. Türkiye'de 1970'li yıllara kadar tüm hayvan yetiştiriciliğinin tamamına yakını yerli hayvancılık tarafından karşılanır durumda olmuştur. 1980'lere dek Türkiye bu potansiyeli değerlendirmiş ve hayvan sayısında devamlı artış gerçekleştirmiştir. 2000 yılı itibariyle hayvancılığa yapılan devlet destek ve teşvikleri ile büyük ölçekli hayvancılık yapan tesislerde de artış gerçekleşmiştir (Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü, 2013: 20). Türkiye'de 2001-2017 döneminde bazı canlı hayvan sayıları Şekil 4'te gösterilmiştir.

Şekil 4. 2001-2017 Dönemi Türkiye'de Canlı Hayvan Sayısı (Adet)

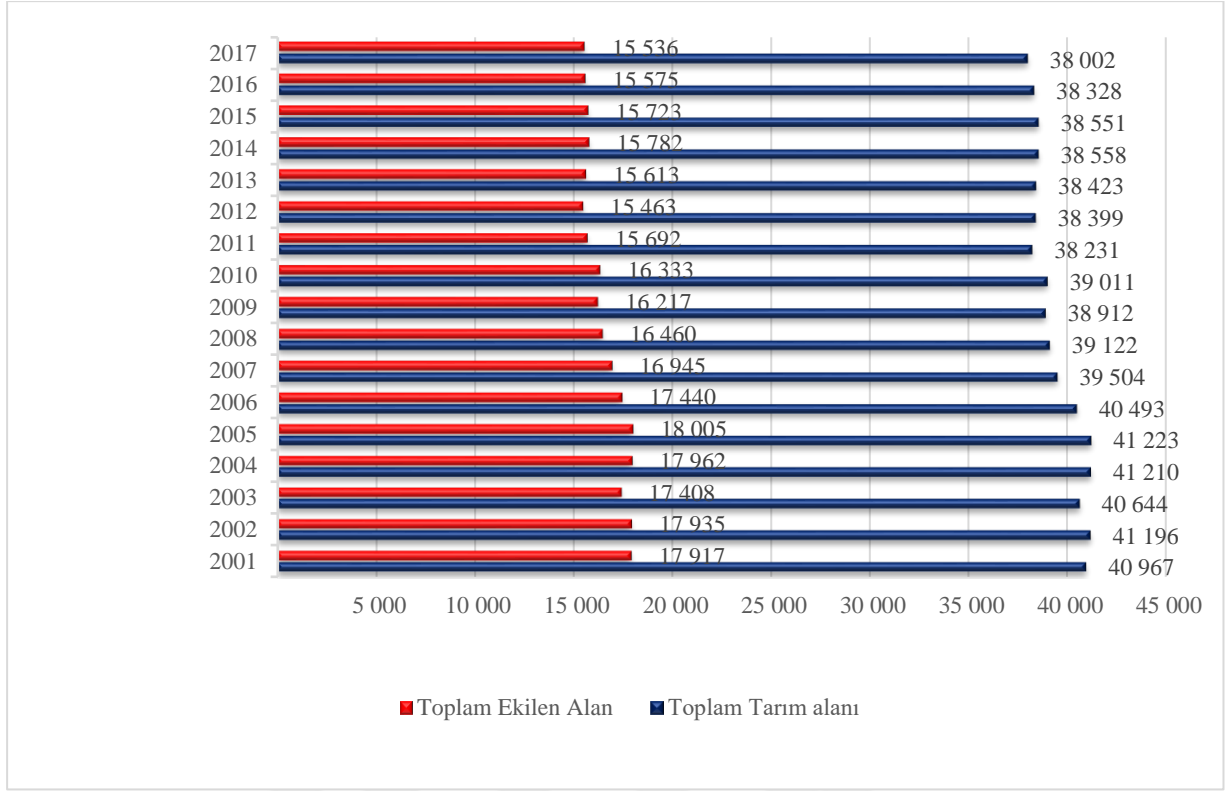
Kaynak: TÜİK (2018). Nüfus ve Demografi.

Şekil 4'e göre, 2001 yılında sığır sayısı 10.548,000, koyun sayısı 26.972,000 ve keçi sayısı 7.022,000'dir. 2010 yılında sığır sayısı 11.369,800, koyun sayısı 23.089,691 ve keçi sayısı 6.293,233'tür. 2017 yılında ise, sığır sayısı 15.943,586, koyun sayısı 33.677,636 ve keçi sayısı 10.634,672'dir. Yani, 16 yıl içinde sığır sayısı yaklaşık %50 artarken, koyun ve keçi sayısı sırasıyla yaklaşık %25 ve %51 artmıştır.

2.4.2. Ormanlık Sektörü

Türkiye 80 milyon hektara yakın arazi alanına sahiptir. Ormanlar ülke arazi alanının %27,4'ünü (21,363 milyon) kaplamaktadır ve artmaya devam etmektedir. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (Food and Agriculture Organization-FAO) raporlarına göre Türkiye, tüm dünyada yaygın olarak ağaçlandırma çalışmaları gerçekleştiren ilk 10 ülke arasında yer almaktadır. FAO, Türkiye'nin orman örtüsünün %9,6'sını nispeten bozulmamış birincil orman, %13,9'u ve %7,6'sını korunmuş olarak sınıflandırmıştır. Genel olarak Türkiye'deki ormanların %78,3'ü üretim ormanı olarak sınıflandırılmaktadır. 2000 ve 2005 yılları arasında Türkiye yılda ortalama %0,2'lik bir ağaçlandırma oranıyla yaklaşık 123.000 hektar ormanlık alan elde etmiş ve yılda ortalama 25.000 hektar ormanlık alana ulaşmıştır (Lebedys ve Yanshu, 2014: 25).

Ağaç işleme endüstrileri, birkaç orta ölçekli şirket olmasına rağmen esas olarak küçük işletmelerden oluşmaktadır. Bu işletmeler ülke genelinde dağılmış olsa da coğrafi kümelenmeler bulunmaktadır. Birçok küçük ölçekli mobilya işletmeleri ve iş gücü yoğun teknolojilere sahip hız kesme makineleri fakir, kırsal alanlarda istihdam ve gelir fırsatları sağlamış ve bu nedenle sektör istihdam yaratımı ve gelir dağılımındaki bölgesel farklılıkları azaltma açısından önem taşımıştır. Ahşap ürünleri üreticileri özel sektör içerisinde yer almaktadır. Kâğıt hamuru ve kâğıt sektörü dâhil olmak üzere devlete ait odun endüstrisi tesisleri ve işletmeleri, 1993'ten bu yana özelleştirilmiştir. Ancak teknolojik yenilik ve iyileştirilmiş verimlilik gibi özelleştirme hedeflerine ulaşamamıştır. Hammadde avantajlarına ve düşük üretim maliyetine sahip Doğu Avrupa ve Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkelerine sermaye akışı bu yönde katkı sağlamıştır (Aksu, Koç ve Kurtoğlu, 2011: 61). Türkiye'nin 2001-2017 yılları arasında toplam tarım alanları ve toplam ekim alanında yıldan yıla azalma görülmektedir. Şekil 5'deki veriler bunu destekler niteliktedir.

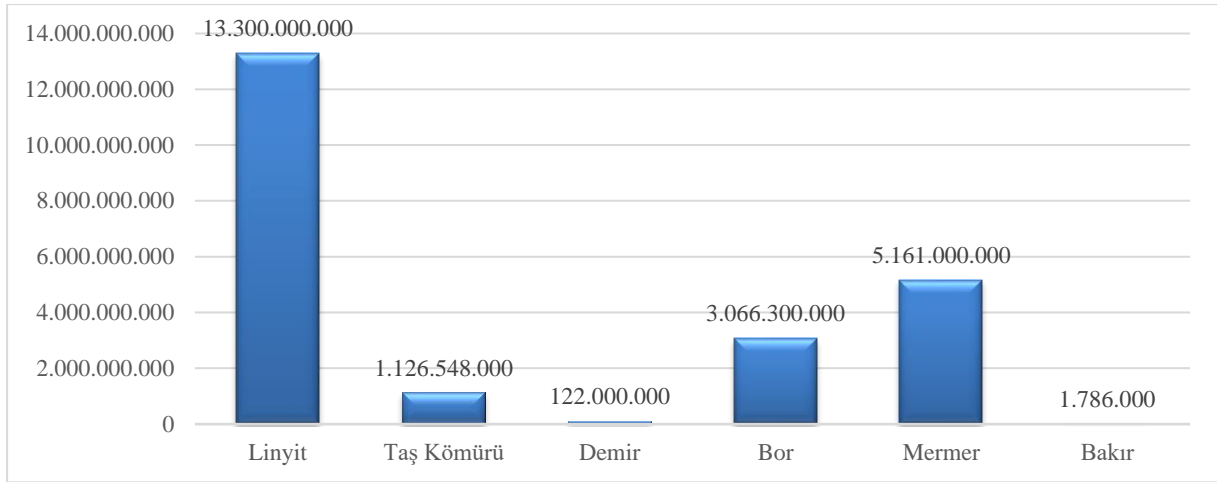
Şekil 5. 2001-2017 Dönemi Türkiye’de Toplam Tarım Alanları ve Ekilen Alan (Hektar)

Kaynak: TÜİK (2018). Nüfus ve Demografi.

Şekil 5’te görüldüğü gibi, Türkiye’nin 2001 yılında toplam tarım alanı 40.967 ve toplam ekilen alan 17.000 hektar’dır. 2008 yılında toplam tarım alanı 39.122 ve toplam ekilen alan 16.000 hektar’dır. 2017 yılında ise toplam tarım alanı yaklaşık %6 azalarak 38.002 hektar gerçekleşirken toplam ekilen alan ise yaklaşık %8 azalarak 15.000 hektar olmuştur.

2.4.3. Madencilik Sektörü

Türkiye’nin karmaşık jeolojik ve tektonik yapısı çok çeşitli maden yataklarının bulunmasına olanak sağlamaktadır. Dünyada yaklaşık 90 çeşit madenin üretimi, Türkiye’de de 60 civarında maden türünde üretim yapılmaktadır. Maden Tetkik Arama (MTA) verilerine göre, dünyada 132 ülke arasında toplam maden üretim değeri itibarıyla 28’inci sırada yer alan Türkiye, maden çeşitliliği açısından 10’uncu sırada bulunmaktadır. Başta endüstriyel ham maddeler olmak üzere bazı metalik madenler linyit ve jeotermal kaynaklar gibi enerji ham maddelerine de sahiptir. Dünya endüstriyel ham madde rezervlerinin %2,5’i; kömür rezervlerinin %1’i; jeotermal potansiyelinin %0,8’i ve metalik maden rezervlerinin %0,4’ünü barındırmaktadır. Türkiye’nin zengin olduğu madenler arasında ise ilk sırayı dünya rezervlerinin %72’sini oluşturan bor mineralleri almaktadır (Ticaret Bakanlığı, 2018). Şekil 6’da Türkiye’de bulunan bazı maden rezervleri gösterilmiştir.

Şekil 6. 2018 Yılı Türkiye’de Maden Rezervleri (Ton)

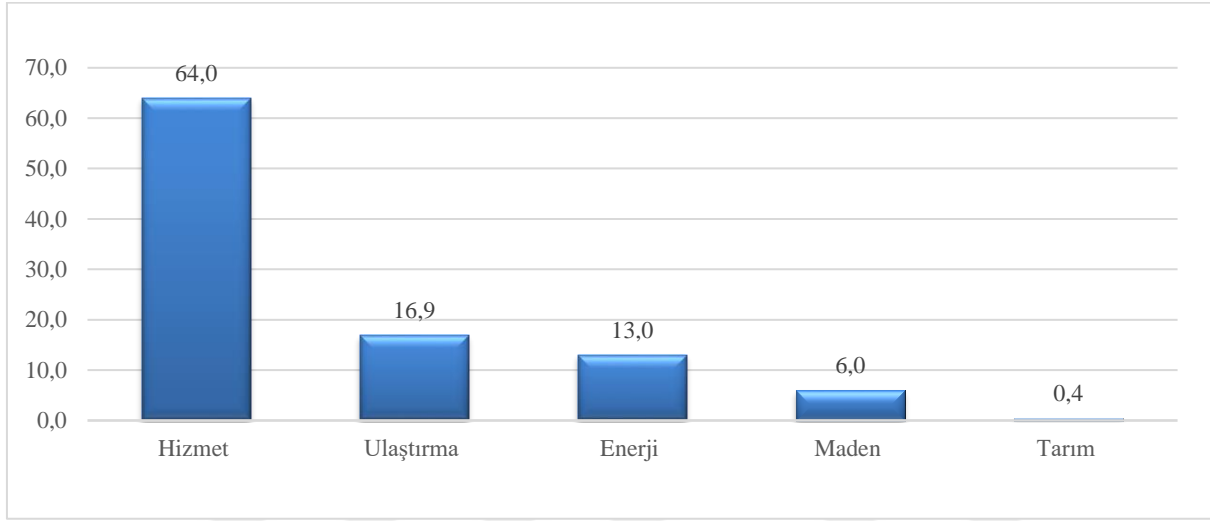
Kaynak: Maden Tetkik Arama (MTA) Enstitüsü (2018). Maden kullanım alanları

Şekil 6’ya göre, Türkiye’de maden rezervi bakımından en zengin maden 13.300.000.000 ton ile linyit, en az 1.786.000 ton ile bakırdır.

2.4.4. Türkiye’de Yatırım Sektörü

Türkiye, 1980’den beri ekonomisini daha liberal bir ekonomi politikası doğrultusunda yeniden yapılandırmaktadır. Özellikle ekonominin üretken sektörlerinde özel sektöre daha fazla önem verilmekte ve devletin rolü altyapı geliştirme ve kamu hizmetlerinin sağlanması ile sınırlandırılmaktadır. Ekonomik politika işsizliği azaltmayı, teknoloji transferlerini gerçekleştirmeyi, Kamu İktisadi Teşebbüsleri’ni özelleştirmeyi, ödemeler dengesindeki açığın üstesinden gelmeyi ve özellikle ekonominin dünya ekonomisine entegrasyonunu artırmayı ve ülkeye daha fazla yabancı sermaye çekmeyi amaçlamaktadır. Türkiye ayrıca endüstriyel kalkınma ve kırsal-kentsel entegrasyon için yerli ve yabancı yatırımları kanalize etmek amacıyla mali teşvik seçeneğini kullanmaktadır. Türkiye’nin son büyüme rekoru, genç ve yetenekli işgücü ve Avrupa ile Asya arasındaki stratejik konumu ülkeyi büyüme ve yatırım için çok cazip bir yer haline getirmektedir. Bununla birlikte Türk ekonomisinin güçlü, genç ve yüksek nüfusa sahip olması, iş gücünün nitelikli ve rekabetçiliği, yatırım ortamının liberal ve yeniliklere açıklığı, altyapısı, Avrupa’nın enerji koridoru ve terminali oluşu, vergi teşvikleri, AB ile olan Gümrük Birliği, iç pazarın faktörleri Türkiye’ye yatırım yapmak isteyen yatırımcılar için teşvik edici faktörler arasındadır. Son 10 yılda uyguladığı etkileyici büyüme performansı ve yapısal reformlar nedeniyle Türkiye birçok uluslararası yatırımcının ilgi odağı olmaktadır. Avrupa Çekicilik Anketi’ne göre, Türkiye 2017’de Avrupa’nın en popüler 7. ülkesidir. Türkiye, bir önceki yıla göre %66 artışla 229 projeye ev sahipliği yapmış ve Avrupa çapındaki tüm DYY projelerinden %3’lük pay almıştır. Son 15 yıl boyunca finans ve imalat

sektörleri, en yüksek oranda DYY yapılan sektörler olmuştur. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası verilerine göre, finans ve imalat sektörü en fazla DYY sektörler olurken bunu enerji, bilişim ve iletişim teknolojileri (BİT), toptan satış ve perakende, ulaşım depolama ve inşaat sektörü izlemiştir (Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi, 2018). 2017 yılı toplam uluslararası yabancı yatırım oranlarına göre toplam yatırımın %64'ü hizmet sektörüne, %16,9'u ulaştırma, %13'ü enerji, %6'sı madencilik, %0,4'ü tarım sektörüne yapılmıştır (Ticaret Bakanlığı, 2018). Şekil 7'deki veriler bunu destekler niteliktedir.

Şekil 7. 2017 Yılı Türkiye’de Yabancı Yatırımların Dağılımı (%)

Kaynak: Ticaret Bakanlığı (2018). Türkiye’de yatırım sektörü.

2.4.5. Türkiye’de Hizmet Sektörü

Türkiye ekonomisi için önemli sektörlerden biri de hizmet sektörüdür. Sektörün, GSMH ve toplam istihdam içinde olan payı da bu durumu destekler niteliktedir. GSMH’nın %60’dan fazlasına sahip olan hizmet sektörü Türkiye’nin dış ticareti kapsamında da etkin bir role sahiptir. Uzun bir dönem boyunca ürün ticaret bilançosunda devamlı açık veren Türkiye, bu açığı kapama veya azaltmada hizmet sektöründe yapılan ihracatından elde edilen döviz gelirlerinden yararlanmaktadır. Başka bir ifadeyle hizmet sektörü, Türkiye’nin cari açığının kapatılmasında yararlanılan en önemli ve sağlam kaynaklarından birisini oluşturmaktadır (Çeştepe ve Ergün, 2011: 65).

Türkiye’de hizmet sektörü hızlı bir gelişim göstermektedir. Hizmet sektörünün 1990 ile 2010 yılları arasında milli gelirdeki payı devamlı artış göstermiş, sanayi sektörünün payı ise ya sabit kalmış ya da düşüş göstermiştir. Cari fiyatlarla hizmet sektörünün GSYH’deki

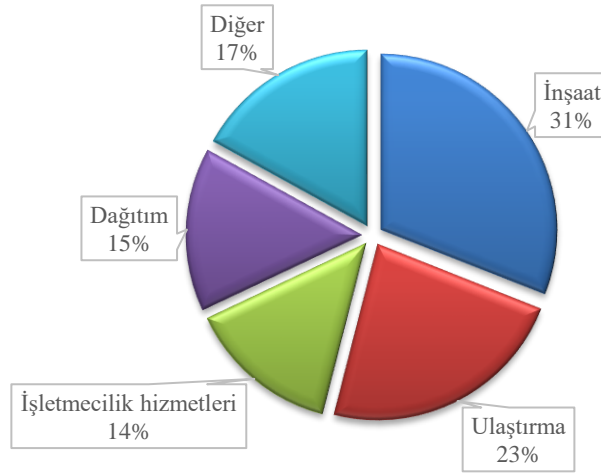
payı 2001 yılında %62,9 olurken; 2005 yılında %58,5 ve 2010 yılında %61,7 olarak gerçekleşmiştir (Özsağır ve Akın, 2012: 77).

TÜİK tarafından yayımlanan firma düzeyindeki veriye göre, 2015 yılı itibarı ile hizmetlerdeki işletmelerin tarım hariç toplam işletme sayısındaki payı %88 iken, bu işletmelerin üretimdeki payı %52 olarak gerçekleşmiştir. İstihdamda ise, çalışanların tarım hariç toplam işletme sayısındaki payı hizmetlerde %73 olarak ortaya çıkmaktadır. 2003 yılında %20'den fazla çalışanı olan hizmetler sektörü firmalarında 500.000 civarında çalışan varken 2015 yılında bu rakam 5 milyon çalışanın üzerine çıkmıştır. Türkiye ekonomisinde gerek istihdamda gerek katma değerde önemli paya sahip hizmet sektöründe %20'den fazla çalışanı olan firmaların katma değer kompozisyonu şu şekilde gerçekleşmiştir; 2015 yılı itibarı ile katma değer %31'i dağıtım (toptan ve perakende ticaret), %15'i ulaştırma ve %14'ü inşaat hizmetlerinden gelmiştir (Koru ve Dinçer, 2018: 18).

Dünyanın en popüler 10. turizm merkezi olarak ve 2017 yılında 38,6 milyondan fazla turist çekerek Türkiye hem turizm sektörünün hem yeni hem de gelişmekte olan alt sektörlerinde geniş yatırım fırsatları sunmaya devam etmektedir. Elverişli konumu itibarıyla mevcut potansiyel, büyük projeler ve 2023 için belirlenen iddialı hedeflerle, turizm sektörü yatak kapasitesini aşan bir oranda büyümeye devam etmektedir. Son birkaç yılda oluşan bir yatırım dalgası olmasına rağmen yeni girişimler için hala yeterli derecede bir yatak alanı bulunmaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan elde edilen verilere göre, 2017 yılında Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısı 38,6 milyon iken, aynı yıl turizm sektörünün toplam cirosu 26 milyar dolar olmuştur. Türk turizm sektöründeki büyüme son yıllarda küresel ortalamanın üzerinde seyretmiştir ve sektörün 2017 yılında cari açığa doğrudan katkısı %36 olmuştur. 2017 yılı sonu itibarıyla 12.856 kayıtlı konaklama tesisi bulunmaktadır (Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi, 2018).

Türkiye dünya inşaat sektöründeki üst düzey müteahhitlik şirketlerinin sayısı bakımından ikinci ülke olarak yer almaktadır. Türk inşaat sektöründe ana odak İstanbul, Ankara ve İzmir şehirleri üzerindedir. Bunlar büyük inşaat sektörü ile birlikte döviz girişi, ihracat, istihdam, teknoloji transferi yaratma; makine stoğuna ek olarak uluslararasılaşmayı kolaylaştırma gibi genel ekonomik performansa katkıda bulunmaktadır. Hızlı sanayileşme ve kentleşme nedeniyle Türkiye inşaat sektöründe yüksek bir potansiyele sahip ve Türk inşaat sektörü Euro bölgesi krizine rağmen komşu ülkeleri geride bırakarak büyümüştür. Bu büyüme hükümetin ülkedeki (DYY) ve kamu-özel sektör ortaklıklarının devam ettirilmesiyle

gerçekleşmiştir. Ülkenin fiziki ve sosyal altyapısı üzerindeki kalkınmanın odağı neticesinde Türk inşaat sektörünün görünümü olumlu olmuştur. OECD'ye üye ülkeler arasında Türkiye'nin en hızlı büyüyen ekonomisi olması beklenmektedir. Türkiye'nin, 2023 yılında dünyanın en hızlı büyüyen 10 ekonomisi olma planları inşaatта önemli yatırımları içermektedir. Türkiye dünyanın en büyük havaalanının 5,6 milyar dolarlık bir maliyetle İstanbul'da inşaatını tamamlamıştır. Havalimanı 2018'de faaliyete geçmiş, İstanbul'un şu anki en büyük havalimanı olan Atatürk Havalimanının iki katı büyüklüğünde ve yıllık 90 milyon yolcu kapasiteye sahiptir (Ekonomi Bakanlığı, 2018). Türkiye'de hizmetler sektörünün dağılımı ile ilgili veriler Şekil 8'de gösterilmiştir.

Şekil 8. 2017 Yılı Türkiye'de Hizmetler Sektörü Dağılımı (%)

Kaynak: Tekin, Kuru ve Dinçer (2018).

Şekile 8'e göre, inşaat %31 oranla en fazla paya sahip sektördür ve bu sektörü, ulaştırma %23, dağıtım %15, işletmecilik hizmetleri %14 ve diğer %17 izlemiştir.

2.4.6. Türkiye'de Sanayi Sektörü ve Gelişimi

Türkiye'de sanayi sektörü çeşitlilik gösteren sektörlerden biri ve başta tekstil, giyim, gıda, imalat ve deri olmak üzere birden fazla sektörde üretim yapmaktadır. Bu sektör 2017 yılı itibariyle çoğunluğu Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ) niteliğindeki 31.755 işletmenin faaliyette bulunduğu bir sektör olup işletme sayısı bakımından imalat sektörü içinde 3. sıradadır (Sezgin, 2017: 72).

Türkiye'nin tekstil ve hazır giyim ihracatında ilk sırada AB ülkeleri ve daha sonra Hindistan gelmektedir. Tekstil sektörü her ne kadar Çin'in önemli bir etkisi altında olsa da küresel olarak Türkiye lehine gelişmeler de yaşanmaktadır. 2009 yılında yaşanan küresel kriz sonrası bütün sektörler gibi tekstil ve hazır giyim sektörü de olumsuz etkilense de, Türk

tekstil ve hazır giyim sektöründe alıcıların stoksuz çalışması ve küçük alımlara yönelmesi ile avantajlı duruma gelmiş Uzakdoğu pazarının müşterilerini Türkiye'ye çekmeyi başarmıştır. Türk ekonomisi içinde güçlü bir yeri bulunan tekstil ve hazır giyim sektörü aynı zamanda ülke ekonomisini etkileyebilecek seviyededir. Tekstil ve hazır giyim sektörü istihdam yapısı kapsamında değerlendirildiğinde ise, yaşanan teknolojik gelişmelerle birlikte sektörün teknoloji/sermaye yoğun bir sektör olduğu görülmektedir. Ayrıca sektör Türkiye gibi genç nüfusun fazla olduğu ülkelerde önemli bir istihdam kaynağı olma özelliğini halen korumaktadır (Ulusal İstihdam Stratejisi, 2014: 41).

Türkiye ekonomisi için önemli bir diğer sektör gıdadır. Türkiye her geçen yıl küresel gıda pazarında daha etkin durumda olmaktadır. Türkiye gıda sektöründeki üretim gücünü sahip olduğu tarımsal üretimden almaktadır. Sektörün GSYH içinde payı yaklaşık 280 milyar lira olup, işletme sayısı ve istihdama katkısı nedeniyle Türkiye'nin en büyük üretim sanayisi durumundadır. Türkiye açısından tarım ve gıda sektörlerinden elde edilecek gelir artışı toplum refahını, zenginliği ve yaşam kalitesini arttırmada önemli bir potansiyele sahiptir. Gıda ve içecek sanayinin tarımsal üretimin yapıldığı bölge ile entegre olma kapasitesine sahip olması, birçok bölgede üretim yapabilme ve yüksek istihdam yaratma imkânını da beraberinde getirmektedir. Bu da bölgesel eşitsizliklerin azaltılmasındaki rolü ve işsizliği azaltıcı etkileri nedeniyle sektörün önemini daha da arttırmaktadır. Türkiye'nin genç nüfusuna bağlı pazar büyüklüğü dinamik özel sektör ekonomisi, yüksek turizm geliri ve elverişli iklim koşulları sektörün güçlü yanları olarak görülmektedir (ASO, 2013: 33). Gıda sektörü, 2017 yılında 4 milyar 908 milyon 526 bin dolarlık ithalata karşı 10 milyar 679 milyon 989 bin dolar tutarındaki ihracatla 5 milyar 771 milyon 463 bin dolar dış ticaret fazlası vermiştir (TÜİK, 2018).

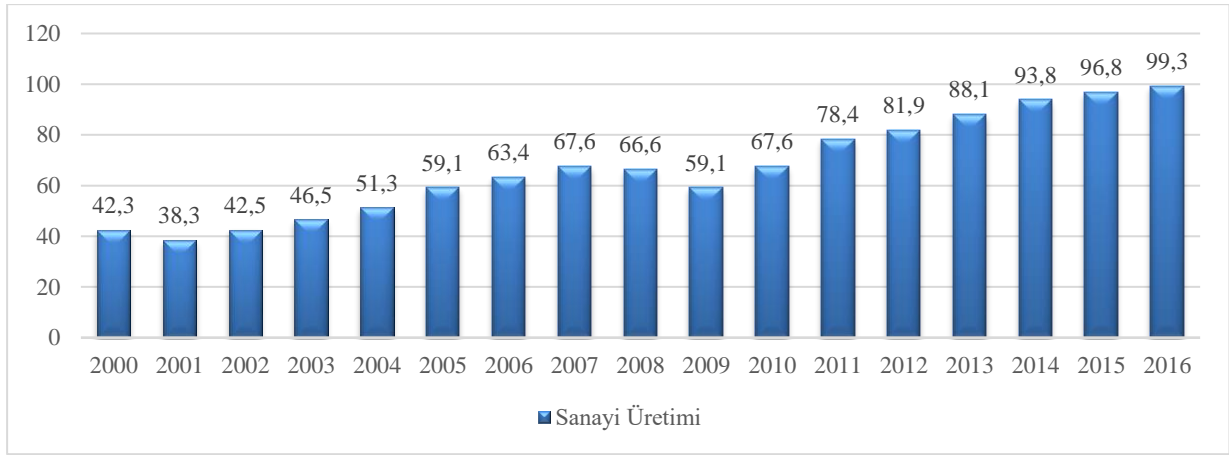
Türk gıda sektörü yabancı yatırımcılar açısından en cazip alanlardan biridir. Türk yiyecek ve içecek sektörü hem ürün çeşitliliği hem de yerel tüketicileri ile birlikte özellikle son yıllarda istikrarlı bir şekilde büyüme göstermiştir. Türk ekonomisinde önemli bir yapıtaşı niteliğinde olan tekstil ve deri sanayi küresel ekonominin bir parçasıdır ve dünyada yaşanan değişimden yoğun olarak etkilenmektedir. Sektör sağlamış olduğu istihdam ve katma değer yanında, ciro ve kapasite kullanımı gibi Türk ekonomisi için önemli nitelikteki makroekonomik değerleri de etkileyebilmektedir. Sektör GSYH içindeki payı sağlamış olduğu istihdam ve istihdama yönelik olumlu etkisi nedeniyle ülke ekonomisi için lokomotif sektörlerden biri durumundadır (ASO, 2013: 34-35).

Türkiye'de 1999-2015'de yıllık ortalama büyüme hızı %3,8 olarak gerçekleşmiş ve bu dönemde 2001 ve 2009 olmak üzere iki büyük önemli ekonomik kriz atlatmıştır. 2001 krizinde imalat sanayi sektöründe %7,5; 2009 krizinde ise %7,3 oranında bir daralma olmuştur. 1999-2015 döneminde sabit fiyatlarla imalat sanayi ve GSYH ortalama yıllık büyüme hızı birbirlerine oldukça yakın gerçekleşmesine karşın cari fiyatlarla imalat sanayi payının belirgin ölçüde düşmesi, nispi fiyatların imalat sanayi aleyhine gelişmesinden kaynaklanmıştır. Nitekim bu dönemde zımni fiyat deflatöründeki⁵ yıllık ortalama artış, imalat sanayiinde %14,2 iken, GSYH'da %17,3 olarak gerçekleşmiştir. 2011 ve 2014 yılları hariç, dönem boyunca imalat sanayi zımni fiyat deflatörü GSYH deflatörünün altında artış göstermiştir. Bu durum cari fiyatlarla imalat sanayi katma değerinin GSYH içindeki payının önemli ölçüde gerilemesi ile sonuçlanmıştır. İmalat sanayi ürünlerinde, Çin başta olmak üzere Asya kaynaklı dış rekabetin yoğunlaşması ve döviz kurlarındaki gelişmeler, imalat sanayi zımni fiyat deflatöründeki artışları sınırlandırmıştır (Yükseler, 2016: 62).

Türkiye 1980'li yılların başına kadar bir tarım ülkesi olan, ihracatı tarım ürünlerine dayanan ihracatının %90'dan fazlası sanayi ürünleri olan bir ülke haline gelmiştir. Türkiye'de başta gelen ihraç ürünleri; motorlu kara taşıtları, metal, giyim ve dokuma, makina-teçhizat, gıda, kimyasal madde, dayanıklı tüketim ürünleri, rafine edilmiş petrol şeklindedir. Türkiye'de sanayinin GSYH içindeki payı 1980'lerin sonunda %34 oranında iken, 2017'de %27'ye düşmüştür. Sanayi sektörünün GSYH içindeki payının düşmesi ekonomide gerileme ve yoksullaşma anlamına gelmez. Gelişmiş ülkelerde hizmet sektörünün ağırlığı daha yüksektir (Koç vd., 2017: 34). Türkiye'de 2000-2016 yılları arasında sanayi üretimi devamlı artış içindeyken 2001 ve 2008 yıllarında yaşanan ekonomik krizler sanayi üretimini olumsuz etkilemiştir. Şekil 9'daki veriler de bu genel durumu destekler niteliktedir.

---

⁵ İktisatvehukuk, "GSYH Deflatörü", Ekonomide üretilen tüm mal ve hizmetleri kapsayan bir fiyat endeksidir. Daha teknik anlatımla GSYH deflatörü Nominal GSYH'nın, Reel GSYH'ye oranı olarak ifade edilir, 2012, <https://iktisatvehukuk.wordpress.com/2012/08/27/gsyh-deflatoru-tufe-ve-ufe/>. (20.08.2018)

Şekil 9. 2000-2016 Dönemi Türkiye’de Sanayi Üretim Verileri (%)

Kaynak: OECD (2018). Türkiye’de Sanayi üretimi.

Şekil 9’da görüldüğü gibi, 2000 yılında sanayi üretimi %42,3 iken 2001 yılındaki kriz nedeniyle bu oran %38,3’e gerilemiştir. 2002’den 2008 yılına dek sanayi üretim verilerinde %56,5 artış gözlemlenmektedir ve ABD’de ortaya çıkan küresel kriz nedeniyle 2009 yılında sanayi üretimi %59,1’e gerilemiştir. 2009 yılından sonra ise, sanayi üretim verileri devamlı artmış ve 2016’da %99,3 olmuştur.

2.5. Türkiye’de Dış Ticaret Dengesi: İthalat ve İhracat Verileri

Türkiye ile AB arasında dış ticaretin gerçekleştirilmesinde önemli bir yer alan GB, 31 Aralık 1995 tarihinde yürürlüğe girmiştir. GB tarım hizmetleri (işlenmiş tarım ürünleri hariç), hizmet veya kamu sektörü dışında tüm endüstriyel ürünleri kapsamaktadır. İkili ticaret imtiyazları kömür ve çelik ürünlerinin yanı sıra tarım için geçerlidir. AB ile GB’ne ek olarak Türkiye EFTA, İsrail, Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Tunus, Fas, Filistin Yönetimi, Suriye, Mısır, Gürcistan, Arnavutluk, Karadağ, Sırbistan, Şili, Ürdün ve Lübnan ile Serbest Ticaret Anlaşması imzalamıştır (AB, 2018).

Türkiye’nin ithalatı, 2017’de bir önceki yıla göre %17,7 artış ile toplam 233,8 milyar ABD doları tutarında gerçekleşmiştir. Türkiye’nin ithalat yaptığı ilk 10 ülke diğer ülkelerden yaptığı ithalatın toplam değerinin 2/3’nü oluşturmaktadır. Türkiye’nin ithalatı 2017 yılında bir yıl öncesine göre 16.054 trilyon dolar olan toplam global ithalatın %1,5’ini temsil etmektedir. Kıtalara göre Türkiye’nin toplam ithalatının yarısı (%49,9) Avrupa ülkelerinden yapılmıştır. Asya ticaret ortakları, Türkiye ithalatının %32,9’unu karşılarken Kuzey Amerika %6,4’ünü, Afrika %3’ünü, %2,6’sını Meksika hariç Latin Amerika oluşturmaktadır (Türkiye İhracatçıları Meclisi, 2018). Türkiye’nin ithalat yaptığı ilk on ülke Çin, Almanya, Rusya, ABD, İtalya, Fransa, Güney Kore, Hindistan, İspanya, Birleşik Krallık’tır. İthal edilen üründe ilk on sırada

endüstriyel makineler, petrol ve mineral yakıtlar, elektronik ürünler, motorlu taşıtlar ve parçaları, demir çelik, plastikler, kıymetli taşlar ve metaller, hassas aletler, organik kimyasallar ve uçak bulunmaktadır (TÜİK, 2018).

TÜİK verilerine göre, Türkiye'nin ihracat yaptığı ilk on ülke Almanya, Birleşik Krallık, Birleşik Arap Emirlikleri, Irak, ABD, İtalya, Fransa, İspanya, Hollanda, İsrail, İran'dır. İhraç edilen üründe ilk sırada motorlu araçlar ve parçalar, sanayi makineleri, değerli taşlar ve metaller, tekstil, elektrikli makineler, demir çelik ürünleri, meyve ve fındık gelmektedir (TÜİK, 2018). Türkiye'de 2000-2001 yılları arasında ihracat ve ithalat verilerine göre devamlı artış içindeyken 2008 küresel ekonomik kriz nedeniyle ihracat ve ithalat düşmüştür. Daha sonraki yıllarda ihracat ve ithalat verileri dalgalı seyir göstermiştir. Tablo 13'deki veriler de bu genel durumu destekler niteliktedir.

Tablo 13. 2000-2018 Dönemi Türkiye'de Sanayi Üretim Verileri (Milyar \$)

Yıllar	İhracat	İthalat
2000	27.774.906,05	54.502.820,50
2001	31.334.216,36	41.399.082,95
2002	36.059.089,03	51.553.797,33
2003	47.252.836,30	69.339.692,06
2004	63.167.152,82	97.539.765,97
2005	73.476.408,14	116.774.150,91
2006	85.534.675,52	139.576.174,15
2007	107.271.749,90	170.062.714,50
2008	132.027.195,63	201.963.574,11
2009	102.142.612,60	140.928.421,21
2010	113.883.219,18	185.544.331,85
2011	134.906.868,83	240.841.676,27
2012	152.461.736,56	236.545.140,91
2013	151.802.637,09	251.661.250,11
2014	157.610.157,69	242.177.117,07
2015	143.838.871,43	207.234.358,62
2016	142.529.583,81	198.618.235,05
2017	156.992.940,41	233.799.651,23
2018	167.945.418,13	223.046.123,64

Kaynak: TÜİK (2018). Nüfus ve Demografi.

Tablo 13'te görüldüğü gibi, 2000-2008'de ihracat (sırasıyla 27.774.906,05 \$ ve 132.027.195,63 \$) ithalat, (54.502.820,50 \$ ve 201.963.574,11 \$) sürekli artmıştır. 2008 küresel ekonomik krizi ile 2009'da ihracat ve ithalatta (sırasıyla 102.142.612,60 \$ ve 140.928.421,21 \$) azalma, 2010-2018 yılları arasında ise dalgalı bir seyir izlemiştir.

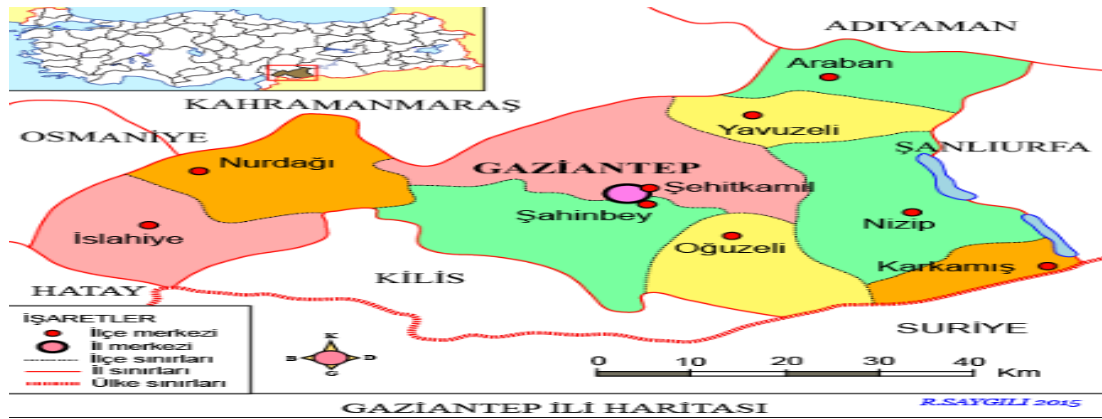
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GAZİANTEP'İN SOSYO-EKONOMİK YAPISININ ANALİZİ

Türkiye sanayisi ve ticaretinde önemli bir yere sahip olan ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin en gelişmiş ili durumundaki Gaziantep, sosyal ve kültürel açıdan olduğu kadar, ekonomik olarak da bölge illere göre öne çıkmaktadır. Bu bakımdan, hem bölge için hem de Türkiye açısından önemli bir durumdadır. Gaziantep'in sosyo-ekonomik yapısının analizinin amaçlandığı bu bölümde, Gaziantep'in coğrafi konumu, tarihi, kültürü, sosyal yapısının genel görünümü, ekonomik yapısı, hizmet sektörünün yapısı, organize sanayi ve sanayi sektörünün yapısı analiz edilecektir.

3.1 Gaziantep'in Coğrafi Konumu

6 bin yıldır üzerinde pek çok insan topluluğuna yerleşim sahası ve geçit yeri olan Gaziantep, Akdeniz Bölgesi ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin birleştiği noktada, Mezopotamya ve Suriye ile Anadolu arasındaki önemli kilit bölgelerinden birisini temsil etmektedir (Çakır, 2010: 2). Suriye ile sınır ili olup topraklarının büyük bir bölümü Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin batı kesiminde, bir bölümü de Akdeniz Bölgesi'nin doğusunda yer almakta olan ve 6216 km²'lik alanıyla Türkiye topraklarının yaklaşık %1'lik kısmını kaplayan Gaziantep, kuzeyden Kahramanmaraş, güneyden Suriye ve Kilis, doğudan Şanlıurfa, batıdan Osmaniye, güneybatıdan Hatay ve kuzeydoğudan Adıyaman ile komşudur (GTO, 2009: 43).

Şekil 10. Gaziantep İli'nin Lokasyon Haritası

Kaynak: Http 1: http://cografyaharita.com/haritalarim/41_gaziantep_ili_haritasi.png,
(09.10.2017).

3.2 Gaziantep'in Tarihi

Gaziantep'in Çin'den başlayıp Avrupa'ya kadar uzanan ve mekânlar arasında ticaretin yapıldığı; bilginin, fikirlerin, kültürlerin ve dini inançların birbirini etkilediği 2000 yıllık ipek yolunun üzerinde kurulmuş olması ona karakteristik özellikleri olan üretkenlik ve ticari kabiliyeti kazandırmıştır (GTO, 2012: 10).

Şehrin ilk kurulduğu yer Kahramanmaraş yolu üzerindeki Dülük (eski adıyla Dolichenus) şehridir. Anadolu'nun ilk yerleşim alanlarından birisi olan Gaziantep'te yapılan arkeolojik araştırmalar neticesinde bölgedeki ilk yerleşim birimlerinin Paleolitik çağa kadar uzandığı tespit edilmiştir. Ayrıca Kalkolitik, Neolitik, Hitit, Büyük İskender, Mitani, Asur, Pers, Selevkoslar, Bizans, Roma, İslam, Türk-İslam, Osmanlı dönemlerini de yaşamış ve bu dönemlere ait eserleri günümüze kadar taşımıştır. Osmanlı kaynaklarında "Ayıntab" olarak geçen Gaziantep şehri ilk Hititler tarafından "Hantab" adı ile kurulmuştur. Sonrasında Hz. Ömer zamanında İslam orduları tarafından fethedilen bu şehir, çevresindeki pınar ve su kaynaklarından dolayı "Parlak Pınar" anlamına gelen "Ayıntab" ismini almıştır (Nakipoğlu, 2011: 73).

Dulkadiroğulları ve Memlûklülerin eline geçen kent 20 Ağustos 1516'da Yavuz Sultan Selim tarafından Mercidabık Meydan Savaşı ile Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarına katılmıştır. Ancak I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin yenik düşmesi ve 1918'de Mondros Ateşkes Anlaşması'nın imzalanmasının ardından Antep 15 Ocak 1919'da İngilizler, 5 Kasım 1919'da da Fransızlar tarafından işgal edilmiştir. Her iki tarafta da yaşanan büyük kayıplara rağmen Antepliler 1 Nisan 1920'den, 7 Şubat 1921 tarihine kadar dünyanın en büyük kent direnişini göstermiş ve bu özelliği ile de 6 Şubat 1921'de TBMM'nin 93. sayılı kanunu ile "Gazi"lik unvanı verilmiş, Antep adı Gaziantep olarak değiştirilmiştir. 20 Ekim 1921'de ise TBMM'nin Fransa ile imzaladığı Ankara Antlaşması'yla da Fransızlar şehirden çekilmiş ve 25 Aralık 1921'de Gaziantep bağımsızlığına kavuşmuştur (Çakır, 2010: 3).

3.3 Gaziantep'in Kültürü

Gaziantep sahip olduğu tarihi ve kültürel çeşitlilik nedeniyle geniş bir kültürel yapıya sahiptir. Bu bölümde Gaziantep'in kültürünü oluşturan el sanatları, beslenme ve mutfak kültürü, türküleri ve halk oyunları, tarihi yerleri ve kardeş şehirleri incelenecektir.

3.3.1 Gaziantep'in El Sanatları

Gaziantep, sahip olduğu el sanatları ile Türk kültüründe önemli bir yer tutmaktadır. Gaziantep el sanatlarını içinde, bakırcılığın önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Türkiye ve dünya çapında üne sahip olan Gaziantep bakır işlemeciliği, tarihi olarak eskilere dayanmaktadır. Bakır işlemeciliğinin yanında sedefçilik il kültürü ve 15. yy.'da Osmanlılara geçen sedef kültürü ilde önemli bir yere sahip olmaktadır. Zengin bir kültüre sahip olan Gaziantep'in gümüş işlemeciliği de bölgesel el sanatları arasındadır. Karkamış, Dülük, Belkıs kentlerinde ve höyüklerde yapılan kazılarda elde edilen gümüşler, gümüş işçiliği ve kullanımının Gaziantep'te eskiden beri yaygın olduğunu göstermektedir. Hızla çoğalan gümüş işleme atölyeleri Gaziantep için aynı zamanda bir gelir kaynağıdır. Gaziantep'te önemli bir yer tutan başka bir değerli maden kültürü ise altın işlemeciliğidir. Gaziantep altın işlemeciliğinin en önemli özelliği ürünlerin 22 ayar olmasıdır. Gaziantep'te yapılan el sanatlarının diğeri bir tür de dokuma sanatıdır ve Gaziantep kültüründe önemli olan el sanatları yemeni, Antep el işlemesi, Antep kilimi, kutnuculuk, aba dokumacılığı Gaziantep el sanatları arasında önemli bir yere sahiptir (Gaziantep Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2018).

3.3.2 Gaziantep'in Beslenme ve Mutfak Kültürü

Gaziantep mutfağı yıllar boyunca yöresel kültür ve damak tadının zenginliği ile Türk mutfağı ve dünya mutfakları arasında ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Gaziantep mutfağında dikkati çeken en önemli konulardan biri kullanılan malzemelerde gösterilen itinedir. Yemekleri oluşturan bütün malzemeler, büyük bir titizlikle seçilmekle birlikte farklı tat ve lezzet veren baharat, salça ve karışımlar sık kullanılmaktadır (Gastronomi ve Mutfak Sanatları, Gaziantep Üniversitesi, 2018).

Antep fıstığı üretimi ve hayvancılığın gelişmiş olması, Gaziantep mutfağını da etkilemiş olup fıstıkla yapılan yemekler, tatlılar ve et yemekleri Gaziantep mutfağını oluşturan esas yemekler olmuştur. İçli köfte, çiğ köfte, ekşili köfte, ufak köfte, malhıtalı (mercimek) köfte, yoğurtlu ufak köfte, kuşbaşı (tike) kebab, kıyma kebabı, patlıcan kebabı, soğan kebabı, simit kebabı, yuvalama, lahmacun, karışık dolma, maş çorbası, beyran, şiveydiz, yaprak sarması, çağla aş, kabaklama, börk aş, doğrama, kaburga dolması, borani, alinazik, yoğurtlu patates, meyhane pilavı, pişi böreği, baklava, bülbülyuvası, künefe, burmalı kadayıf, Antep fıstığı ezmesi, sarma, katmer Gaziantep mutfağını oluşturmaktadır (Gaziantep Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2018: Aksoy ve Sezgi, 2015: 84).

3.3.3 Gaziantep'in Türküleri ve Halk Oyunları

Gaziantep türkü ve halk oyunları, şehrin ve bölgesel kültürün aktarımında önemli bir yere sahiptir. Bölgenin kültürü, iklimi, sosyo-ekonomik yapısı gibi birçok etkiden şekillenen türkü ve halkoyunları ilin kültürel zenginliklerindedir. Yaklaşık 319 türküye sahip Gaziantep'in en meşhur türküleri; Telli turnam, gönül gurbet ele varma, bu kadar evretme, iskân, kaleden iniş mi olur, nenni, Antep övmesi, evlerinde bir ipekten halı var, bahçalarda zerdali, bey mayıl, haşıl gibi türkülerdir. Türkü isimlerinden de görüldüğü gibi Gaziantep türküleri bölge kültürü, tarihi yerleri, bölgede yetişen meyveler gibi çeşitli faktörlerden etkilenmiştir (Ertural, 2006: 39).

Gaziantep halk oyunları bakımından "Halay" bölgesi içerisindedir. Halay, oynayanların yarım halka biçiminde dizilerek ve birbirlerine tutunarak oynadıkları disiplinli oyunlardan biridir. Gaziantep'te oyunlar kadın-erkek birlikte oynandığı gibi ayrı ayrı diziler halinde de oynanmaktadır ve oyunlara saz olarak davul ve orta kaba zurna eşlik etmektedir. Yöredeki yaygın leylim halaylarına davul zurna eşlik etmez. Söz konusu leylim halayları kaval, düdük, tef ve bir türküçüden oluşan müzik grubunun eşliğinde söylenir (Bilgiç, 2013: 82).

3.3.4 Gaziantep'in Tarihi Yerleri

Tarihi bir lokasyonda bulunan Gaziantep, tarihi miras bakımından çeşitlilik göstermektedir. Tarihi milattan önceye dayanan Gaziantep, Anadolu'daki en eski yerleşim yerlerinden birine de ev sahipliği yapmaktadır. Gaziantep'te bulunan Dülük, ilin en eski bölgelerinden biridir. Dolikhe (Doliche) Antik kentine ev sahipliği yapan Dülük aynı zamanda ilin binlerce yıllık tarihini de barındırmaktadır. Yine tarihi 12. yy.'a dayanan camiler, Gaziantep'in dini yapılarına örnektir. İldeki Boyacı Camii, Şirvani Camii, Kılıçoğlu Camii, Ömeriye Camii, Karagöz Camii, Ali Nacar Camii, Ahmet Çelebi Camii, Ayşe Bacı Camii, Kesikbaş Camii Gaziantep'teki dini yapılara örnek olarak gösterilebilir. İpek Yolu üzerinde bulunan Gaziantep, tarihi bir ticaret noktasında bulunması nedeniyle birçok hana da ev sahipliği yapmaktadır. Zeytin Hanı, Emir Ali Han, Hışva Han, Kürkçü Hanı, Yüzükçü Hanı, İnceoğlu Han (Budeyri Hanı) hanlardan bazılarıdır (Çuhadar ve Kervankıran, 2017: 458).

3.3.5 Gaziantep'in Kardeş Şehirleri

Gaziantep, Almanya'da Duisburg, Suriye'de Halep, Hollanda'da Nijmegen, Kuveyt'te Kuveyt, İsveç'te Karlstad, KKTC'de Lefkoşa, Ürdün'de İrbid, Moğolistan'da Ulan Batur, Ukrayna'da Kharkiv, İran'da Kermanşah, Adige Cumhuriyeti'nde Maykop, Lübnan'da Trablus, Çek Cumhuriyeti'nde Ostrava, Karadağ'da Cetinje, Sri Lanka'da Sabaragamuwa, Tunus'da Ariana, Estonya'da Tartu, Almanya'da Ludwigshafen, Slovenya'da Celje, Karadağ'da Kotor, Kenitra'da Fas, Adıyaman'da Besni kentleriyle Kardeş Şehir Protokolü imzalamıştır. Gaziantep Şahinbey Belediyesi, Suriye'de Membiç, Türkiye'de Keçiören Belediyesi, Bosna Hersek'te Gorazde Belediyesi, Filistin'de Gazze Belediyesi, Türkiye'de Ümraniye Belediyesi, Tunus'ta Kelibia Belediyesi, Nijer'de Mirriah Belediyesi olmak üzere 26 ülkede 30 kardeş şehri bulunmaktadır (Gaziantep Valiliği, 2018).

3.4 Gaziantep'in Sosyal Yapısının Genel Görünümü

Tarih boyunca farklı ihtiyaçlara yönelik farklı çözümler sunan, toplumların gelenekleri, örf ve adetleri, yaşam biçimlerine göre farklı şekillerde biçimlenen sosyal yapılar, yaşanan kültürün bir ifadesi olmaktadır. Geleneksel Anadolu kentlerinin genel görünümünü biçimlendiren en önemli unsur hiç şüphesiz sosyal yapılardır. Sosyal yapıları oluşturan birçok unsur bulunmaktadır. Bunlardan bazıları, nüfus, istihdam, eğitim, sağlık, ekonomi, tarım, hayvancılık, madencilik ve ormancılıktır.

3.4.1 Gaziantep'te Nüfus Gelişimi

Gaziantep 2017 yılı verilerine göre nüfusu 2.005.515 milyondur, yüzölçümü ise 6.803 km²'dir. Gaziantep'te km²'ye 295 kişi düşmekte ve yoğunluğun en fazla olduğu ilçesi ise 940 kişi ile Şahinbey olarak dikkat çekmektedir. 2017 yılında TÜİK verilerine göre, 2 merkez ilçe ve 7 merkez dışı ilçe olma üzere toplam 9 ilçesi ve 785 mahallesi bulunmaktadır (TÜİK, 2018). 2017 yılında Gaziantep'de il ve ilçelerin nüfus ve artış oranları Tablo 14'te gösterilmiştir.

Tablo 14. 2017 Yılında Gaziantep İl ve İlçelerinin Nüfus Artış Oranları (Kişi-%)

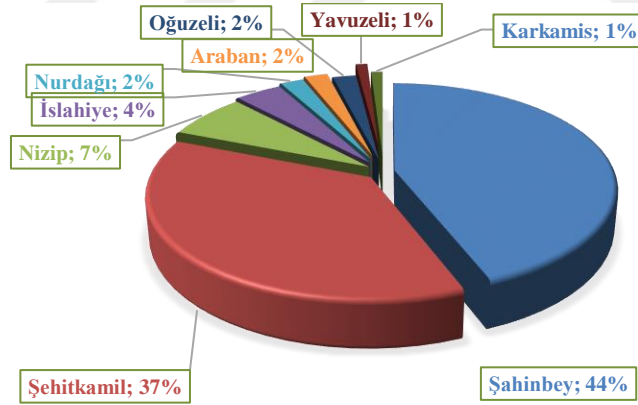
İlçe	Nüfus (kişi)	Nüfus artış hızı (%)
Araban	32.292	0,95
İslahiye	67.714	1,15
Karkamış	9.558	-1,63
Nizip	140.779	1,06
Nurdağı	39.228	1,26
Oğuzeli	30.943	2,57
Şahinbey	902.424	1,80
Şehitkâmil	760.849	1,54
Yavuzeli	21.728	0,63
GAZİANTEP	2.005.515	1,58

Kaynak: TÜİK (2018). Nüfus ve Demografi.

Tablo 14'e göre, nüfus artış hızının ilçeler bazında en düşük olduğu ilçe olan Karkamış'ın yıllık artış oranı %-1,63 olarak dikkat çekerken, nüfus artış hızının en fazla olduğu ilçe ise %2,57 ile Oğuzelidir. Gaziantep'te yıllık nüfus artış oranı %1,58 olarak saptanmıştır.

3.4.1.1 Köy-Şehir Nüfusu

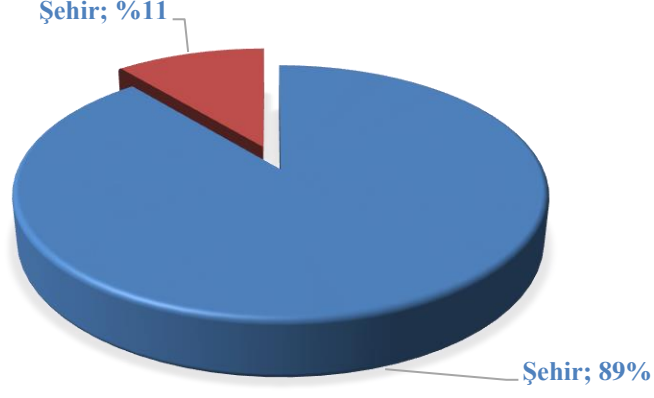
Gaziantep ili nüfusunun ilçe merkezlerine göre dağılımı ile Gaziantep nüfusunda şehir-köy verileri Şekil 11 ve Şekil 12'de gösterilmektedir.

Şekil 11. 2017 Yılına Ait Gaziantep Nüfusunun İlçe Merkezlerine Göre Dağılımı (%)

Kaynak: TÜİK (2018). Nüfus ve Demografi.

Şekil 11'e göre, en yoğun nüfusa sahip ilçe %44 ile Şahinbey olmuştur. Grafikte nüfus yoğunluğunun en az olduğu ilçenin %1 ile Yavuzeli'dir.

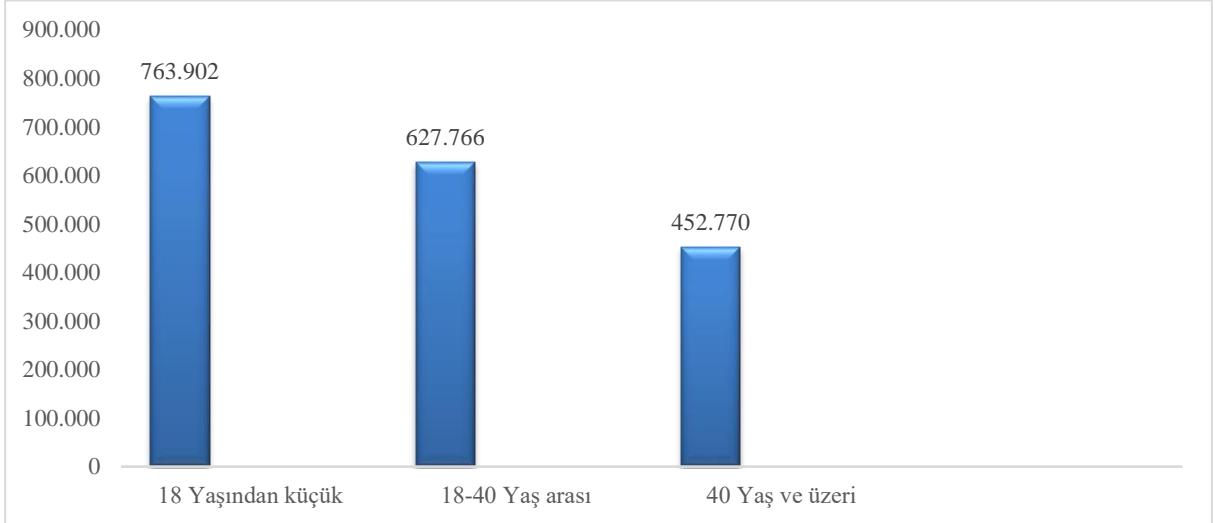
Şekil 12. 2017 Yılına Ait Gaziantep Nüfusunun Şehir-Köy Dağılımı (%)

Kaynak: TÜİK (2018). Nüfus ve Demografi.

Şekil 12'ye göre, köylerde yaşayan nüfus %11 gibi çok düşük bir oranda kalırken bu oran şehirde yaşayanlarda %89'dur.

3.4.1.2 Nüfusun Yaş Yapısı

Gaziantep'te nüfusun büyük çoğunluğunun 18 yaşından küçük, bunu 18-40 yaş arası ve 40 yaş ve üzeri nüfusun izlediği Şekil 13'de görülmektedir.

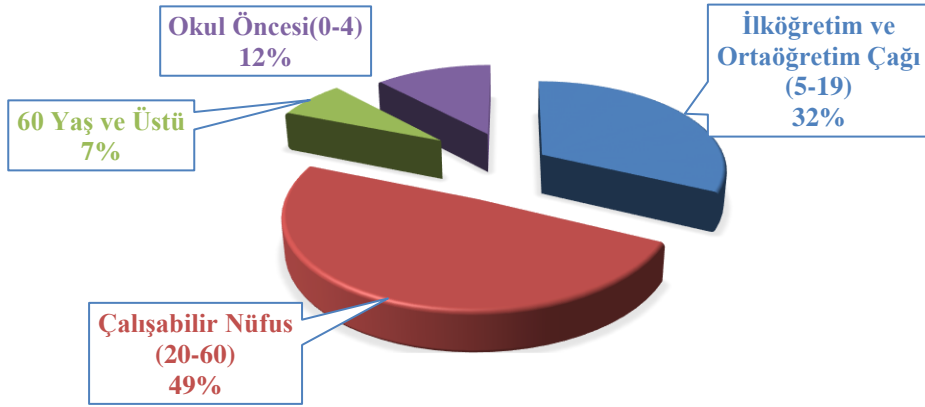

Şekil 13. 2017 Yılında Gaziantep Nüfusunun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (Kişi)

Kaynak: TÜİK (2018). Nüfus ve Demografi.

Şekil 13'te, 18 yaşından küçük yaş grubunun yaklaşık 763 bin olduğu görülürken 18-40 arasındaki yaş grubunun yaklaşık 628 bin, 40 yaşından büyük nüfusun ise yaklaşık 453 bin olduğu dikkat çekmektedir. Yani, Gaziantep nüfus yapısının çoğunluğunun gençlerden oluştuğu söylenebilir.

Gaziantep nüfusunun yaş gruplarına göre dağılımı Şekil 14'te gösterilmiştir.

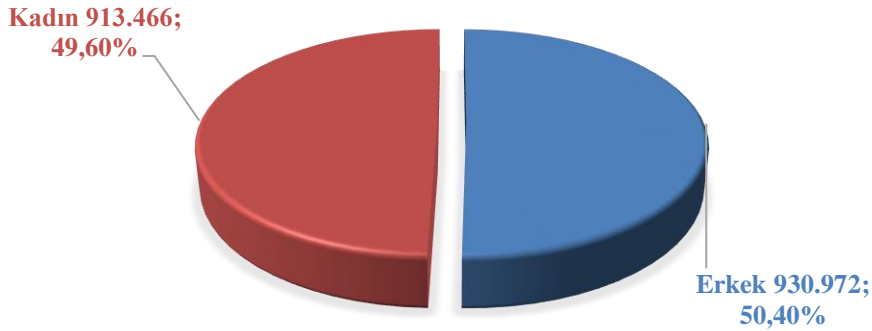
Şekil 14. 2017 Yılında Gaziantep Nüfusunun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (%)

Kaynak: TÜİK (2018). Nüfus ve Demografi

Şekil 14'e göre, 60 yaş üstü oranının %7, çalışabilir nüfusu olan 20-60 yaş grubunun oranı %49, ilköğretim ve ortaöğretim çağında olan 5-19 yaş grubunun oranı %32 ve okul öncesi çağ olan 0-4 yaş grubunun oranı %12'dir. Yani, nüfusun çoğunluğu (%49) çalışabilir yaş grubundadır.

3.4.1.3 Nüfusun Cinsiyet Yapısı

Gaziantep nüfusunun cinsiyet yapısı dağılım oranları şekil 15'te gösterilmektedir.

Şekil 15. 2017 Yılında Gaziantep Nüfusunun Cinsiyet Dağılımı (%)

Kaynak: TÜİK (2018). Nüfus ve Demografi

Şekil 15'te, kadın erkek oranlarının birbirine çok yakın olduğu dikkat çekmektedir. Erkeklerin oranı %50,4 iken, kadınların oranı %49,6'dır.

3.4.2 Gaziantep'te İstihdam

Gaziantep nüfusunun istihdama katılımlarının ve kayıtdışı çalışma oranının dağılımı Tablo 15’de gösterilmiştir.

Tablo 15. 2018 Yılı Gaziantep'teki Kayıt Dışı Çalışma Oranları (%)

	Çalışan Nüfus Oranı	Kayıtlı (sigorta kapsamında) Olanların Oranı	Çalışmayan Nüfus Oranı	Kayıt-dışı Çalışanların Oranı
Genel	23,5	76,5	48,5	51,5
Erkek	39,8	60,2	48,4	51,6
Kadın	6,6	93,4	49,7	50,3

Kaynak: TÜİK (2018). Nüfus ve Demografi

Tablo 15’e göre, çalışan nüfus oranı genel olarak %23,5’tir. Kayıtlı sigorta kapsamında olanların oranı kadınlarda %93,4 iken erkeklerde bu oran %60,2’dir. Çalışan nüfusun yarısından fazlası (%51,5) kayıt dışıdır. Bu nedenle iş güvencesi ve sosyal güvenceden yoksundurlar. Erkeklerin işgücüne katılım oranının (%40), kadınlardan daha düşük olduğu (%6,6), ancak kayıt dışı çalışma bakımından kadın ve erkekler arasında belirgin bir farkın olmadığı görülmektedir.

3.4.3 Gaziantep'te Eğitim Durumu

İl genelinde her beş kadından biri okuma yazma bilmezken erkeklerde bu oran yaklaşık onda bir düzeyindedir. 25 yaşın altındaki kadın ve erkekler arasındaki okuma yazma bilme farkı yok denecek kadar azdır. İl genelinde okuma yazma oranı ile okullaşma oranları cinsiyet kapsamında değerlendirildiğinde, bölge kültürünün sahip olduğu cinsiyetçi kültür kalıplarının kendisini eğitimde ve kadınlar aleyhine gösterdiği ve kültür yapısının kadınların eğitimini de olumsuz olarak etkilediği görülmektedir. Kadınların aleyhine bir farkın olduğu ve bu farkın da temelinde orta yaş ve üstündeki kuşaktaki cinsiyet farklılığından kaynaklandığı belirtilmiştir (TÜİK, 2018). Tablo 16’da okur-yazarlık, okula gitme ve en son gittiği okuldan mezun olanların oranlarının yaş ve cinsiyete göre dağılımları gösterilmiştir.

Tablo 16. 2017 Yılında Gaziantep İlinde Cinsiyete Göre Eğitim Durumları (%)

	Okuma yazma bilen (%)	Okuma yazma bilmeyen (%)	Okula gitmiş nüfus oranı (%)	Okula gitmemiş nüfus oranı (%)	Okul bitirmeyen nüfus oranı (%)
Genel	85,8	14,2	85,1	14,9	47,8
Erkek	92,8	7,2	92,0	8,0	46,2
Kadın	78,6	21,4	77,8	22,2	49,8

Kaynak: TÜİK (2018). Nüfus ve Demografi

Tablo 16'ya göre, il genelinde okuma yazma oranı %85,8, okuma yazma bilmeyenlerin oranı ise %14,2'dir. Erkeklerde okuma yazma bilenlerin oranı %92,8 iken, bu oran kadınlarda % 78,6'dır. En belirgin fark, erkeklerde %8, kadınlarda %22,2 olan okula gitmemiş nüfus oranında görülmektedir.

3.4.4 Gaziantep'te Sağlık Yapısı

Gaziantep ili coğrafi konumu nedeniyle ekonomik, kültürel, turizm ve eğitim açısından olduğu kadar sağlık alanında da bölgesel merkez konumundadır. Sahip olduğu sağlık kuruluşlarıyla Gaziantep halkının yanı sıra, çevre illere ve dahası komşu ülkelere de sağlık hizmetleri sunmaktadır. Gaziantep ilinde 12 adet kamu hastanesi bulunmaktadır. Bunlar; Dr. Ersin Arslan Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Av. Cengiz Gökçek Kadın Doğum ve Çocuk Hastanesi, 25 Aralık Devlet Hastanesi, Şehitkâmil Devlet Hastanesi, Şehitkâmil Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi, Şahinbey Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi, İslahiye Devlet Hastanesi, Nizip Devlet Hastanesi, Oğuzeli Devlet Hastanesi, Araban Devlet Hastanesi ve Nurdağı Devlet Hastanesi'dir. 15 adet özel hastane bulunmaktadır. Bunlar; Özel Deva Hastanesi, Özel MMT Amerikan Hastanesi, Özel Hayat Hastanesi, Özel Tammed Hastanesi, Özel Sevgi Hastanesi, Özel Düztepe Yaşam Hastanesi, Özel Kemal Bayındır Hastanesi, Gaziantep Akademi Hastanesi, Özel Hatem Hastanesi, Özel Defalife Hastanesi, Özel Medical Park Hastanesi, Özel Sanko Hastanesi, Özel Emek Hastanesi, Özel SultanA Hastanesi ve Özel NCR Hastanesi'dir (Nakıpoğlu, 2011: 98).

3.5 Gaziantep'in Ekonomik Yapısı

Güneydoğu Anadolu Bölgesinin sosyal açıdan olduğu kadar ekonomik açıdan da en önemli ili durumundaki Gaziantep'in ekonomik yapısı gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerde olduğu gibi sanayi ve hizmet sektörünün öncelikli sektörler olduğu, tarım ve hayvancılık sektörünün ise bu sektörlerle göre daha az geliştiği görülmektedir. Yine il genelinde

madencilik sektörü çok gelişmese de, madencilik faaliyetleri yapılmakta olup bu durum ormancılık sektörü için geçerli değildir. İlde orman alanlarının varlığı tespit edilse de, bu alan ormancılık faaliyetleri için uygun bir ortam oluşturmamaktadır. Bu bölümde Gaziantep ilinin ekonomik yapısını oluşturan tarım, hayvancılık, madencilik, ormancılık ve hizmet sektörleri incelenecektir (Paksoy ve Aydoğdu, 2010: 123).

3.5.1 Gaziantep'te Tarım Sektörünün Yapısı

İl merkezinde tarımsal imkânların çevre illere oranla daha düşük olmasına rağmen bu çevre illerin ürettiği ara mal niteliğindeki malların, nihai ürün haline getirildiği; Osmanlı imparatorluğu döneminde de başta pamuk olmak üzere tarım ürünlerinin mamul ve yarı mamul olarak işlendiği bir merkez haline gelmiştir. Cumhuriyet öncesi dönemde Gaziantep'teki olumlu iklim şartlarının bir sonucu olarak ortaya çıkan zengin tarım alanlarının varlığı, tarım sektörünün gelişmesine büyük katkı sağlamış ve ilerleyen yıllar için önemli bir alt yapı hazırlamıştır (Yıldırım ve Örnek, 2009: 91). Gaziantep'teki tarım alanları Tablo 17'de gösterilmiştir.

Tablo 17. 2017 Yılında Gaziantep İlindeki Tarım Alanları (Dekar)

	Toplam Alan	Tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin alanı	Nadas	Sebze bahçeleri alanı	Meyveler, içecek ve baharat bitkileri alanı
		Ekilen Alan			
Türkiye	233 805 639	155 317 914	36 974 137	7 982 650	33 481 004
Güneydoğu Anadolu	29 635 544	22 076 565	1 311 111	680 990	5 566 853
Gaziantep	3 514 605	1 327 088	9 820	97 753	2 079 944

Kaynak: TÜİK (2018). Bitkisel üretim istatistikleri.

Tablo 17'ye göre, 2017 yılında Gaziantep ili'nin tarım için ayrılan toplam alanı 3.514.605 dekar'dır. Gaziantep ili, Türkiye'nin tarım için ayrılan alanın %1,5'lik dilimini kapsamaktadır. Gaziantep'te 1.327.088 dekar alana tahıllar ve diğer bitkisel ürün ekimi yapılmış, 9.820 dekar alan nadasa bırakılmıştır. Gaziantep'te 97.753 dekarlık alan sebze bahçelerine, 2.079.944 dekarlık alan meyve, içecek ve baharat bitkilerine ayrılmıştır. Bu alan sebze bahçeleri için Güneydoğu Anadolu'da 680.990 dekar, Türkiye'de 7.982.650 dekar, meyve, içecek ve baharat bitkileri için Güneydoğu Anadolu'da 5.566.853 dekar, Türkiye'de 33.481.004 dekar şeklindedir.

3.5.2 Hayvancılık Sektörü

Gaziantep, Türkiye'ye komşu ülkeler ve Ortadoğu'ya canlı hayvan ticaretinin yapılmasında stratejik öneme sahip bir il durumundadır. Bu niteliği dolayısıyla Gaziantep'in modern bir canlı hayvan merkezi durumuna getirmek için birçok proje uygulanmaktadır. Bu kapsamda Türkiye'de bir ilk durumunda olan Gaziantep Besi Organize Sanayi Bölgesi 2008 yılında hayata geçirilmiştir (GTO, 2009: 67). Tablo 18'de bazı hayvan sayısı ve hayvansal üretimler gösterilmiştir.

Tablo 18. 2017 Yılı Gaziantep İlindeki Hayvan ve Hayvansal Üretim Sayıları

Hayvan Adı	Yetişkin	Genç-Yavru	Toplam	Sağılan hayvan sayısı (baş)	Süt (Ton)
Sığır (Kültür)	83038	19.882	102.920	35.111	131.418,94
Manda	126	43	169	67	76,654
Sığır(Melez)	60969	23.592	84.561	27.737	73.337,53
Sığır(Yerli)	3160	1.032	4.192	1.518	1.966,00
Koyun (Yerli)	299828	66.459	366.287	161.933	13.116,560
Keçi(Kıl)	206316	38.218	244.534	130.724	14.118,209
Koyun(Merinos)	1658	427	2.085	965	57,895

Kaynak: TÜİK (2018). Hayvancılık istatistikleri.

Tablo 18'e göre yetişkin hayvan sayısı en çok 366.287 baş koyun (yerli), en az 169 baş mandadır. Büyükbaş ve küçükbaş hayvanlardan sağlanan süt miktarı, en yüksek keçiden 14.118,209 ton, en düşük 57,895 ton ile merinos koyundan elde edilmektedir. 2018 yılı Türkiye ve Gaziantep ilindeki kümes hayvanları ile ilgili veriler Tablo 19'da gösterilmiştir.

Tablo 19. 2018 Yılı Türkiye ve Gaziantep'teki Kümes Hayvanları Sayısı (Milyon-Bin)

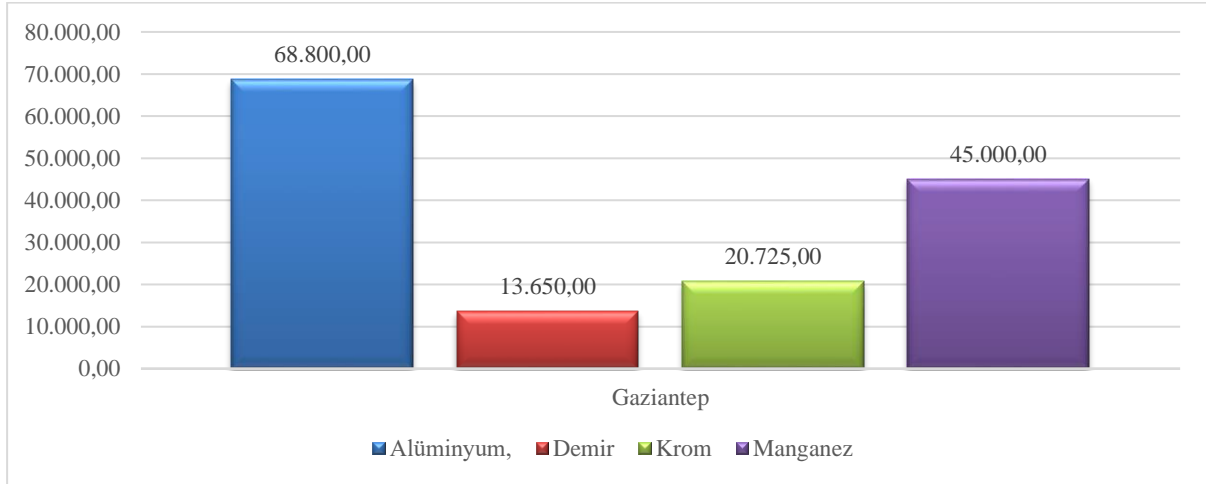
2018 yılı	Et Tavuğu	Yumurta Tavuğu	Hindi	Kaz	Ördek
Türkiye	219.257.00	121.115.00	4.232.00	1.000.00	524.00
Gaziantep	325.000	3.576.00	34.407	2.611	3.196

Kaynak: TÜİK (2018). Hayvancılık istatistikleri.

Tablo 19'a göre, Türkiye'de hayvan sayısı en çok 219.257.00 et tavuğu, en az hayvan sayısı ise 524.000 ördektir. Gaziantep ilinde en yüksek hayvan sayısı 3.576,00 yumurta tavuğu ve en düşük hayvan sayısı ise 2.611 kaz olduğu görülmektedir. Türkiye'de yumurta tavuğunun ¼' ünü Gaziantep ili karşılamaktadır.

3.5.3 Madencilik Sektörü

Her ne kadar Gaziantep'te madencilik gelişmiş bir sektör olmasa da il merkezinin batısında kalan Şahinbey ilçesinin bazı bölgelerinde mangan, İslahiye ilçesinde demir ve krom, İslahiye ilçesinin güney-batı kesimlerinde alüminyum, Nurdağı ilçesinde ise krom maden yatakları mevcuttur. İlde metalik maden işletmesi mevcut değilken sanayi madeni (alüminyum, demir, krom, mangan hammadde) işletmeleri mevcuttur (MTA, 2018).

Şekil 16. 2018 Yılı Gaziantep İlindeki Maden Rezervleri (Ton)

Kaynak: MTA (2018). Türkiye maden yatakları.

Şekil 16'a göre, maden rezervi en fazla 68.800.00 ton alüminyum, en az ise 13.650.00 ton ile demirdir.

3.5.4 Ormancılık Sektörü

Gaziantep orman bakımından fakir bir ildir. Normal orman alanı %4, bozuk orman alanı %9, ormansız alan %87 olmak üzere il kendi ihtiyacını karşılayacak miktarda dahi ormanlık alana sahip değildir. Bu nedenle, Gaziantep'te ormancılık gelişmemiştir (OGM, 2018).

3.5.5 Gaziantep'te Yatırım Alanları

Kamusal alan tarafından gerçekleştirilen yatırımlar genel olarak "sulama, enerji, ulaştırma gibi altyapı alanlarında yoğunlaşmaktayken eğitim, sağlık, hizmetler ve diğer sektörlerdeki okul, hastane, küçük sanayi sitesi (KSS) ve organize sanayi bölgesi (OSB) gibi birçok "proje" ise birleştirilerek yatırım programına dâhil edilmektedir. Kamu tarafından yapılan hizmetlerden "baraj ve kanalları, enerji nakil hatları, devlet yolları, otoyollar, demiryolu, boru hatları gibi projeler ile okul, hastane, OSB, KSS gibi toplulaştırılmış

projeler” sadece bir şehri etkilemekle kalmaz birden fazla şehri pozitif anlamda etkilemektedir. Genel olarak kamu tarafından gerçekleştirilen birleştirilmiş toplu projeler uygulanan programlarının yarısından fazlasını oluşturmakta ve birden fazla şehrin yatırımlarını etkilemektedir (İpekyolu Kalkınma Ajansı, 2017: 5).

3.6 Gaziantep’te Hizmet Sektörünün Yapısı

Türkiye’nin gelişmiş illerinden biri olan Gaziantep hem bölgede hem de ülke içinde hizmet sektörünün en geliştiği illerin başında gelmektedir. Hizmet sektörü sosyo-ekonomik yapının da gelişimiyle ileri seviyede bir gelişim göstermiş, hizmet sektörü kapsamında bölgenin merkezi konumu haline gelmiştir. Bu bölümde Gaziantep ilinin hizmet sektörünün yapısı incelenecektir.

3.6.1 Ulaştırma Hizmeti

Gaziantep Demiryolu, Adana-Malatya Demiryolunun Narlı istasyonu, Halep-Bağdat Demiryolu, Karkamış Cerablus istasyonuna bağlanmaktadır. Ayrıca Fevzi Paşa’dan geçen Halep Ekspresi de Gaziantep’in İslahiye ilçesi sınır kapısından Suriye topraklarına girmektedir. Gaziantep; kara ulaşımında güneyden ve Akdeniz’den doğuya ve kuzeye giden yolların kavşağında bulunmasından dolayı Güneydoğunun giriş kapısı olarak adlandırılmaktadır. Gaziantep karayolu bağlantısı ile Osmaniye üzerinden Adana’ya, Birecik köprüsü üzerinden Şanlıurfa’ya, Narlı üzerinden Kahramanmaraş’a ve Fevzipaşa üzerinden Hatay’a, Kilis üzerinden Suriye (Halep)’ye, Kilis’ten ayrılan bir yolla Hassa üzerinden yine Hatay’a ve Besni üzerinden Adıyaman’a ulaşmaktadır. Bu güzergâh içerisinde önemli bir kesişim noktası olan Gaziantep karayolu ulaşımı açısından bölgenin en önemli merkezi haline gelmektedir. Gaziantep şehir olarak 3391 km karayolu ağına sahip, bu yolların 73 km’si otoban, 487 km’si il ve devlet yolu geri kalan 2831 km’si köy yoludur. Gaziantep şehir içerisinde toplu taşıma ağı (dolmuş, otobüs ve tramvay) gelişmiş şehir trafiğinde vatandaşlar tarafından büyük oranda kullanılmaktadır. 2019’da Gaziantep’te trafiğe kayıtlı araç sayısı 501.032’dir. Gaziantep’te bulunan “Uluslararası Havaalanı” sayesinde yılın tamamında sürekli olarak “Ankara ve İstanbul” gibi büyükşehirlerle günlük uçuşlar gerçekleştirilmektedir. Haftanın belirli günleri uluslararası seferler de devamlı olarak gerçekleştirilmektedir (Kılınç, 2016: 66).

3.6.2 Turizm Hizmeti

Tarihi, kültürel ve yerel zenginliği, mutfak kültürü, sınır kenti özelliği, özel ve kamu sektörü yatırımları ve üniversiteleri ile Gaziantep, turizm açısından önemli bir verimlilik taşımaktadır. Kentin ekonomik gelişimiyle sanayi turizmi talep görmesine rağmen Gaziantep, sanayi turizminin yanında kültürel potansiyeli ile önemli bir turizm merkezi haline gelmiştir. Sanayi, kültür, sağlık, kongre, fuar, gastronomi, üniversite turizmi Gaziantep'in başlıca turizm modelleridir ve Gaziantep'in kurum ve kuruluşları, sanayi ve ticaretin gelişmesinin yanı sıra kültür, sanat ve turizmin gelişimine katkıda bulunmaktadır. Yerel yönetimler, meslek odaları, kurumlar ve şirketler, turizme yönelik çeşitli çalışmalara imza atmaktadır. Gaziantep, Türkiye'nin Güneydoğu bölgesindeki en önemli şehirlerinden biridir çünkü Gaziantep tarihi Selçuklu ve Osmanlı eserlerini de içeren Gaziantep Zeugma Mozaik Müzesi de dâhil olmak üzere çok sayıda müzeye ev sahipliği yapmaktadır (GTO, 2018).

Gaziantep şehrinde tarihsel süreç içerisinde pek çok farklı kültüre ev sahipliği yapmış olması nedeniyle şehirde 250 kadar höyük bulunmaktadır. Anadolu coğrafyasına ait en eski araçlar Dülük Mağarası içerisinde bulunan taş aletler olarak kayda geçerken bu aletlerin tarihi 600 bin yıl öncesine kadar (Paleolitik Çağ) uzanmaktadır. Bölge Hurri, Hitit, Pers, Yunan, Roma, Bizans ve İslâm uygarlığının tarihi izlerini hala taşımaktadır ve bölgede 30'a yakın arkeolojik kazı uygulanmış, Gaziantep Arkeoloji Müzesi eserlerinin büyük çoğunluğu bu yapılan kazılar neticesinde elde edilmiştir. Müze içerisinde 65 binin üzerinde tarihi eser yer almaktadır (Kılınç, 2016: 68).

Zeugma Mozaik Müzesi, tarihsel süreç içinde şehirde yaşayan insanların inançları, kültürü ve günlük yaşantısını geçirdiği ortam mimarisi ile birlikte sokağı, çeşmesi, duvarı ve tüm yapı taşlarıyla gerçek ölçüsünde müzeye gelen ziyaretçilere sunmaya çalışmaktadır. Zeugma ile ilgili görülecek diğer kültür varlıkları Zeugma Ören Yeri'nde inşa edilen Korugan Müzesi'nde sergilenmektedir. Zeugma Mozaik Müzesi koleksiyonunda bulunan Roma ve genç antik döneme ait 2.248 m² mozaik, 140 m² duvar resmi, 4 Roma dönemi çeşmesi, 20 sütun, 4 kireç taşından yapılmış heykel, tunç Mars Heykeli, mezar stelleri, lahitler ve mimari parçaların yenilenmesi yapılarak teşhir edilir hale getirilmiştir (Gaziantep Ticaret Odası, 2013: 24).

Gaziantep konumu itibari ile tarihi İpekyolu üzerinde bulunmaktadır. Asya ile Avrupa'yı birbirine bağlayan, üzerinden daha çok ipek kumaşı taşındığı için İpek Yolu adıyla anılan tarihi kervan yolu olarak adlandırılmaktadır. Çin'in en uç noktasından başlayıp

Anadolu'nun çeşitli yerlerinden geçerek İstanbul'da birleşen ve oradan da Avrupa'nın içlerine giden bu yol boyunca çeşitli alışveriş merkezleri ve konaklama yerlerine sahiptir. Bu tür konaklama ve alışveriş merkezlerinin şehir merkezinde bulunanlara han, yol güzergâhı boyunca bulunanlara ise kervansaray veya Menzil Hanı olarak adlandırılmaktadır. Bu yapılar içerisinde 19. yüzyıl başlarına kadar hala eski kimliği ile kullanılan Gaziantep şehrinde bulunan eserler mevcuttur. Gaziantep şehir merkezinde halen bulunan hanlar; Tuz Hanı, Şire Hanı, Tütün Hanı, Hışva Hanı, Mecidiye Hanı, Emir Ali Hanı, Anadolu Hanı, Kürkçü Hanı, Belediye Hanı, Elbeyli Hanı, Yeni (Yüzükçü) Han, Hacı Ömer Hanı, Millet Hanı olmak üzere birçok han varlığını sürdürmektedir (Gaziantep Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü, 2011: 11).

3.6.3 Gaziantep'te İnşaat Sektörünün Yapısı

Gaziantep yarattığı güçlü istihdam potansiyeli ile çevre illerden göç almakta ve nüfusu sürekli artmaktadır. Nüfus artış hızı dolayısıyla hızla gelişen Gaziantep konut ihtiyacına paralel olarak inşaat yan sanayisi gelişmiş durumdadır. Gaziantep başta inşaat yan sanayi pazar olarak il sınırlarıyla sınırlı kalmamakta gerek yurt içi ve gerekse Irak olmak üzere yurt dışına da mal temin etmektedir (GYODER -Gayrimenkul ve Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı Derneği, 2015: 14).

Gaziantep inşaat sektörünün ildeki hizmet-imalat kalemlerinden bazıları şunlardır: Müteahhitlik hizmetleri, mimarlık hizmetleri, PVC kapı-pencere imalatı, plastik sıhhi tesisat borusu imalatı, prefabrik inşaat elemanları, katkılı çimento (Yıldırım ve Örnek, 2009: 92). İldeki hizmet ve imalat kalemlerinden de anlaşıldığı gibi Gaziantep'te inşaat malzemeleri sektörünün de önemli bir üretim potansiyeline sahip olduğunu ifade etmektedir (Nakıpoğlu, 2011: 99).

3.7 Gaziantep'te Organize Sanayi ve Sanayi Sektörünün Yapısı

Gaziantep, ekonomisi, imalat sanayisi, kapasitesi, istihdam gücü, ihracat potansiyeli, kalifiye eleman yapısı, geçmişten gelen tecrübe birikimi sebebiyle bölgede güçlü ve dinamik bir yapıya sahiptir. İl ekonomisinin temel karakteristiğini genel olarak küçük işletmeler, atölyeler ve büyük üretim tesisleri oluşturmaktadır. İşletmeler, kapasite ve istihdam bakımından önemli bir yere sahip ve şehrin sanayi yapısı, üretim bandına sahip olması nedeniyle de birçok sektör ile birlikte Türk ekonomisi için önemli bir üretim merkezidir. Gaziantep'in tekstil, gıda, metal, makine, kimya, plastik, ayakkabı deri-işlenmiş deri

mamulleri sanayi, ağaç ürünleri-mobilya sektörü ve kâğıt ürünleri imalatı sektörlerinde önemli yatırımları bulunmaktadır (Gaziantep Ticaret Odası, 2014: 51).

İl genelinde uygulanan bölgesel ve sektörel kapsamlı teşvik politikaları yapılan yatırımları olumlu etkilemiş, kamu-özel sektör yatırımlarında artış elde edilmiştir. Dönemsel olarak incelendiğinde, il genelinde 2008-2012 dönemi için sabit yatırım tutarı 5,8 milyar TL olan ve 20.603 kişiye istihdam olanağı öngörülen 763 teşvik belgesi verilmiştir. 2013 yılında 2206 teşvik belgesi verilmiş, 2.086 milyon TL sabit yatırım ve 5.449 kişilik istihdam sağlamaya yönelik çalışma yapılmıştır. Bunlar (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 17; Tekeoğlu ve İldırrar, 2009: 15):

- 4 organize sanayi bölgesinin olması,
- Altyapı ve sanayisinin gelişmiş, kalifiye eleman sayısının yeterli olması,
- Serbest bölgesinin bulunması,
- GAP bölgesinin en büyük sanayi ve ticaret merkezi olması,
- Coğrafi konumu itibariyle Ortadoğu pazarına yakınlığı,
- Köklü bir ticaret kültürünün varlığı,
- Suriye sınırındaki Gaziantep'te ve komşuları olan Hatay, Şanlıurfa ve Kilis illerinde sınır ticaret merkezlerinin kurulmasının kararlaştırılması,
- Dış ticaret yapan firmaların yabancı yatırımcıların ihtiyaç duyduğu lojistik, gümrükleme, depolama, bankacılık, ulaşım, konaklama gibi birçok hizmet sektöründe güçlü bir altyapıya sahip olması, hizmet sektörlerinde faaliyet gösteren yerli ve yabancı çok sayıda firmanın varlığı ve tarihin en eski medeniyetlerine ev sahipliği yapmasının yarattığı turizm potansiyeli sayesinde hem bölgede hem de ülke düzeyinde sanayi kenti olma yolunda oldukça önemli bir konuma sahip olmasına katkı sağlamıştır.

Gaziantep'te imalat gerçekleştiren firmaların sektörel bazda dağılımında, en fazla pay %22 ile makine metal sanayi, %21 ile gıda sanayi, %20 ile tekstil sanayi, %13 kimyasal ürünler, %6 plastik kauçuk ürünler, %5 madencilik, %3 kâğıt ürünleri, %3 elektrik-elektronik ürünler, %3 orman ürünleri, %2 oto yan sanayi ve %2 diğer olmak üzere sektörler yer almaktadır. Gaziantep genelinde il sanayi toplam beş alanda örgütlenmiştir ve bunlar (Kılınç, 2016):

Gaziantep Organize Sanayi Bölgesi (OSB): Gaziantep OSB'nin kurulması için ilk girişimler 1960'lı yıllarda yapılmış ve Türkiye'de ilk OSB 1969 yılında Gaziantep'te kurulmuştur. İl genelinde toplam 4 OSB bulunmaktadır ve 2012 itibariyle beşinci OSB için yer tahsisi yapılmıştır. İlin ağırlıklı sanayi bileşkesi durumundaki OSB'leri aynı zamanda bir bakıma ilin sanayisini temsil etmektedir. Bir yıllık dönemde Gaziantep OSB'de 13 tekstil ve 24 gıda firması üretime başlamıştır. Gaziantep'te tüketici nüfusun artması, Kuzey Irak başta olmak üzere yurt dışı gıda ürünleri ihracat talebi ve Gaziantep firmalarının yurt içi bilinirliğinin artması gıda sektöründeki hızlı büyümenin en önemli sebepleridir. GOSB'nde daha yakın tarihlerde kurulan halı fabrikalarının yoğunlaştığı 3. ve 4. bölgelerde istihdam rakamlarındaki hızlı artış dikkat çekmektedir. OSB'nin tamamında bir yılda yaklaşık %10 oranında istihdam artışı sağlanmıştır. Gaziantep OSB kentte ortaya çıkan tüm istihdam alanlarına da dolaylı bir katkı sağlamaktadır. İl sanayisinin büyük bir kısmını oluşturan OSB, yaklaşık olarak 80.000'den fazla kayıtlı işçi ve 750'den fazla işletme ile faaliyet göstermektedir. Bu bölgede sanayi üretimini öncelikli olarak tekstil sektörünün oluşturduğu, tekstil sektörünü gıda, kimya ve plastik üretiminin takip ettiği görülmektedir.

Gaziantep Serbest Bölgesi: Gaziantep Serbest Bölgesi, 1999 yılında Başpınar 1. OSB yanında Gaziantep-Kahramanmaraş yolunda, yaklaşık 1 milyon 400 bin m² alan üzerinde kurulmuştur. Gaziantep ekonomisinin önemli bölgelerinden birisi olması beklenen serbest bölge, Türkiye'deki diğer serbest bölgelerde olduğu gibi, kurulduğu yıldan günümüze ticaret hacmi bakımından istenen seviyeye gelmemiştir. 2016 yılı itibariyle, Gaziantep Serbest Bölgesi'ndeki firmaların %47'sini tekstil ve %22'sini gıda firmaları teşkil etmektedir. Dolayısıyla Gaziantep Serbest Bölgesi'nin bulunduğu lokasyon nedeniyle sahip olduğu avantajları şöyle sıralayabiliriz:

- Güneydoğu Anadolu Bölgesini batı, Akdeniz ve Ortadoğu bölgelerine bağlayan kara ve demir yollarının merkezi durumunda olması ile Gaziantep Havalimanının uluslararası uçuşlara açılması il için ürün, hizmet ve ziyaretçi akışını yoğun duruma getiren bir faktör olmuştur.
- Coğrafi konumu nedeniyle bölgeler arasında bir köprü durumunda olan Gaziantep, öncelikli olarak bir ticaret merkezidir. İlin bulundurduğu gelişmiş sanayi ve ekonomik yapısı Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) kapsamındaki illerin tamamından daha ileri konumdadır. Coğrafi konumu nedeniyle GAP bölgesi içinde bölgenin tamamlayıcısı ve kapısı durumundadır.

- Gaziantep öncelikle Irak ve Suriye olmak üzere birçok Ortadoğu ülkesine olan yakınlığı nedeniyle Türkiye ve Avrupa ile Ortadoğu arasında bir köprü görevi görmektedir. Ayrıca Gaziantep, Irak'a yapılan ihracat için tedarik edilen mallar bakımından merkez durumundadır. Gaziantep Serbest Bölgesi tüm bu avantajlarının yanı sıra 1. 2. 3. ve 4. Organize Sanayi bölgelerine komşudur.
- Küçük-Orta Ölçekli Sanayi Bölgeleri: Nizip Caddesi, Çakmak Mahallesi, Araban Yolu, Şhreküstü-Ünaldı, Humanız-Nargana ve Havaalanı-Oğuzeli Yolu olmak üzere altı alt bölgeye ayrılmışlardır. İlin sanayi altyapısının yaklaşık olarak üçte birini oluşturan bu sanayi bölgeleri, özellikle şehir içi talebe yönelik üretim yapan tesislerdir. Bu nedenle işletmelerin ihracat oranı çok düşüktür. Küçük ve orta ölçekli sanayi bölgelerinde genellikle esnaf niteliğindeki küçük işletmeler üretim yapmakta, 25 ve üzeri işçi çalıştıran işletmelere rastlanmaktadır. Usta-çırak ilişkisine dayalı genellikle kent içi üretim yapan bu işletmeler, il ekonomisine önemli derecede katkıda bulunan sanayi tesisleridir.

Örnek Sanayi Sitesi: Daha çok şehir merkezinde bulunan, iş bölgelerini il dışına çıkaran bu sanayi siteleri il merkezindeki üretim tesislerini il dışına taşımak için oluşturulmuştur. Küçük ölçekli işletmelerin bulunduğu bu siteler ilde yeni kurulmaya başlanmıştır.

Küçük Sanayi Siteleri: İlin ilk sanayi bölgeleri durumundaki bu sanayi siteleri üretime devam etmektedir. İlk kurulduğu kadar önemli olmasa da halen önemini sürdürmektedir. Bu bölgelerde toplam işletme sayısı yaklaşık 1800 olup genellikle araba parçaları ve mobilya üretiminde bulunmaktadır.

3.7.1 Tekstil Sanayi

Tekstil sektörü, ilin sanayi ve ticari yapısı için önem taşımaktadır. Tekstil sektörünün öncülüğünde gelişen Gaziantep için tekstil, ilin kalkınmasında öncülük edecek sanayi kolu olarak belirlenmiş, ilin büyüme hedefleri bu yönde belirlenmiştir. Tekstil sanayi için önemli olan tarımsal üretimin il merkezinde çevre illere göre düşük oranda üretilmesine rağmen çevre illerde üretilen ara mal niteliğinde olan malların işlenerek son mal duruma getirilmesinde merkez durumdadır. Genellikle tekstile yönelik hammadde ve yarı mamul madde üretimine yoğunlaşan tekstil sanayisinde son yirmi yıl içinde halı üretimi önem kazanmıştır. İthalat-ihracatta bulunan yerli ve yabancı yatırımcının ihtiyacı olan bankacılık, gümrük, ulaşım,

depolama, iletişim, konaklama gibi hizmet dallarında önemli bir altyapıya sahip olan Gaziantep, sahip olduğu üretim ve hizmet potansiyeli sebebiyle bu sektördeki yatırımcılar için daha da cazip hale gelmektedir (İpekyolu Kalkınma Ajansı, 2017: 10).

3.7.2 Gıda Sanayi

Gaziantep sanayisi içerisinde firma sayısı bakımından %20 paya sahip olan gıda sanayi, işyeri sayısı açısından Gaziantep'te 2. sırada bulunmaktadır. Şehrin dünya çapında ünlü olduğu baklava ve kadayıf sektörü en fazla firmanın toplandığı sektörlerin başında gelmekle beraber antep fıstığı alanında 70'in üzerinde firmaya sahiptir (İpekyolu Kalkınma Ajansı, 2017: 10; Söylemez, vd. 2012: 15).

3.7.3 İmalat Sanayi

Bölgede en dinamik sanayi gücü durumundaki Gaziantep, imalat sanayi, küçük üretim tesisleri ile birlikte büyük üretim tesislerine sahiptir. Tekstil, hammadde ve yarı mamul üretiminde yoğunlaşmış olan imalat sanayi, kimya ve plastik imalatında da gelişmiştir. Tekstil sanayinde kullanılan iplik ve kumaşların boyanması, plastik ayakkabı imalatlarında kullanılan plastifyanlar kimya sanatını geliştirmiştir. İlde üretilen bu hammaddeler özellikle halı, triko ipliği, çuval dokuma ve non woven kumaş imalatında yoğun olarak kullanılmaktadır. Gaziantep'te kimya-plastik sektörü 349 firma ve %10'luk pay ile Gaziantep içinde 3. büyük sektör konumundadır. Gaziantep kimya sanayi önce tekstil sektörünün daha sonra plastik ayakkabı sektörünün ihtiyacı olan hammaddelerin imalatı ile başlamış ve gelişimini sürdürmüştür. Tekstil sektörünün ihtiyacı olan harman yağı, tekstil boyaları imalatı ve tekstil boyama işlemleri, plastik ayakkabı imalatında kullanılan plastifyanlar, geleneksel sabun imalatı, sektörün oluşmasında ve gelişmesinde en önemli kalemleri oluşturmaktadır (Bilgiç, 2013: 50).

Gaziantep'te metal ve makine sanayi ana sanayi dalları olan gıda, tekstil ve plastik sektörüne dayalı olarak gelişmiştir. Metal ve makine sanayi imalat işyerleri bakımından kent genelinde %10'luk paya sahiptir. Gaziantep'te makine ve metal sanayi sektöründe bulunan 330 firma tarafından üretilen teçhizat çeşidi oldukça fazladır. En fazla firma sayısı sırayla 85 firma ile metal ev eşyaları, 40 firma ile demir dökümcüler, 30 firma ile tarım makine ve aletleri ve 25 firma ile çelik para kasaları üreten firmalardır. Gaziantep makine metal sektörünün Türkiye imalatı içerisinde önemli paya sahip olan diğer alt sektörler

değirmen makineleri, halı yan sanayi makineleri, fantezi iplik büküm makineleri imalatıdır (GSO, 2018).

Gaziantep'te otomotiv yan sanayinde kurulu firma sayıları ve bu firmaların üretim kalemleri ile üretim miktarları da dikkat çekmektedir. Kentte yer alan 118 irili ufaklı firma toplam sanayi firmasının %3'ünü meydana getirmektedir. Otomotiv yan sanayinde özellikle motor yenileme atölyelerinin çokluğu sektördeki usta sayısı ve sektör kabiliyetini göstermesi açısından önemlidir. Oto yenileme atölyeleri ve oto yedek parçacıları sektördeki firmaların neredeyse yarısını meydana getirmektedir. Birçok ürünün "Antep işi" olarak tarif edilen orijinalinin tıpkı kopyası olduğunu da belirtmek gerekir. Gaziantep ve çevresinde yer alan çok sayıdaki tır filoları ve taşımacılık sektörünün rağbet ettiği lastik kaplamalarının üretiminde de otomotiv yan sanayi firmalarının yaklaşık %25'inin yer aldığı görülmektedir (Bilgiç, 2013: 49). İl ekonomisi tarıma dayalı olmasa da mercimek ve nohut gibi bakliyat ürünlerinin işlenmesi ağırlıklı olarak Gaziantep ve çevre illerde yapılmaktadır. Gıda sektöründe işlenen en önemli ürünler; buğday unu, bulgur, makarna, bitkisel sıvı yağlar, kakaolu mamuller, şekerlemeler ve şeker mamulleri, tahin, helva, reçel, Antep fıstığıdır (Gaziantep Ticaret Odası, 2018).

3.7.4 Gaziantep'te İthalat ve İhracat Verileri

Coğrafi konumu sebebiyle Türkiye'nin Ortadoğuya yönelik ihracatında önemli bir yere sahip olan Gaziantep, bu özelliğini tarihin her döneminde devam ettirmiştir. Tarih sürecinde köklü ticaret yolları üzerinde olan Gaziantep, Arap ve doğu ülkeleri ile ticaret yapılması geniş bir pazara sahip olmasına katkıda bulunmuştur. Gaziantep'in ihracat yaptığı ülkelerde ilk sırada Türkiye'nin de Ortadoğu ticaretine kilit ülkeleri durumundaki Irak ve Suudi Arabistan'ın bulunduğu görülmektedir. Bu ülkeleri sırasıyla Almanya, İtalya, ABD izlemektedir. İlin ihracat ürünlerine bakıldığında %92,8 ile sanayi ürünlerinin ilk sırada olduğu bu ürünlerin de genellikle tekstil, gıda ve tarım ürünleri olduğu gözlemlenmektedir (Gaziantep Ticaret Odası, 2018).

Gaziantep'in en çok ihracat yaptığı ülkenin Irak olduğu görülmektedir. 2013 yılında Türkiye ihracatının %20'sini tek başına Irak ile yapan Gaziantep'in Suriye ile olan ihracatının da Suriye'de yaşanan iç savaşa kadar yükselmiş olduğu, 2012 yılında ise düşüşe geçtiği görülmektedir. İlin ihracatında Libya da önemli bir yere sahip olmakla birlikte 2013 yılında ihracat oranlarında artış yaşanmıştır. Bu dönemde Türkiye, ihracat payını %99 arttırarak

Türkiye genelinde ihracatta payını en çok artıran il olmuştur (Türkiye İhracatçılar Meclisi, 2018).

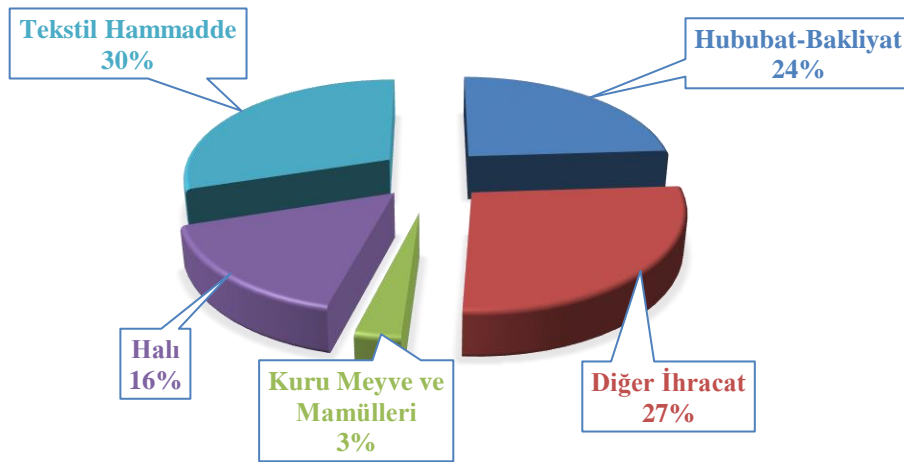
2014 yılı itibariyle 6 milyar 641 milyon 306 bin dolar ihracatla %2,5 büyüme yakalayan Gaziantep, Türkiye’de ihracat yapan ilk 10 şehir içinde ihracatını en çok artıran ikinci il olmuştur. Çevre ülkelerde yaşanan istikrarsızlığın Gaziantep’in ihracatını olumsuz etkilediği, bu duruma rağmen en çok ihracat yapan 6. il unvanını korumuştur. İl ihracat verilerine bakıldığında, 2,2 milyar dolarla Irak ilk sırada gelirken bunu 349 milyon dolarla Suudi Arabistan izlemektedir. Ürün bazında en çok ihraç edilen ürünün 1 milyar 605 milyon 593 bin dolarla halı olduğu, daha sonra 1 milyar 455 milyon 953 bin dolarla hububat, bakliyat, yağlı tohumlar ve mamullerinin ihracatının olduğu görülmektedir. Gaziantep 2015 yılında toplam 6 milyar 270 milyon 202 bin 57 dolar ihracat yapmıştır (Kılınç, 2016: 87).

Gaziantep ulaşmış olduğu sanayi, ticaret ve ihracat potansiyeliyle, önemli karayollarının kavşağında bulunması, Arap Ülkeleri ile ihracat ve ithalatın yapıldığı bir şehir olması bölgede, ülkede ve uluslararası alanda hak ettiği yeri alma başarısını göstermesine neden olmuştur (Nakıpoğlu, 2011: 77).

Türkiye’de 1950’li yıllarda Antep fıstığı ihracatında ilk sıralardaki Gaziantep, 2018 yılı itibariyle, Türkiye’de en fazla ihracat yapan il sıralamasında 6. sırada yer almaktadır. Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) tarafından açıklanan rakamlara göre ise, Gaziantep’in 2017 yılında 6 milyar 571 milyon 316 bin dolar olan ihracatının, 2018 yılında %5,6 artışla 6 milyar 939 milyon 32 bin dolara yükseldiğini ve yıllık bazda tarihinin en yüksek ihracat rakamına ulaştığı görülmektedir. (<http2:https://www.haberturk.com/> Gaziantep - 6-milyar-939-milyon-dolar-ihracatla-rekor-kirdi-2281921-ekonomi, (20.06.2019). Bu bakımdan Gaziantep, Türkiye’nin genel ihracat payı içerisinde ilk sırada yer almaktadır. Ayrıca ilde öne çıkan ihracatçı sektörler; tekstil ve hammaddeleri, halı, gıda, giyim, demir çelik ürünleri, kimyevi maddeler ve mamulleri, ağaç mamulleri ve orman ürünleri dikkat çekmektedir. Tekstil ve giyim imalatında Türkiye üretiminin %6,3’ü, gıda ve içecek üretiminin %4,6’sı, makine metal üretiminin %1,8’i, kimyevi madde üretiminin %2,5’i ve ayakkabı deri ve işlenmiş mamullerinin %4,9’u Gaziantep’te gerçekleştirilmektedir (Nakıpoğlu, 2011: 91; Ulusoy ve Turan, 2016: 47).

Gaziantep 184 ülkeye ihracat gerçekleştiren bir ildir ve Güneydoğu Anadolu İhracatçı Birlikleri (GAİB) verilerine göre, 2019 yılı itibariyle Orta Doğu ülkelerinin %44,5 pay ile ilk

sırada, AB ülkelerinin %21,4 ile ikinci ve Afrika ülkelerinin ise %13,6 ile üçüncü sıradadır (http3:https://www.haberler.com/gaziantep-ten-ihracat-rekoru-11801905-haberi/,(20.06.2019) Gaziantep'in ihracatında en önemli ihracat kalemi tekstil hammadde grubu ve en çok ihracatı yapılan ürün makine halısıdır. Bunu kimyevi maddeler, bitkisel sıvı yağlar, hazır giyim, buğday unu, polpropilen iplikler, bisküvi-pasta ürünleri, dokuma kumaşlar, makarna, örme kumaşlar, dokunmamış kumaşlar, çimento ve toprak ürünleri, kakaolu mamuller, pamuk ipliği, akrilik iplik, kuru kayısı, şeker ve mamulleri, margarin, Antep fıstığı takip etmektedir (GSO, 2018). Şekil 17'de Gaziantep'in ihracatında önemli yer tutan ürün grupları gösterilmiştir.

Şekil 17. 2017 Yılı Gaziantep'in İhracatında Önemli Ürün Grupları (%)

Kaynak: GSO (2018). Gıda sektörü.

Şekil 17'ye göre, Gaziantep'in ihracatında tekstil hammadde (%30) ile en yüksek olan ürün grubudur. Kuru meyve ve mamülleri ihracatı (%3) en az ihraç edilen ürün olarak görülmektedir.

Türkiye'den yapılan halı ihracatının %80'i Gaziantep'ten, %10'u İstanbul'dan ve %10'luk kısmı da başta Kayseri olmak üzere diğer illerden gerçekleştirilmekte ve halı ihracatının ağırlıklı üretim merkezi Gaziantep olmaktadır. Güneydoğu Halı İhracatçıları Birliği'nin rakamlarına göre 2011 yılı ihracatı Gaziantep'te 149 firma tarafından yılda 300 milyon metrekare olarak üretilen halının 200 milyon metrekaresi yurt dışında ve 100 milyon metrekaresi yurt içinde satılmıştır. Doğrudan ve dolaylı olarak Gaziantep'te 30.000 kişiye istihdam imkânı veren halıcılık sektörü tarafından 2011 yılında 150 ülkeye 1 milyar 164 milyon ABD dolar değerinde ihracat gerçekleştirilmiştir. Gaziantep'in halıcılıktaki bu ağırlığı neticesinde İstanbul'da gerçekleştirilen halı fuarı 2012 itibariyle Gaziantep'te yapılmaya

başlanmıştır (Bilgiç, 2013: 106). Türkiye'nin halı ihracatı, 2018'de bir önceki yıla oranla yüzde 4,7'lik artışla 2 milyar 266 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir ve Türkiye çapındaki halı ihracatının %68,4'ü Gaziantep'ten yapılmaktadır. Diğer bir ifadeyle, toplam halı ihracatının %68,4'üne karşılık gelen 1 milyar 550 milyon dolarlık kısmı tek başına Gaziantep tarafından yapılmaktadır (TİM, 2019).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ, ÖNERİLER VE TARTIŞMALAR

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin en gelişmiş ili olan Gaziantep hem sosyolojik hem de ekonomik açıdan Türkiye için önemli bir şehir durumundadır. 2017 verilerine göre, 2.005.515 milyon nüfusa sahip olan Gaziantep, Türkiye nüfusunun %2,5'ini kapsamakla birlikte aynı zamanda Türkiye'nin en kalabalık 8. ilidir.

Gaziantep, gelişmişliğin bir göstergesi olarak bölge illerinden devamlı olarak göç almakta, doğumun yanında, göç nedeniyle de nüfus artışı yaşamaktadır. Yıllık nüfus artış oranı %1,58 olan ilin nüfusunun %89'u il merkezinde yaşarken, %11'i köylerde yaşamaktadır. Bu durum, Türkiye genelinde olan şehirleşme trendinin Gaziantep için de geçerli olduğunu göstermektedir. İdari yapılanmada, ilde 2 merkez ve 7 merkez dışı olmak üzere toplam 9 ilçe bulunmaktadır. TÜİK, 2017-2018 verilerine göre Gaziantep ili ilçelerine bakıldığı zaman Şahinbey ilçesi 902,424 nüfus ve % 1,80 nüfus artış hızı, Şehitkâmil ilçesi 760,849 nüfus ve % 1,54 nüfus artış hızı, Oğuzeli ilçesi 30,943 nüfus, 2,57 nüfus artış hızı ile en yüksek nüfus ve nüfus artış oranlarına sahiptir. Gaziantep'in diğer ilçelerine bakıldığında ise Araban 32,292 nüfus, 0,95 nüfus artış hızı, İslahiye 67,714 nüfus, 1,15 nüfus artış hızı, Karkamış 9,558 nüfus, -1,63 nüfus artış hızı, Nizip 140,779 nüfus, 1,06 nüfus artış hızı, Nurdağı 39,228 nüfus, 1,26 nüfus artış hızı, , Yavuzeli 21,728 nüfus, 0,63 nüfus artış hızı ile daha düşük oranlara sahip oldukları görülmektedir.

Gaziantep nüfus yapısı yaşa göre incelendiğinde, en yüksek oranı 763,902 nüfus sayısı ile 18 yaş altı bireylerin oluşturduğu, bunu 627,766 nüfus sayısı ile 18-40 yaş aralığındaki bireylerin izlediği, 452,770 nüfus sayısı ile de 40 yaşından büyük bireylerin toplam nüfus içindeki oranının en az olduğu görülmektedir. Bu bakımdan Güneydoğu Anadolu illerinin yoğun göç vermesi nedeniyle genç nüfusun az olması göz önünde bulundurulursa Gaziantep'in yoğun göç veren illerden biri olmadığı sonucuna ulaşılabilir.

2018 TÜİK verilerine göre, Gaziantep'in istihdam yapısı incelendiğinde, kentte işgücüne katılım oranının genelde %23,5 olduğu görülmektedir. Genç, nitelikli bir nüfusa sahip olan Gaziantep'te, işgücüne katılım oranının düşük olması dikkat çekicidir. Cinsiyete göre bakıldığında erkek nüfusun %39,8'i faal olarak çalışırken, kadın nüfusun %6,6'sı faal olarak çalışmaktadır. Kadın-erkek çalışma oranı arasındaki fark dikkat çekicidir. Yaş gruplarına göre bakıldığında 60 yaş üstü oranın %7, çalışabilir nüfusu olan 20-60 yaş

grubunun oranı %49, ilköğretim ve ortaöğretim çağında olan 5-19 yaş grubunun oranı %32 ve okul öncesi çağ olan 0-4 yaş grubunun oranı %12 olduğu görülmektedir. Yani, nüfusun çoğunluğu (%49) çalışabilir yaş grubundadır.

ILO verilerine göre, kadınların istihdam alanındaki oranı 2000-2012 yılları arasında sürekli artmıştır. Bu durum kadınların eğitim seviyelerinin artması ve tarım alanında kayıt dışı çalışan kadınların tarım dışı sektörlerde kayıtlı olarak yer almalarıyla ilgilidir. TÜİK hanehalkı işgücü anketleri verilerine göre 2012 yılı sonunda kayıt altına alınan işçi sayısı 25 milyonu bulmuştur. TÜİK 2018 verilerine göre kayıtlı sigorta kapsamında olanların oranı kadınlarda %93,4 iken erkeklerde bu oran %60,2'dir. Bu durum iş güvencesi ve sosyal güvenceden yoksun olmalarına neden olmaktadır. Erkeklerin işgücüne katılım oranınının (%40), kadınlardan daha düşük olduğu (%6,6), ancak kayıt dışı çalışma bakımından kadın ve erkekler arasında belirgin bir farkın olmadığı görülmektedir. Buradan da erkeklerin kayıt dışı çalışma oranlarının kadınlara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Kayıt altına alınan işçilerle birlikte Gaziantep'te kadın işçi sayılarında belirgin bir artış gözlemlenmiştir. Bu artış özellikle kadınların oranında göze çarpmaktadır. Kayıt dışı çalışan kadın oranınının giderek azaldığı hizmet sektöründe ise kadın işçi sayısının sürekli arttığı görülmektedir.

Çalışma yapısına göre Gaziantep genelinde kayıtdışı istihdamın yüksek olduğu, kayıtlı istihdamın ise nispeten daha düşük olduğu görülmektedir. Kentte çalışan nüfusun yarıdan fazlası (%51,5) kayıtdışı olarak iş güvencesinden ve sosyal güvenceden yoksun bir şekilde çalışmaktadır. Kayıtdışı çalışma, bekleneneği üzere sırasıyla çocuklar, gençler ve yaşlılar arasında ortalamasının bir hayli üstündedir. Çalışan her on çocuktan dokuzu, çalışan her üç genç ve yaşlıdan da ikisi kayıt-dışı olarak çalışmaktadır. Kayıtdışı işgücününün fazla olması, Gaziantep istihdam yapısını olumsuz etkileyen bir faktördür. Bu nedenle, %23,5 civarında olan işgücü oranınının daha yüksek olduğu ancak kayıtdışı istihdam nedeniyle bu oranın daha düşük olduğu görülmektedir. Gaziantep'te yaklaşık %3 seviyesinde çocuk işçiliği görülürken 16-35 yaş grubunda ise bu oran %35 seviyesindedir. ILO'ya göre çalışma yaşınının 15 yaş itibarıyla başlaması göz önünde bulundurulduğunda genç nüfusun fazla olduğu Gaziantep'te işgücüne katılımın az olması dikkat çekicidir.

Çalışanlar arasında en büyük grubu %51,4 ile işçiler oluşturmaktadırlar. Kentte esnaf ve zanaatkarlık ile uğraşanların oranı %11,5, düzensiz vasıfsız işlerde çalışanların oranı ise %10,6'dır. Kamuda memur olarak istihdam edilenlerin tüm çalışanlar içindeki payı %6,3 düzeyindedir. Buna karşılık kendi hesabına serbest mesleklerde çalışanların oranı ise

%6,7'dir. Tarımda çalışanların tüm istihdam içindeki payı ise mevsimlik işçilikle birlikte %5,1 düzeyindedir.

Sosyo-ekonomik yapının başka bir belirleyicisi de eğitimidir. Gaziantep'in eğitim yapısında, okuma-yazma bilme oranının %85,8, kadınlarda %78,6, erkeklerde %92,8 olduğu görülmektedir. Türkiye ile mukayese edildiğinde Gaziantep, Türkiye ortalaması olan %96,5'in altında kalmaktadır. Okuma-yazma bilmeyenlerin oranında ise, ilde okuma-yazma bilmeme oranı %14,2'dir. Bu durum kadınlarda %21,4, erkeklerde %7,2'dir. Türkiye ile mukayese edildiğinde, okuma-yazma bilmeyen oranı %14,2 ile %3,78 olan Türkiye genelinin çok üzerindedir. Okula gitmemiş nüfus oranı %14,9 iken, okul bitirmeyen nüfus oranı %47,8'dir. Buna göre, Gaziantep'in eğitim açısından Türkiye ortalamasının altında kaldığı görülmektedir.

İl genelinde okullaşma oranı bakımından benzer bir tablo mevcuttur. Gaziantep genelinde örgün öğretim kurumlarında eğitim almış olanların nüfusun oranı %85,1 olurken yaklaşık %15'lik bir kısmının ise hiçbir örgün eğitim kurumuna devam etmediği görülmektedir. Okuma-yazma oranı ile paralel olarak, okullaşma oranının en düşük olduğu grup 65 yaş ve üzerinde bulunan yaşlı kuşak arasındaki frup olmaktadır. Yine orta yaş ve üstü yaş grubunda bulunanların önemli bir kesiminin de okuma yazmayı okul dışı nitelikteki kurslarda ve/veya kendi gayretleri ile öğrendikleri anlaşılmaktadır.

Gaziantep'te okuryazarlık (%85,8) ve okullaşma oranı (%85,1) da düşüktür. Cinsiyet faktörü göz önünde alındığında bölgenin geleneksel cinsiyetçi kültürünün, eğitimde eşitliğin aleyhine olduğu açıkça söylenebilir. TÜİK verilerine göre bu farkın temelinde Orta yaş ve üstündeki kuşaktaki cinsiyet farklılığı neden olmaktadır. 25 yaş ve altındaki kadın ve erkekler arasında okuma yazma oranındaki farkın yaklaşık %7 seviyesine indiği, bu oranla kadın ve erkek arasında birbirine yakın seviyeye ulaştığı görülmektedir. Dolayısıyla zamanla bazı değerlerin değiştiği, okullaşma oranında kadın-erkek farkının eridiği gözlemlenmektedir.

TÜİK 2018 verilerine göre, örgün öğrenimi yarıda bırakma oranlarına bakıldığında hem yaş hem cinsiyet bakımından birbirine benzer bir eğilim gösterdiği görülmektedir. Örgün eğitime devam eden 6-25 yaş grubu dışarıda tutulduğunda 26 yaş ve üstünde örgün eğitimi yarıda bırakma oranı %20 seviyesindedir. Bu oran yaşlı kuşak içindeki erkeklerde %25 oranındayken, aynı yaş grubundaki kadınlarda %50 oranındadır. Buradan hareketle örgün

öğretimi yarıda bırakma oranlarında kadınların, erkeklerden daha yüksek seviyelerde oldukları görülmektedir.

TÜİK 2018 verilerine göre, hanehalkı nüfusunun öğrenim aldıkları eğitim kurumları dağılımına göre, il nüfusunun %77'si ilköğretim ve altında, %16,4'ü lise, %6,2'si yükseköğrenim mezunu veya halen eğitim görmektedir. İlin orta yaş ve üstündeki nüfusun büyük bölümü (%80-85) ilköğretim ve altı bir eğitim seviyesine sahip durumdadır. Cinsiyet kapsamında değerlendirildiğinde ise, ilköğretim mezunu olma oranı (%50,2) kadınlarda daha yüksekken, lise ve üstü mezunu olma oranının erkeklerde daha yüksek (%53,8) olduğu görülmektedir. Buna göre, ilin eğitim bakımından gelişmiş iller kapsamında il nüfusunun gerisinde kaldığı, bu durumun yaşlı grup içinde ve kadınlar arasında daha yaygın olduğu söylenebilir.

Coğrafi olarak stratejik bir konumda bulunan Gaziantep, aynı zamanda sağlık hizmetinde bölge şehirlerine ve komşu ülkelere de sağlık hizmeti sunacak potansiyele sahiptir. İl genelinde yaklaşık 840 sağlık kuruluşu bulunmaktadır. Bu, Gaziantep'in sağlık hizmetleri bakımından hem il hem de çevre iller için yeterli seviyede olduğunu göstermektedir.

Gaziantep, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin ekonomik olarak en kalkınmış ilidir. İl ekonomisinde sanayi önemli bir yer tutsa da tarım sektörü ön plana çıkmaktadır. İl geliri içinde tarımın payı %40 iken, sanayinin payı %25'tir. Gaziantep'in tarım varlığına bakıldığında ilin tarımsal açıdan gelişmiş olduğu görülmektedir. İlin en meşhur tarımsal ürünü Antep fıstığıdır. Gaziantep'te yetişen Antep fıstığı, Türkiye'nin fıstık ihtiyacının %50 ile %75'ini karşılamaktadır. Gaziantep ve Türkiye'nin ticaretinde önemli bir yer tutan Antep fıstığı, ilde yetiştirilen önemli ürünlerden biridir. İl genelinde yaylalarda kuru tarım, ovalarda sulu tarım yapılmaktadır. İlde Antep fıstığının yanı sıra, zeytin, üzüm, pirinç, pamuk, susam, tütün yetiştirilmekle birlikte çeşitli meyve ve sebze de yetiştirilmektedir. Zeytin üretiminin önemli bir yer tuttuğu ilde aynı zamanda domates başta olmak üzere yaklaşık 250 bin ton sebze yetiştirilmektedir.

2018 TÜİK verilerine göre, Gaziantep ilinin ekonomik etkinliklerinden bir başkası da hayvancılıktır. Güneydoğu ve Güney Anadolu Bölgesi'nin başlıca geçim kaynaklarından biri olan hayvancılık, her ne kadar Gaziantep için önemli olsa da ekonomi içindeki oranı düşüktür.

Küçükbaş ve kümes hayvancılığı miktarı oranı (%25) yüksek olurken, büyükbaş hayvancılık oranı (%3,2) düşüktür.

Maden ve ormancılıkta, Gaziantep'te yeteri kadar maden kaynağı ve orman bulunmamaktadır. İlde bazı maden kaynakları (alimünyum 68,800,00, demir 13,650,00, manganez 45,000,00, krom 20,725,00 ton) rezervi ve %13 orman varlığı bulunsa da, il için yeterli seviyede değildir.

Sanayi sektörü Gaziantep için önemli bir yere sahip olmaktadır. İlde yaklaşık 500 sanayi işletmesi bulunmakla birlikte en önemli sanayi tesisleri, dokuma, iplik, un, temizlik malzemeleri, deri, plastik, çimento, gıda üretim tesisleridir. İlde dokumacılık gelişmiş olup, en önemli dokumacılık ürünleri arasında halı gelmektedir. Bununla birlikte makine sanayi de gelişmiş olup elektrikli motor, akümülatör, gıda üretim makinaları, otomobil hava frenleri gibi teknik makine üretimi de yapılmaktadır.

Tekstil sektörünün il sanayi ve ticareti için önemli olduğu görülmektedir. İlin büyüme hedefi kapsamında tekstil sanayi, öncü sanayi kolu olarak belirlenmiştir. Tekstil üretiminde bölgede önemli bir şehir olan Gaziantep, çevre illerde üretilen ara tekstil ürünlerinin işlenerek tamamlandığı merkez durumundadır. Makine halısı üretiminde öne çıkan şehir, bu sektörde Türkiye genelinde piyasaya hâkim durumdadır. Bununla birlikte başta Ortadoğu olmak üzere çeşitli ülkelere halı ihracatında bulunmaktadır. Gaziantep ili Türkiye'nin halı ihracatında %80 lik oranıyla ilk sırada yer almaktadır.

Tekstil sektörüne bağlı bir şekilde kimya ve plastik imalatı da gelişim göstermiştir. Tekstil sanayinde gereken boyama ve plastik ayakkabı üretiminde kullanılan plastifyanlar, kimya sanayinin gelişimine katkıda bulunmaktadır.

Gıda sektörü de il ekonomisi için önemli bir yere sahiptir. İl ekonomisinde yüksek bir orana sahip olan Gaziantep özellikle Antep fıstığı üretiminin etkisiyle baklava imalatında öncü konumdadır. İlde tarımsal üretim ekonomik olarak etkili olmasa da mercimek ve nohut gibi bakliyat ürünlerin işlenmesi ağırlıklı olarak Gaziantep ve çevre illerde yapılmaktadır. Buğday unu, bulgur, makarna, bitkisel sıvı yağlar, kakaolu mamuller, şekerlemeler ve şeker mamulleri, tahin, helva, reçel, Antep fıstığı işlenmesi de il gıda sanayinde önemli bir yere sahiptir.

Suriye ile sınır komşusu olan Gaziantep, sahip olduğu ulaşım ağları ile hem ülke içinde hem de uluslararası olarak zengin ulaşım imkânlarına sahiptir. Geniş bir karayolu ağına sahip Gaziantep, aynı zamanda yüksek bir demiryolu ağına da sahiptir. Avrupa ve Türkiye'nin Batı bölgelerinden Güneydoğu ve Ortadoğu'ya ulaşımında önemli bir şehir olan Gaziantep, sahip olduğu ulaşım ağı ile Türkiye'nin Ortadoğu'ya açılan bir kapısı durumundadır. Uluslararası havalimana da sahip olan Gaziantep'ten İstanbul ve Ankara başta olmak üzere Türkiye'nin ve dünyanın çeşitli şehirlerine hava ulaşımı da sağlanmaktadır.

Tarihi eskiye dayanan ve kültürel bakımdan zengin bir şehir olan Gaziantep, turizm potansiyeli yüksek bir ildir. Birçok tarihi bölgeye ev sahipliği yapan Gaziantep, aynı zamanda Zeugma müzesi başta olmak üzere birçok müzeye ve tarihi alanlara sahiptir. Ulaşım, konaklama gibi hizmet sektörlerinin gelişmiş olmasıyla birlikte özellikle yerli ve yabancı binlerce turisti bölgeye çekmektedir.

Konumuyla Ortadoğu'ya açılan kapı durumunda olan Gaziantep, Türkiye'nin ihracatında önemli bir yere sahip durumdadır. Bankacılık, gümrük, lojistik, depolama, ulaşım, konaklama gibi birçok altyapıya sahip olması nedeniyle Gaziantep, ulusal ve uluslararası yatırımcılar için daha da cazip hale gelmektedir. Gaziantep başta Ortadoğu ülkeleri olmak üzere birçok ülke ile ihracat yapmaktadır. İhracat yapılan ürünlerde en fazla sanayi ürünleri ihracatının yapıldığı görülmektedir. Bu ürünlerin içinde tekstil (%30), gıda ve tarım ürünleri (%27) ön plandadır.

Sonuç olarak Türkiye'nin en gelişmiş illerinden biri olan ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin en fazla gelişmiş ili olan Gaziantep, sosyal açıdan gerek nüfus gerek sağlık hizmetlerinde olumlu gelişmeler söz konusu iken, genç nüfusun yüksek olmasına karşın, eğitim ve istihdam seviyesinin olumsuz bir seyir izlemesi dikkat çeken bir durumdur. Ekonomik olarak bakıldığında ise, ilin genel ekonomik seviyesinde özellikle sanayi sektörü başta olmak üzere tarım ve hizmet sektörünün gelişmiş olduğu, bu sektörlerin ilin ekonomik kalkınmasında etkili olduğu görülmektedir.

Bu çalışmayla Gaziantep'in sosyo-ekonomik yapısı analiz edilmiş, Türkiye açısından ve bulunduğu bölge açısından önemi vurgulanmaya çalışılmıştır. Sosyo-ekonomik yapıyı ilgilendiren tek bir alan veya birkaç alandan oluşan göstergelerle yapılan çalışmalar tam bir sosyo-ekonomik yapı analizi sağlamayabilir. Fakat sınırlı bir alandan başlanarak yapılan çalışmalar bir bütünlük oluşturmasa da bütünü oluşturacak çalışmalar için birer gösterge

sağlayabilir. Alan dışında bir şehirden yola çıkılarak yapılan çalışmalar bütün ülke için genel göstergeler oluşturmayabilir. Fakat bu şekilde sınırlanacak bir çalışma bölgeden hareketle ülkenin sosyo-ekonomik yapısı hakkında genellenebilir bilgiler sunabilir. Türkiye'nin sosyo-ekonomik durumunu illere göre analiz edebilmek için diğer iller ve bölgeler açısından da benzer çalışmalar yapılabilir. Diğer iller veya bölgelerden edinilen bilgiler çalışılan yerin daha iyi analiz edilmesine de katkıda bulunacaktır. Sosyo-ekonominin içerisinde bulunan diğer ögeler (sağlık, eğitim, güvenlik istihdam v.b.) hem Gaziantep üzerinde hem de diğer iller üzerinde ayrı ayrı çalışılabilir ve bu ögelerin sosyo-ekonomiye katkıları incelenebilir.

KAYNAKLAR

- Akin, F. (2012). Gıda ürünleri ve içecek sanayinin ekonomik özellikleri. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(3), 17-70.
- Akkaraca Köse, M. (2012). Agricultural policy reforms and their implications on rural development: Turkey and the EU. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 11, 2: 75-98.
- Aksoy, M., ve Sezgi, G. (2015). Gastronomi turizmi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi gastronomik unsurları. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 3(3), 79-89.
- Aksu, B., Koç, K., H., ve Kurtoğlu, A. (2011). The forest products industry in Turkey. *African Journal of Business Management*, 5 (6), 2364-2369.
- Akyıldız, H. (2006). *Türkiye’de istihdamın analitik dinamiği* (1.Baskı). Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Alfaro, L., Chanda, A., Kalemli-Ozcan, Ş. ve Sayek, S. (2003). FDI and economic growth: The role of local financial markets, *Journal of International Economics*, 64, 89-112.
- Alkan, I. (2015). The problematic of youth unemployment in Turkey. *EY International Congress on Economics II Growth, Inequality and Poverty*. Samsun: Uluslararası İktisat Kongresi.
- Andrei, J.V. and Gheorghe, P. H. (2014). *Economy in Romania and the need for optimization of agricultural production structures*. Frankfurt: Peter Lang GmbH.
- Andrei, J.V. and Ungureanu, A. (2014). The importance of economic structure evolution in achieving performance-from agrarian economy to competitiveness in Romanian economy. *Economics Journal of Agriculture*, 61(4), 1-13.
- Aslan, H. (1998). *Hizmet ekonomisi* (1.baskı). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Aso (2013). *Konfeksiyon ve deri sektörü*, <http://www.aso.org.tr>.
- Aso (2014). *Muhtelif gıda sektörü*, <http://www.aso.org.tr>.
- Avrupa Birliği. (2018). *Gaziantep ili’nde gerçekleştirilen ihracatın ülkeler bazında dağılımı*, www.ec.europa.eu, (07.07.2018).
- Aytop, Y, Çukadar, M. ve Şahin, A. (2014). Agricultural sector profile of Turkey in the World: *Turkish Journal of Agricultural and Natural Sciences*, 1(3), 688-694.
- Barkan, S.E. (2011). *Sociology: Understanding and changing the social World* (1.ed). Comprehensive Edition. Irvington, NY: Flat World Knowledge, Inc.

- Başar, E. (2013). *Demografiye giriş* (2.baskı).Ankara: Gazi Kitabevi.
- Başlevent, C. ve Acar, A. (2015). Recent trends in informal employment in Turkey. *Yıldız Social Science Review*, 1 (1), 77-88.
- Bayar, G., ve Tokpunar, S. (2014). Türkiye imalat sanayi alt sektörleri üretiminin belirleyicileri-panel veri analizi. Determinants of Turkish manufacturing industry production in sub-sectors: A panel data analysis. *Business and Economics Research Journal*, 5(1), 67-85
- Bayraktar, C. (2003). Sosyal yapı özelliklerinin spora etkisi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(1), 19-34.
- Bilgiç, M. (2013). *Gaziantep'te sanayinin gelişmesinde coğrafi konumun rolü*. Yüksek lisans tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2018). *Türkiye'nin sanayi stratejisi*, <https://www.sanayi.gov.tr>, (07.07.2018).
- Bor, Ö. (2014). Economics of dairy farming in Turkey. *International Journal of Food and Agricultural Economics*, 2(4), 49-62.
- CoğrafyaHarita. (2014). *Gaziantep ili'nin lokasyon haritası*. <http://cografyaharita.com/index.html>, (09.10.2017).
- Çakır, İ. E. (2010). 16. Yüzyılda Ayıntab şehrinde ailenin demografik yapısı (1539- 1576). *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (1), 1-17.
- Çelebi, N. (2001). *Sosyoloji ve metodoloji yazıları* (2.Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Çeştepe, H. ve Ergün, H. (2011). Hizmet ticaretinin Dünya ve Türkiye ekonomisindeki yeri. *Bartın Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, 2 (4), 25-45.
- Çeştepe, H., Vergil, H., Dökmen, G., Şükrüoğlu, D., ve Bayramoğlu, M. F. (2016). *Madencilik sektörünün Zonguldak ilin'deki yeri ve önemi: Ekonometrik ve istatistikî yöntemlerle analiz*. Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları, 1(12), 1-96.
- Çuhadar, M. ve Kervankıran, I. (2017). Kültür turizmi destinasyonu olarak Gaziantep ili turizm talebinin modellenmesi ve tahmini, 6. *Ulusal 2. Uluslararası Doğu Akdeniz Turizm Sempozyumu*, Gaziantep, 2(6), 456-468.

- Daniels, K., Hanefeld, J. ve Marchal, B. (2017). Social Sciences: Vital to improving our understanding of health equity, policy and systems. *International Journal for Equity in Health*, 16 (1), 57-61. DOI: 10,1186/s12939-017-0546-6.
- Deichmann, J., Karidis, S. ve Sayek, S. (2003). Foreign direct investment in Turkey: *Regional Determinants*. *Applied Economics, Taylor and Francis Journals*, 35 (16), 1767-1778.
- Devlet Planlama Teşkilatı (2007). *Türkiye’de demografik geçiş süreci ve sosyal politikalar*. Ankara: DPT Yayınları.
- Durdyev, S., ve İsmail, S. (2012). Role of the construction industry in economic development of Turkmenistan. *Energy Education Science and Technology Part A: Energy Science and Research*, 29 (2), 883-890.
- Ekonomi Bakanlığı (2018). *Türkiye ekonomisi ve ekonomik gelişimi*. www.ekonomi.gov.tr, (07.07.2018).
- Erkenekli, M., Uzun, Z. Gümüş, Ö. D. (2012) Sosyoekonomik Statü ve Sosyal Değerler İlişkinine Yönelik Bir İnceleme, *Savunma Bilimleri Dergisi*, Cilt 11, Sayı 2, 125-147.
- Ertin, G. (1998). *Tarım hayvancılık, ormancılık, madenler ve enerji kaynakları, Türkiye’de sanayi, ulaşım, Türkiye’de turizm, ticaret*. Ed.: Serter, N., Türkiye coğrafyası, Anadolu Üniversitesi. Eskişehir, 119-226.
- Ertin, G. (1998). Türkiye’de Sanayi. *Türkiye Coğrafyası*, 20: 163-183.
- Ertural, M. S. (2006). *Gaziantep halk oyunları üzerine bir inceleme*. Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı. Gazi Üniversitesi. Ankara.
- Eodev. (2015). *İl nedir ve ilçe ile farkı ne*. <https://eodev.com/gorev/5300228>,(18.06.2019)
- Eğitim Sistem. (2018). *İl ilçe belde mahalle köy cadde sokak nedir*. <https://www.egitimsistem.com/il-ilce-belde-mahalle-koy-cadde-sokak-nedir-58232h.htm>,(20.06.2019)
- Fao (2010). *Forest finance, contribution of the forestry sector to national economies, 1990-2006*. Roma: FAO, <http://www.fao.org>, (18.06.2019)
- Gaziantep İl Sağlık Müdürlüğü (2017). *Gaziantep ili’nin sağlık yapısı*. www.gaziantepsaglik.gov.tr, (25.07.2018).
- Gaziantep Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü (2018). *Gaziantep ili’nin beslenme ve mutfak*, www.gaziantepturizm.gov.tr, (25.07.2018).

- Gaziantep Sanayi Odası (2014). *Gaziantep'in ekonomik ve sosyal göstergeleri*. Gaziantep: Ekovizyon Yayınları.
- Gaziantep sanayi odası (2017). *Gaziantep İli'nin ihracatında önemli ürün grupları*. <https://gso.org.tr>, (25.12.2018)
- Gaziantep Ticaret Odası (2009). *2009 Rakamlarla Gaziantep*. Gaziantep: GTO. 2009/3.
- Gaziantep Ticaret Odası (2013). *2013 Rakamlarla Gaziantep*. Gaziantep: GTO. 2013/3.
- Gaziantep Üniversitesi (2018). *Gaziantep ili'nin mutfağı*. www.gantep.edu.tr, (25.07.2018).
- Gaziantep Valiliği (2012). *Gaziantep il çevre durum raporu*. Gaziantep: İl Çevre ve Orman Müdürlüğü
- Gaziantep Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü (2008). *Gaziantep il çevre durum raporu*. Gaziantep: Gaziantep Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü. Gaziantep Yöresine Ait Halk oyunları. <https://www.gaziantep.com>, (12.06.2019).
- Gto (2015). *Gaziantep ili'nin coğrafi konumu, tarihi*. www.gto.org.tr, (25.07.2018).
- Gto (2018). *Gaziantep ili'nde ithalat ve ihracat verileri*. www.gto.org.tr, (15.07.2018).
- Gto (2018). *Gaziantep ili'nde Turizm*. www.gto.org.tr, (15.07.2018).
- Güneş, F. (2011). *Kentleşme*. Nadir Suğur (Editör), *insan ve toplum* (1.Baskı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi AÖF Yayınları.
- Günöz, M. (2007). *Türkiye'de çocuk işçiliği sorunu ve çözüm önerileri*. Yayınlanmamış uzmanlık tezi, çalışma ve sosyal güvenlik bakanlığı Türkiye iş kurumu genel müdürlüğü, Ankara.
- Gür, M. (2001). *Türkiye koşullarında kırsal toprak ve yerleşim düzenlemelerine genel yaklaşım*. Yüksek lisans tezi. Yıldız teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Gür, M., Çağdaş, V., ve Demir, H. (2003). *Urban-rural Interrelationship and issues in Turkey*. (1-10). Marakech Morocco, FIG Regional Conference.
- Gürsoy Çuhadar, S., ve Lordoğlu, K. (2016). Demografik dönüşüm sürecinde Türkiye'de yaşlanma ve sorunlar. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (54), 63-80.

- Güven, A. (2013). Yatırımlar, belirsizlik ve piyasa yapısı: kavramsal bir inceleme. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 15(1), 1-21.
- Güzel, S. (2006). "Sosyal yapı" ve "Toplumsal yapı" bileşkesinde sosyo-kültürel yapı kavramı. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 3(34), 84-94.
- Gyoder-Gayrimenkul ve Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı Derneği İktisadi İşletmesi, (2015). *Gaziantep gayrimenkul sektörü değerlendirme ve öngörüler 2020*. 1-40.
<https://www.gyoder.org.tr>, (20.06.2019).
- Gaib. (2019). *Gaziantep İli'nin ihracat rekoru*. <https://www.haberler.com/gaziantep-ten-ihracat-rekoru-11801905-haberi/>, (20.06.2019).
- Ilo (2013). *Statistics of work and of the labour force*. Department of statistics report for discussion at the meeting of experts in labour statistics on the advancement of employment and unemployment statistics. Geneva: ILO
- Ilo (2015). *Global employment trends for youth 2015: Scaling up investments in decent jobs for youth*. Geneva: International Labour Office.
- Invest in Gaziantep (2018). *Gaziantep ili'nin el sanatları*.
www.investingaziantep.gov.tr, (25.07.2018).
- Invest Turkey (2018). *Türkiye'de yatırım, hizmet sektörü*. www.invest.gov.tr, (15.07.2018).
- İçduygu, A., ve Sirkeci, İ., (1999). *Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde göç hareketleri. 75 yılda köylerden şehirlere*. Ankara: Tarih Vakfı Yayınları.
- İktisatvehukuk. (2012). *Gsyh deflatörü, Tüfe ve Üfe*.
<https://iktisatvehukuk.wordpress.com/2012/08/27/gsyh-deflatoru-tufe-ve-ufe/>.(20.08.2019)
- İpekyolu Kalkınma Ajansı, (2017). Gaziantep yatırım destek ve tanıtım stratejisi 2017-2023. *Gaziantep Yatırım Destek Ofisi*, 1-28.
- İso (2011), *Dünya ve Türkiye'de kimya sektörü*, kriz sonrası yapısal ve güncel eğilimler, Ağustos, www.iso.org.tr (18.06.2019).
- İto (2018). *Türkiye'de tarım ve hayvancılık sektörü*. <http://www.ito.org.tr>, (25.07.2018).
- Kalkınma Bakanlığı (2012). *Yatırım programlama*. Ankara: İzleme ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, Yatırımlar ve Proje Analiz Dairesi Yayınları, Sayı: 38625418010.064338.
- Kalkınma Bakanlığı (2013). *Gaziantep ili'nin organize sanayi ve sanayi sektörünün yapısı*.
www.kalkinma.gov.tr, (15.07.2018).

- Kalkınma Bakanlığı (2015). *Gaziantep il profili*. Şanlıurfa: GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı.
- Kılınç, E. (2016). *Küreselleşme sürecinde yerel ekonomik kalkınma: Gaziantep örneği*. Yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Koç, E., Kaya, K., ve Şenel, M.C. (2017). *Türkiye'de sanayi sektörü ve temel sanayi göstergeleri ekonomik güven endeksi*. Mühendisler ve makine odası makalesi, 57(682), 42-53.
- Koray, M. (1991). Employment and unemployment in Turkey. *International Journal of Manpower*, 12(5), 15-21.
- Koru, A.T, ve Dinçer, N.N. (2018). Türkiye'de sanayi ve hizmet sektörleri. *İktisat ve Toplum Dergisi*, 88:1-7.
- Lebedys, A., and Yanshu, L. (2014). Contribution of the forestry sector to national economies, 1990-2011. *Forest Finance Working Paper (FAO)*, 09: 1-30.
- Meb (1973). *Milli eğitim temel kanunu*, Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi.
- Meb (2018). *Türkiye'de eğitim sistemi ve eğitim politikaları*. www.meb.gov.tr, (30.06.2018).
- Mta (2017). *Maden kullanım alanları*. http://www.mta.gov.tr, (02.02.2019).
- Mta (2018). *Gaziantep ilindeki maden rezervleri*. http://www.mta.gov.tr, (03.02.2019).
- Mutlu, E. ve Varol, Ç. (2017). Sosyo-Ekonomik Farklılaşma ve Mekânsal Ayrışma: Bursa Metropolitan Alanı Analizi, *MEGARON*, 12(1), 87-105.
- Nakıpoğlu, F. (2011). *Türkiye-Suriye ekonomik ilişkilerinde Gaziantep'in yeri*. Yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- HaberTürk. (2019). *Gaziantep İli'nin ihracat rakamları*. https://www.haberler.com/gaziantep-ten-ihracat-rekoru-11801905-haberi/, (20.06.2019).
- Oecd (2008). *OECD Reviews of health systems: Turkey*. Paris.
- Oecd (2017). *How does Turkey compare? Employment outlook*. Fransa: Directorate for Employment, Labour and Social Affairs. https://www.oecd.org, (02.03.2019).
- Oecd (2018). *Developments in individual OECD and selected non-member economies*.
- Oecd (2018). *Türkiye'de sanayi üretimi*. https://data.oecd.org, (18.06.2019).
- Oecd (2018). *Türkiye'de sağlık sistemi ve gelişimi*. www.oecd.org, (03.07.2018).

- Oecd (2019). *Population*. <https://data.oecd.org>, (17.06.2019).
- Oecd and IBRD. *The World Bank*.
<http://documents.worldbank.org>, (15.06.2019).
- Oecd (2019). *Economic Outlook, Issue 1*. <https://read.oecd-ilibrary.org>, (04.03.2019).
- Ogm (2018). *Gaziantep ili ormancılık sektörü*. www.ogm.gov.tr, (07.07.2018).
- Özdemir, T. (2004). Çorlu şehri ve yakın çevresinde dokuma-mensucat (Tekstil) Sanayi'nin gelişimi ve yeni yayılma alanları (The development of textile industry and the new expansion areas in Çorlu city and it's around.). *Doğu Coğrafya Dergisi*, 9(11): 189-220.
- Özsağır, A., ve Akın, A. (2012). Hizmetler sektöründe hizmet hicaretinin yeri ve karşılaştırmalı bir analizi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (41), 311-331. ISSN:1304-0278
- Paksoy, S., ve Aydoğdu, M. H. (2010). Bölgesel kalkınmada girişimciliğin geliştirilmesi: Gap-Gidem örnekleri. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 5(1), 113-134.
- Resmi Gazete (2009). Ortaöğretim kurumları yönetmeliği. *Türkiye: 27305 sayılı resmî gazete*, 1-88.
- Sağlık Bakanlığı (2011). *Turkey health transformation program, evaluation report. Ministry of Health*. Ankara: Türkiye Sağlık Dönüşüm Programı Yayınları.
sanayisi ve dinamikleri (No. 2012/83). *Discussion Paper*.1-27.
- SETA (2016). *The Resilience of the Turkish economy after the failed coup attempt*. Seta analysis. Ankara: SETA Yayınları.
- Sosyal Güvenlik Kurumu (2018). *Gaziantep ili'nin sağlık yapısı*. www.sgk.gov.tr, (15.07.2018).
- Söylemez, S. A., Arslan, G. E., Çakar, G. E., Kalaycıoğlu, S., ve Özgen, L. (2012). Gaziantep
- Şen, S., ve Kavlak, O. (2011). Çocuk gelinler: Erken yaş evlilikleri ve adölesan gebeliklere yaklaşım. *Aile ve Toplum*. İzmir: 7(25), 35-44, ISSN: 1303-0256
- Tamer, A., ve Bozbeyoğlu, A.Ç. (2004). 1927 Nüfus sayımının Türkiye'de ulus devlet inşasındaki yeri: Basında yansımalar. *Nüfusbilim Dergisi*, (26), 73-88.

- Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (2013). *Hayvancılık sektörü raporu*. Ankara: Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Tatar, M., Mollahaliloğlu, S., Şahin, B., Aydın, S., Maresso, A., ve Hernández-Quevedo, C. (2011). Turkey Health system review. *Health System in Transition*, 13(6): 1-186.
- Tatlıgil, F. (2005). *Gaziantep kentinin geleneksel konut dokusunun ve sosyo-kültürel yapısındaki değişimin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Tdk. (2019). *Belde tanımı*. <https://sozluk.gov.tr/?kelime=BELEDİYE>,(20.06.2019)
- Tekeoğlu, M. ve Ildırar, M. (2009). Küreselleşme sürecinde kent ekonomileri: Gaziantep örneği. Gaziantep sanayinde ihracat, finansman ve istihdam sorunları. *Türkiye Ekonomi Kurumu Dergisi*, 87: 1-11.
- Ticaret Bakanlığı (2018). *Türkiye’de yatırım sektörü*. www.ticaret.gov.tr, (07.07.2018).
- Ticaret Bakanlığı. (2018). *Madencilik*. İhracat genel müdürlüğü maden metal ve orman ürünleri daire başkanlığı. <https://ticaret.gov.tr>, (19.06.2019).
- Tim (2018). *Türkiye’de tarım ve hayvancılık sektörü*. www.tim.org.tr, (07.07.2018).
- Tim (2019). *İlk çeyrekte ihracat rekoru*. <http://www.tim.org.tr>, (20.06.2019).
- Tuik (2010). *Hanehalkı işgücü istatistikleri*. www.tuik.gov.tr, (07.07.2018).
- Tuik (2013). *Basic health and social inclusion statistics*. www.tuik.gov.tr, (07.07.2018).
- Tuik (2014). *Health expenditure statistics 2013*. Ankara. <http://www.tuik.gov.tr>, (12.01.2019)
- Tuik (2014). *İstatistiklerle yaşlılar 2013*.Ankara. <http://www.tuik.gov.tr>, (12.01.2019)
- Tuik (2018). *Gaziantep ilindeki tarım alanları*. <http://www.tuik.gov.tr>, (14.03.2019)
- Tuik (2018). *Gaziantep ilindeki yıllık hayvan ve hayvansal üretim sayıları*. <http://www.tuik.gov.tr>, (14.03.2019)
- Tuik (2018). *İstihdam edilenlerin yıllara göre iktisadi faaliyet kolları*. <http://tuik.gov.tr>, (13.06.2019)
- Tuik (2018). *Medeni duruma göre nüfus bilgileri (15 yaş üstü)*. <https://biruni.tuik.gov.tr>, (13.06.2019)
- Tuik (2018). *Sanayi üretim endeksi*. <http://www.tuik.gov.tr>, (17.06.2019)

- Tüik (2018). *Türkiye 'de adrese dayalı nüfus kayıt sistemi*. www.tuik.gov.tr, (13.06.2019)
- Tüik (2018). *Türkiye 'de canlı hayvan sayısı*. <http://www.tuik.gov.tr>, (02.02.2019).
- Tüik (2018). *Türkiye 'de genel nüfus sayımları*. <http://www.tuik.gov.tr>, (13.06.2019).
- Tüik (2018). *Türkiye 'de ilköğretim seviyesinde eğitim verileri*. <http://www.tuik.gov.tr>, (14.06.2019)
- Tüik (2018). *Türkiye 'de toplam tarım alanı*. <http://www.tuik.gov.tr>, (02.02.2019).
- Tüik (2018). *Türkiye 'nin dış ticaret rakamları*. <http://www.tuik.gov.tr>, (07.07.2018).
- Tüik (2018). *Türkiye 'nin dış ticaret rakamları*. <http://www.tuik.gov.tr>, (07.07.2018).
- Tüik (2019). *Yıllara, yaş grubu ve cinsiyete göre nüfus, 1935-2018*.
- Ulusoy, R., ve Turan, N. (2016). Gaziantep ekonomisinin ortadoğu açısından önemi/The importance of Gaziantep city economy for the middle east. *Gazi Akademik Bakis Dergisi*, 9(18), 141-62.
- United Nations (2005). Population division population challenges and development goals. *United Nations department of economic and social affairs*. Newyork: United Nations Publication.
- United Nations (2014). Department of economic and social affairs population facts. *Our Urbanizing World*, Newyork: United Nations Publication.
- Yaldız, E. (2018). *Orman Ürünleri Sanayi Nedir?*. <https://www.muhendisbeyinler.net/orman-urunleri-sanayi-nedir>, (18.06.2019).
- Yıldırım, M., ve Örnek, İ. (25.01.2009). *Walt Whitman Rostow 'un kalkınma aşamaları yaklaşımına göre Gaziantep ekonomisinin incelenmesi. Gaziantep sanayinde ihracat, finansman ve istihdam sorunları*. Ankara: İmaj Yayın Evi.
- Yök (2018). *Türkiye 'de eğitim sistemi ve politikaları*. www.yok.gov.tr, (30.06.2018).
- Yükseler, Z. (2016). Türkiye imalat sanayi sektörü (kısa vadeli iş istatistikleri, sektörel gelişmeler ve teknoloji düzeyi). *Researchgate*, 1-40. DOI: 10,13140/RG.2.1.4474.3762
- Zenner, W. P. (1992). Being Urban: A sociology of city life. *City ve Society*, 6(2): 174-175.